İSTANBULUM

80

Ayaspaşa

Yıllarım

Zehra İpşiroğlu

İstanbul 2010 AVRUPA KÜLTÜR BAŞKENTİ

heyamola yayınları

Ayaspaşa Yıllarım

Zehra İpşiroğlu

Heyamola - 2010

Zehra İpşiroğlu

Zehra İpşiroğlu (1948, İstanbul.) sanat tarihçisi Mazhar Şevket İpşiroğlu ve sanat tarihçisi ve müzisyen Nazan İpşiroğlu'nun kızı. Yazar, yayıncı ve tiyatro eleştirmeni. Edebiyat bilimcisi ve eleştirmeni Norbert Mecklenburg'un eşi. İstanbul ve Köln'de yaşamaktadır.

1998-2009 yıllarında Almanya'da Duisburg/Essen Üniversitesi Türkçe Öğretmenliği bölümünde öğretim üyesi olan Prof. Dr. Zehra İpşiroğlu, 1975-91 yıllarında İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Almanca bölümünde, doksanlı yıllarda aynı fakültede kendi kurduğu Tiyatro Eleştirmenliği ve Dramaturji bölümünde çalışmalarını sürdürmüştür.

Yayınları:

Tiyatro: Uyumsuz Tiyatroda Gerçekçilik, Tiyatroda Devrim, Tiyatroda Yeni Arayışlar, Eleştirinin Eleştirisi, İkibin Yılına Doğru Tiyatro, Tiyatroda Düşünsellik-Dramaturgiye Giriş, Gençler Için Nazım Hikmet Oyunları, Tiyatroda Alımlama-Alımlama Boyutları ve Çeşitlemeleri, Tiyatroda Kültürler arası Etkileşim, Yüzyıl Sonra Bertolt Brecht.)

Yazın: Alımlama Boyutları ve Çeşitlemeleri, Çağdaş Türk Yazını.
Eğitim: Eğitimde Yeni Arayışlar, Düşünme Korkusu, Düşünmeyi Öğrenme ve Öğretme, Yaratıcı Yazma 1, Yaratıcı Yazma 2, Öğretmen El Kitapları.

Çocuk ve gençlik yazını: Gergedan Oyunu, Konuşan Çınar, Gelin Çocuklar Birlikte Düşünelim, Pinokyo Kral Übü'nün Ülkesinde, Şimdiki Çocuklar Hala Harika, Düş Hırsızlarına Karşı.

Roman, öykü: İzler, Orada ve Burada ve Yollar, Yerler, Yüzler.

Anı: Bugünden Düne Dünden Bugüne (Nazan İpşiroğlu ile birlikte)

Röportaj: Yapıcılığın Gücü, Türkan Saylan'la Söyleşiler, Özgürlük Yolları Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği çerçevesinde, Nazan İpşiroğlu, Şeyda Ozil, Jale Baysal'la birlikte yayına hazırladığı yaratıcı öğretim alanında imece kitapları: Yaratıcı Toplum Yolunda Çağdaş Eğitim, Çağdaş Kültürümüz, Sanatın Çağdaş Eğitimdeki Yeri, Çocuk Kültürü, Çocuk Edebiyatı-Tiyatrosu-Medyası, Yaratıcı Okuma Dizisi, Gençler İçin Okuma Kitabı, Bir Kitap Hazırlıyoruz.

Çeviriler: Max Frisch Biyografi, Vaclav Havel Bildirim, Friedrich Dürrenmatt Yargıç ve Celladı, Henrik Ibsen Peergynt, Seniha Bedri Göknil'le birlikte.

1978'de Milliyet Sanat Filim Öyküsü yarışması birincilik ödülünü, 1987'de Milliyet Sanat Edebiyat Eleştirisi birincilik ödülünü, 1993'de Tiyatroda Devrim kitabıyla Kültür Bakanlığı Tiyatro Araştırma ve İnceleme ödülünü, Tiyatroda Yeni Arayışlar kitabıyla Kültür Bakanlığı Eleştiri ödülünü, 1997'de yurt dışında Nashornspie adıyla yayınlanan Gergedan Oyunu çocuk kitabıyla Orhan Kemal Öykü yarışması ödülünü, Almanya'da da "Eselsohr" dergisi sıra dışı çocuk yazını ödülünü, 2008'de Özgürlük Yolları kitabıyla Abdullah Baştürk İşçi Edebiyatı ödülünü almıştır.

Bu kitabın hazırlanışında bana destek olan annem Nazan İpşiroğlu başta olmak üzere, Şara Sayın'a, Cem Ozil'e, Isabel Goncagül'e, Beril Lügal Erkut'a, Cengiz Çalışkan'a, Nurten Kum'a ve geçmişe yolculuğumda bana eşlik eden Ayaspaşa eşrafına ve fotoğrafları çeken eşim Norbert'e içtenlikle teşekkür ederim.

Yararlandığım ya da esinlendiğim kaynakça:

Ferhan Şensoy, Ayna Merdiveni, İstanbul 1996 Ferhan Şensoy, Gündeste, İstanbul 1986 Feriha Büyükinal, Manastır-İstanbul, Molla Bayırı No:2, İstanbul 2009 Murat Yalçın, İstanbul Sokakları, İstanbul 2008 Orhan Pamuk, İstanbul, Hatıralar ve Şehir, İstanbul 2003 Pınar Selek, Maskeler, Süvariler, Gacılar, İstanbul 2007 Zehra İpşiroğlu, Yollar, Yerler, Yüzler, İstanbul 2003 Mina Urgan, Bir Dinozorun Anıları, İstanbul 1998

Ayaspaşa'nın Farklı Yüzleri

Taksim Meydanı'ndan Gümüşsuyu'na doğru inerken hep bir rüzgâr eser. Bu rüzgâr mevsimine göre kimi kez ipek gibi yumuşacıktır, kimi kez sert ve dondurucu. Yaz aylarında insana hoş gelir, kış aylarındaysa öyle bir çarpar ki insan neye uğradığını şaşırır. Özellikle yağmurlu havalarda esmeyedursun, çer çöp havada uçuşur, etekler havalanır, şemsiyeler tersine döner, saçlar darmadağın olur. Ayaspaşa'nın rüzgârı bir anda serseme çevirir insanı. Galata ve Cihangir sırtlarından sonra doğuda Dolmabahçe, güneydoğuda Kabataş'a doğru inen dik yamaçlar üstündeki bu yörenin adının Ayaspaşa olmasının nedeninin hep bu rüzgâr olduğunu sanırdım. Oysa "ayaz" adı sadece bir rastlantı, bir tür sözcük benzerliğiymiş.

Semt adını 16. yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman'ın sadrazamlarından olan Ayas Paşa'dan almış. Dik yokuşlu, çoğu merdivenli dar sokakları olan bu semtin büyük bir kısmı o dönemde kocaman boş tarlaları, bağları, bahçeleri, konaklarıyla Ayas Paşa'ya aitmiş. 17. yüzyıldan sonra Taksim'den İnönü Caddesi'nin dönemecine kadar uzanan yöre, Dolmabahçe'ye kadar mezarlık haline getirilmiş. 19. yüzyılda modernleşme sürecinde kentin yapısı yavaş yavaş değişirken, yüzyılın başlarında Ayaspaşa Mezarlığı da kaldırılmış, bu yörede de yeni yeni yapılar oluşmaya başlamış. Bu süreçte oluşan ilk yapılardan biri de Alman Sefareti... Halkın, üstündeki Prusya kartallarından dolayı "Kuşlu Saray" olarak adlandırdığı Alman Sefareti'nin karşısında yirminci yüzyılın başlarında yapılan ve Yahya Kemal'den Ahmet Hamdi Tanpınar'a kadar birçok ünlü kişiyi barındıran Park Otel yer alıyor. Son yirmi yıl içinde yıkılarak bir harabeye dönüşen şimdi de otomobil park yeri olarak çevreyi zehirleyen Park Otel, hızla değişen bu semtin belki de en acınası manzarasını sergiliyor günümüzde.

Ailemiz Ayaspaşalı sayılır. Çünkü anneannem Seniha Bedri Nedim Göknil ile büyükbabam Bedri Nedim Göknil otuzlu yıllarda gelmişler Ayaspaşa'ya. Annemle teyzemin çocukluğu ve gençliği burada geçmiş. Ben de daha çok küçükken ellili yıllarda geldim Ayaspaşa'ya. Bu yörenin geçmişteki en tipik özelliği farklı etnik kökenlerden gelen insanları bir arada barındırmasıydı. O dönemlerde bahçeler içinde kocaman ahşap konaklar ve köşkler de vardı, derme çatma apartmanlar da gecekondu türü evler de. Ama modernleşme sürecinde

her yer gibi Ayaspaşa da tek tipleşti ve farklı bir kimlik kazandı.

Ayaspaşa'nın bugün de etkisini koruyan başka bir özelliğiyse Kâzım Gülek, Hüseyin Gülek, Kâzım Taşkent, Tanca ailesi, Sedat Simavi gibi tanınmış varlıklı ailelerin ve iş adamlarının dışında aydınların, sanatçıların, yazarların, tiyatrocuların, sinemacıların, müzisyenlerin yaşadığı Avrupai ve Batılı bir yerleşim merkezi olması... Edebiyat dünyamızdan Abdülhak Şinasi Hisar 1948 yılında Ayaspaşa'ya Boğaz'ı gören bir apartman dairesine yerleşmiş. 1864 yılında doğan Hüseyin Rahmi Gürpınar'ın yaşamının bir bölümü Ayaspaşa'da geçmiş. Yahya Kemal'in Park Otel'de bir odası varmış ve yaşamının son dönemini burada geçirmiş, Vedat Nedim Tör benim çocukluğumda da burada yaşıyordu, günümüz yazarlarından da kimi doğma büyüme buralı, kimi yaşamının bir dönemini Ayaspaşa'da geçirdi, kimi sonradan geldi. Her şekilde Vivet Kanetti, Ülkü Tamer, Doğan Hızlan, Hilmi Yavuz, Murat Belge, Tuğba ve Cengiz Çandar, Üstün Akmen, Bilgesu Erenus gibi birçok yazar çizer yaşadı ya da yaşıyor Ayaspaşa'da. Bu yörenin sanatçılar tarafından çok sevilmesinde Beyoğlu, Pera ve çevresine yakın olmasının da payı büyük olmalı. Ayaspaşa bu özelliğiyle eskiden beri belli bir aydın sanatçı kesimin birbirini tanıdığı ve iletişim içinde olduğu bir yerleşim merkezini oluşturuyor.

Benim çocukluğumun geçtiği ellili yıllarda, İnönü Caddesi'nden 18. yüzyılda Mühendis Mektebi olarak kurulan Teknik Üniversite'yi geçip Dolmabahçe'ye indiğimizde ucu Beşiktaş'a doğru yönelen bir levha göze çarpıyordu. Bu levhanın üstünde kocaman harflerle; "Avrupa'ya" yazılıydı. Bu levhaya bakıp güldüğümüzü anımsıyorum. Ayaspaşa demek Avrupa demek değil miydi? Biz de Avrupa'da yaşamıyor muyduk ve Avrupalı değil miydik? Öte yandan karşı kıyıda görünen Üsküdar sadece harita üstünde değil yaşam biçimi ve zihniyet olarak Asya'ydı. Bugünse Kabataş'tan motorla karşıya geçtiğimizde farklı toplumsal katmanlardan gelenlerin iç içe yaşadıkları daha karmaşık ve renkli bir dünyanın içinde buluyoruz kendimizi.

Ellili yıllardan bu yana Ayaspaşa'yı ve Ayaspaşa'nın değişen yüzünü, yüzlerini anlatırken Ayaspaşa'da geçen ilk çocukluk ve gençlik yıllarıma dönmeye, bu dönemlere ait renklerin, kokuların, imgelerin izini sürmeye çalışacağım.

Geçmişe yolculuk mu? Evet, Ayaspaşa'yı, yaşadığım Ayaspaşa'yı başka

nasıl anlatabilirim ki?

Ama yaşamımın üç aşamasındaki ve bugünkü Ayaspaşa'yı, Ayaspaşa'nın değişen yüzünü, yüzlerini ve insanlarını birkaç sayfaya sığdırmak hiç de kolay değil. Bu nedenle de geçmişe yolculuk sık sık duraklayan, ağır tempolu, uzun soluklu bir yolculuk değil de, tıpkı Ayaspaşa'nın şu rüzgârı gibi hızlı, çok hızlı bir yolculuk olmalı...

Önce rüzgâr hızıyla geçmişe doğru uçalım. Ayaspaşa'nın değişen yüzünü, yüzlerini Ayaspaşalı küçük bir kızın, genç bir kızın ve genç bir kadının bakışından yakalayalım.

Sonra da çocukluk yıllarına yakın çekim yaklaşarak tempoyu azıcık yavaşlatalım; şurada burada duraklayarak ve kendimize zaman zaman şöyle bir soluk alma hakkı tanıyarak, sürdürelim yolculuğumuzu.

Ellili Yıllar

Fenerbahçe Dalyan'dan Ayaspaşa'ya taşındığımızda yaşım daha yedi. Burada ilkokula gideceğim, bahçelerde, sokaklarda oynayacağım, yeni arkadaşlar edineceğim. Sarayarkası Sokağı'ndaki Hilmi amcanın bakkal dükkânı çocuk büyük herkesin uğrak yeri. Ayakkabı boyacısı Ali yine zil zurna. Okulda Kürt, Çingene, kapıcı çocuğu olmamanın ayrıcalığı... Bayrak törenleri, 23 Nisan marşları, çocuklara dağıtılan sarı renkli Amerikan peyniri, süt tozu ve balık yağı haplarından oluşan Amerikan yardımı... Sarayarkası Sokağı'ndaki yeşil köşk, havuzlu bahçe, havuzdaki kırmızı balıklar ve kurbağalar, bahçedeki dut, incir ve kestane ağaçları, Amerikalı çocuklarla kovboy ve kızılderili oyunları, hulahop çevirme, radyoda ve büyük küçük herkesin ağzında "Avaramus" şarkısı. Arkadaşlarla birlikte yaşanılan serüvenler: Bahçelerde hazine arama, komşu çocuklarla savaşma, inanılmaz öyküler uydurma, gülme, ağlama, oynama, çok şeyi paylaşma. Dekman, hırsız polis, yakan top, saklambaç, köşekapmaca... Yazın havuzlu bahçedeki piknik eğlenceleri, kışın karlı günlerde Sarayarkası'ndan Molla Bayırı'na inen Namık Paşa Yokuşu'nda tava, tencere üstünde kızak kayma keyfi. Park Pastanesi'nin nefis üzümlü çörekleri, bol kremalı milföyleri ve eklerleri, Selime Hatun Sokağı'ndaki korkulu rüyam iğneci ve sünnetçi İsmail. Aynı sokaktaki sebzeci ve meyveci şair İbrahim, kızını ikide bir de pataklayan bakkal Foti, Som Apartmanı'nın karşısındaki ahşap evde yaşayan Ermeni asıllı Goncagül, Sarayarkası Sokağı'yla Molla Bayırı'na inen Namık Paşa Yokuşu'nun kesiştiği yerde üstünde Demokrat Parti yazan ahşap konak. Büyükbabamın ölümünden sonra anneannemle bu konakta 27 Mayıs 1960'ta geçen çalkantılı yaşamımız... Türkiye'nin ilk kadın çevirmenlerinden anneannem Seniha Bedri Göknil'in sık sık evimize gelen dostları Muhsin Ertuğrul ve Vedat Günyol'la sürdürdüğü çeviri çalışmaları... Babam ve annemin dostları Ahmet Hamdi Tanpınar, Ahmet Kutsi Tecer, Sabahattin Eyüboğlu, Mina Urgan, Halet Çambel... Sanat tarihçisi olan babamın 147 profesörle birlikte üniversiteden atılıp işsiz kalması, sabah akşam gölge gibi peşinden ayrılmayıp izini süren gizli polisi başından savma çabaları, geleceğe yönelik korkular... İki çocukla ne olacak şimdi, ne yapılacak, nasıl yaşanacak?

Bir yıl sonra korku ve kaygıları iyi kötü geride bırakıp bavullarımızda bir dolu hayal ve umutla Almanya'ya, babamın konuk profesör olarak davet edildiği Tübingen'e gidişimiz...

Altmışlı, Yetmişli Yıllar

Ayaspaşa'ya döndüğümüzde yaşım on yedi. Değişen yalnız ben değilim, her şey...

Sarayarkası Sokağı'ndaki bahçeli köşklerin yerinde yükselen kocaman modern apartmanlar... Çocukluğumun geçtiği yeşil köşk, ahşap bina, havuzlu bahçe, kestane ağaçları hiçbiri yok artık. Sarayarkası Sokağı'yla Namık Paşa Yokuşu'nun bitiştiği yerde yükselen sekiz katlı modern bir yapı anneannemin adını alıyor: Göknil Apartmanı... Apartmanın önünde hazır ol vaziyetinde duran takım giysili apartman görevlisi Resul Efendi... Çocukluk yıllarında günde en az on kere inip çıktığım, bir kez de çok kötü yuvarlanıp başımı yardığım Namık Paşa Yokuşu'nun Arnavut kaldırımıysa düz parke taşlarına dönüştürülmüş.

Ayaspaşa'yı Beyoğlu'nda gayrimüslimlere yapılan saldırıların olduğu 6-7 Eylül 1955 Olayları doğrudan etkilememiş görünse bile olaylardan sonra başlayan, Kıbrıs çıkartmasından sonra hızlanan göç dalgasıyla birlikte mahalledeki azınlıklardan bakkal Foti, Dimitri, İnönü Caddesi'ndeki Rum kasap, hepsinin gitmiş olması...

Mahalle yaşamının eskisi gibi olmasa da yine de sürmesi. Sokaklarda koşturan çocuklar, çocuklarına pencereden seslenen anneler, kapıların önünde tavla oynayıp sohbet eden kapıcılar, köşede sözüm ona iki üç taksiden oluşan bir taksi durağı, bir iki şöför... Karşıyaka Apartmanı'ndan Ayla Erduran'ın sabah akşam yükselen keman sesi...

Pencereden ya da balkondan aşağıya sarkıtılan ekmek sepetleri, açık camların ardından bakkala seslenen, boyalı sarı saçları bigudili, gecelikli, uykulu yüzlü kadınlar, pijamalı adamlar...

Yanındaki küçük kıza yaslanıp fatihalar okuyarak Ayaspaşa'nın daracık yokuşlarında tırmanan kör dilencinin uzaklardan gelen yanık sesi...

Seyyar sokak satıcıları, yoğurtçu, bozacı, salepçi, yumurtacı, el arabasını ite kaka yokuşu tırmanan sebzeci, beygiriyle geçen sütçü, eskici, kalaycı, çiçekçi... Arada bir davul, zurna, tef, dümbelek sokaktan geçip mahalleyi şenlendiren Çingeneler ya da ayıcı; "Ayı geliyor ayı, hadi yavrum göster bakalım kendini! Hamamda kadınlar nasıl bayılır? Öp bakayım hanımın elini!" Ayıcının çevresinde toplanan küçük çocukların neşeli sevinç çığlıkları...

Üsküdar'dan Ayaspaşa'ya doğru Dolmabahçe, Kabataş ve çevresinden gelen giderek yükselen, birbirine karışan, kulak tırmalayıcı bir ses cümbüşü yaratan hoparlörlü ezan sesleri... Ezan seslerine karışan köpek ulumaları...

Lise ve üniversite yılları... Hayaller, düşler, heyecanlar, korkular... Ve her şeye karşın inanılmaz bir yaşam coşkusu... Ve hayaller, hayaller, hayaller... Koskoca bir yaşam var daha önümde.

1971 askeri darbesi... Babamın arkadaşlarının; Sabahattin Eyüboğlu'nun, Magdi Rufer'in, Azra Erhat'ın, Vedat Günyol'un gizli komünist partisi kurmakla suçlanarak içeri alınmaları... Kaygı ve üzüntülerin hiç bitmemesi....

1973'te Berlin'e gidiyorum, yeni bir yaşama doğru. Yalnız mahallemi değil, çocukluk ve ilk gençlik yıllarımı da geride bıraktım artık. Yaşam Ayaspaşa'nın dışında, başka, bambaşka yerlerde olmalı.

Seksenli Yıllar

Berlin'deki yıllarımdan sonra 1980 darbesinden bir yıl önce Topağacı'ndaki derme çatma evimden Ayaspaşa'ya dönüş... Üniversitenin gerilimli ve korku dolu ortamından, ekonomik sıkıntılar ve kaygılardan Ayaspaşa'ya kaçış mı?

Oysa Ayaspaşa çocukluğumun ve ilk gençliğimin Ayaspaşa'sı olmaktan öyle uzak ki!

Park Otel'in yıkılması. Alman Konsolosluğu'nun karşısındaki dünyanın en güzel panoramasına sahip olan Park Otel'in yirmi dört katlı bir otele dönüştürülmesi projesine karşı süren dört yıllık hukuk savaşının sonunda yeni otel yapımının durdurulması. Böylece otuzlu yıllardan bu yana nice yazarı ve sanatçıyı ağırlayan bu eski binanın içler acısı bir yıkıntıya dönüşmesi.

Park Otel'in karşısındaki küçük bahçeli sevimli Pakiş Pastanesi de yok artık. Yerine Varan tesisleri kurulmuş. İnönü Caddesi'nde ardı ardına otobüs tesisleri ve seyahat acentalarının açılmış.

Otobüs terminallerinin önünde Türk bayrakları ve zil zurnayla askere giden gençler uğurlanıyor. Gençlerin ellerinde "Canım vatana feda" "Her şey vatan için!" "Askerler ölmez vatan bölünmez" "Her Türk asker doğar" pankartları... Sevinç çığlıkları, alkışlar, hıçkırıklar, havaya atılan kurşunlar...

Alman Konsolosluğu'nun önündeyse gece gündüz vize almak için sıra bekleyen upuzun kuyruklar... Bekleyenlerden kimi sabahın köründe gelip kuyruğa giriyor ya da yastık yorgan sokaklarda geceliyor. Tükürük köftecisi, simitçi, börekçi, sebze, meyve satan seyyar satıcılar, yazman, çevirmen büroları, yeni iş yerleri... Almanlar vizeyi kaldırsa kim bilir kaç kişi işsiz kalır! Herkes hâlâ Almanya sevdasında. Kimi akrabasını görmeye, kimi öğrenimini sürdürmeye, kimi iş aramaya gitme hayallerinde...

Dolmabahçe İnönü Stadı'ndan gelen gürültüler; “Ey baba hindi!.." "Beşiktaş'a ne oldu!.." "Ya ya ya şa şa şa Fenerbahçe çok yaşa!"

Maç sonrası İnönü Caddesi'nden yukarı doğru yürüyen gözü dönmüş kalabalığa genç kızlar da karışıyor. Maç çılgınlığı artık sadece erkeklerin tekelinde değil. Ama maç sonrası saldırganlık ve şiddet katlanarak sürüyor. Maganda kurşunlarıyla ölenlerin sayısı hiç de az değil... Her yerin maçtan dönen arabaların korna sesleriyle çalkalanması...

Sabah, öğlen, akşam saatlerinde giderek yükselerek bir ses cümbüşü yaratan ezan sesleri: Tehditkâr, saldırgan yeni bir geleceğin mi habercisi? Ramazan aylarında uykumuzun en tatlı saatlerinde çocuk büyük herkesi acımasızca yatağından fırlatan ramazan davulunun bu ses karmaşasına eşlik etmesi...

Göknil Apartmanı'nın en alt katındaki tek odalı küçücük bahçe katında akıp gidiyor günler, aylar, yıllar...

Yukarı katta annem ve babam. Taraçada deniz manzaralı rakı akşamları. Üsküdar artık hava kararınca karanlığın içinde yitip gitmiyor, pırıl pırıl ışıklar içinde. Sabahattin Eyüboğlu Maltepe Cezaevi'nde geçen birkaç aylık hapisten sonra öylesine yıkılmış ki aramızdan ayrılmış. Çocukluğumda sık sık evimize gelen Ahmet Hamdi Tanpınar da yok artık. Tiyatro çevirileriyle tanınan Adalet Cimcoz da yaşamıyor. Ama Mehmet Ali Bey, Cevat Çapan ve Gönül, Füreyya Koral, Şakir Eczacıbaşı gelip gidenler arasında... En güzeli de Adalet Cimcoz'un bana bıraktığı nefis tiyatro kitapları ve dergiler...

Annem Nazan İpşiroğlu'nun müzik arkadaşlarıyla kurduğu İstanbul Barok Müziği Topluluğu'nun giderek gelişmesi... Her hafta düzenli olarak Ayaspaşa Göknil Apartmanı'nda toplanmaları. Annemin klavseninin insanın içini açan, dingin sesi... Beyoğlu ve çevresinde verilen konserler...

Yaşadığım bahçe katının bitişiğinde Ferhan Şensoy ile Zeliha Berksoy, Ferhan'ın yeni apartman görevlisi Mehmet Efendi'yle bitmeyen

dalaşmaları ve komikliği. Yan bahçedeki dairede Melek ve Orhan Taylan ve dünya şekeri çocukları Ferhat. Yukarı katta Yekta Kara ve Ali Taygun... Karşı apartmanda Cüneyt Gökçer'in kızı Deniz Gökçer... Üniversiteden dilbilimci arkadaşım Şeyda Ozil ve eşi eski Ayaspaşalı Cem Ozil...

Paylaşılan güzel ve sıkıntılı anlar, sohbetler, eğlenceler, bahçe partileri ve tabii ki sabah akşam tiyatro, tiyatro, tiyatro... Ayaspaşa'da başka tiyatrocular da yaşıyor: Gülriz Sururi, Engin Cezzar, Ali Poyrazoğlu, Mediha Gökçer, Başar Sabuncu, Candan Sabuncu, Can ve Arsen Gürzap, Esen Çamurdan bunlardan bazıları. Sonra Kleopatra saçları ve çılgın kıyafetleriyle kızını ziyarete gelen Semiha Berksoy, kucağında Küçük Kuş adını verdiği iri yarı kapkara bir kaniş...

Ferhan Şensoy pek yakında bakkal Hilmi amcasının yaşama şansı kalmayacağı düşüncesiyle Kahraman Bakkal Süpermarkete Karşı'yı yazsa da Hilmi Bey'in dükkânı her zamanki gibi kalabalık...

Brecht gündemde... Genco Erkal Galilei'in Yaşamı'nı hazırlıyor. Üniversitede duvarlara yapıştırdığım Berliner Ensemble ve Brecht afişlerini apar topar toplarken, Ayaspaşa'daki bahçeli evimizde "Baskıcı dönemlerde aydının konumu ne olmalıdır?" Sorununu tartışıyoruz aramızda.

Ayaspaşa hepimizin sığınağı, gerilimin, kaygıların zaman zaman hafifler gibi olduğu, konuşup dertleştiğimiz yaşam alanı... Oysa daha çok yakın tarihte şiddetin de kol gezdiği Taksim, burnumuzun dibinde. 1 Mayıs 1977 olayları Taksim'in belki de yaşadığı ve yaşayacağı en büyük acıları barındırmıyor mu?

Darbe sonrası öylesine bir dehşet sürüyor ki Ayaspaşa'da yaşamak bile rahatlatamıyor insanı. Bir sabah Göknil Apartmanı'ndan Orhan Taylan alınıp götürülüyor. Şiddet evimizin içine çoktan sızmış bile.

1985'te babamın aramızdan ayrılışından sonra benim de Ağaçırağı Sokağı'na, Ağaçırağı Sokağı ile Ülker Sokağı'nın çakıştığı Işık Apartmanı'na taşınmam... Artık Sarayarkası Sokağı'nda yaşamayacağım.

Mediha Gökçer'den Ağaçırağı Sokağı'nda aldığım daire damların üstünden denize bakıyor. Park Otel'in arkasındaki Ayaspaşa ile Cihangir arasında uzanan Ağaçırağı Sokağı'nın birkaç yıl sonra Bedrettin Dalan tarafından satılarak yok edileceğini bilemem ki! Yalnız sokağımın değil, deniz manzaramın kaçak bir yapıyla çok kısa sürede yok olacağından habersizim daha.

Doksanlardan Sonra

Ayaspaşa artık hem çok yakın hem de uzak...

İkide bir polislerin bastığı travestilerle dolup taşan, Ülker Sokağı'nın, Ayaspaşa'nın, özellikle de Sarayarkası Sokağı'nın kibarlığı ve huzuruyla uzaktan yakından ilgisi yok ki! Oraya yeni taşındığım yıllarda Ülker Sokağı'nın giderek ünlenerek kitaplara gireceğini henüz bilmesem de pek yakında pencerelerine kırmızı bayraklar dikerek travestilere savaş açan, sonunda da onları yok etmeyi başaran semt sakinlerini ister istemez karşılaştıracağım. Oralarda böyle bir şey olmaz duygusunun çocuksu bir yanılsamadan başka bir şey olmadığını bile bile....

Ağaçırağı Sokağı'nın satılması ve Park Otel'in içler acısı bir yıkıntıya dönüştürülmesinden sonra giderek Ayaspaşa'nın da yüzünün değişmesi... Bugün Ayaspaşa'daki Cami Sokağı'na çıkabilmek için Ülker Sokağı'ndaki evlerin önüne yığılan çöp dağlarını aşarak Ağaçırağı Sokağı'nın merdivenlerinden tırmanıp biçimsiz bir otoparka dönüşen Park Otel yıkıntısını geçerek, otele paralel inen tozlu yokuştan aşağıya yürümek, sonra da dimdik yokuşu çıkarak Selime Hatun Camisi'nin oradaki merdivenlerden yukarı tırmanmak gerekiyor. İnanılmaz bir spor! Ama Ayaspaşa Camisi Sokağı'na vardığım anda Ayaspaşa'ya geldiğimi anlıyorum. Marketi, şarküterisi ve kuaförüyle bu sokağın Ülker Sokağı'nın ilkelliğiyle uzaktan yakından ilgisi yok.

Ünlü Sarayarkası Sokağı'ysa hızlı bir otomobil geçiş yoluna dönüşmüş. Öylesine yoğun bir trafik var ki kaldırımda bile yürünemiyor. Yağmurlu günlerde hızla geçen arabalar insanın üstüne başına çamur sıçratıyor. Yükselen iş yerleri, bürolar, emlakçılar, marketler. Mahalle yaşamının yavaş yavaş kaybolması. Ne tavla oynayan kapıcılar var artık ne kapıların önünde ellerinde el işleri ya da örgüleri birbirleriyle sohbet edip çekirdek çıtlatan kadınlar, ne de top koşturup bağırışan çocuklar... Ama hırsızlar, kapkaççılar ve yankesiciler iş başında. Gün geçmiyor ki yeni bir soygun olayı olmasın, sokaklar floresan lambalarla aydınlatılmış bile olsa. Çevrede volta atıp ikide bir tiz düdük sesiyle insanları irkilten mahalle bekçisinin yerini alarm

cihazları, demir kapılar, çifte kilitler ve zincirler almış. Goncagül'ün ahşap köşkündeki çok değerli antika eşyalar da korunamıyor çete saldırılarından. Üstelik de güpegündüz konu komşunun gözü önünde boş evin müzelik eşyaları kamyona yüklenip götürülüyor. Mahalle halkıysa olup biteni anlayamadığından olanlara seyirci kalıyor.

Küçük el arabalarıyla geçen seyyar satıcılara da pek rastlanmıyor artık. Sadece hoparlörle dolaşan kamyonetler, sebzeci, meyveci, bir de şu iç bayıltıcı Aygaz müziği... Doksanlı yılların başında çok moda olan meyve satıcılığı, "erik gibi kütür kütür kirazlar, elma gibi karpuzlar, armut gibi kavunlar, elma gibi tatlı ayvalar" sunuculuğu da yerini "gibi"lerden uzak, bıkkın bir rutinleşmeye bırakmış. Alırsan alırsın, almazsan almazsın, doğru düzgün meyve kaldı mı ki artık havası...

Ama güzel şeyler de oluyor bu arada. Örneğin artık ne kış aylarında kapıdan pencereden sızıp mobilyaların üstüne yapışan kara kara islerle boğuşmak gerekiyor ne bacalardan çıkan kömür dumanıyla birlikte genzimize dolan o acımsı kömür kokusuyla ne de yağmur yağdığında camlara yapışan o çamurlu su damlacıklarıyla... Apartmanda beş kuruşun hesabını yapan pinti komşularla evin ısıtılması konusunda bitip tükenmek bilmeyen tartışmalara da paydos... Doğal gaz yalnız Sarayarkası Sokağı'nı değil, bütün Ayaspaşa'yı, benim pespaye Ülker sokağımı bile ele geçiriyor. İnsanı deliye çeviren o uzun süreli su ya da elektrik kesintileri de yok artık.

Özellikle kış aylarında sokakları kaplayan o karanlık bulut da yavaş yavaş çözülüyor. Soluk sokak lambalarının yerini floresan ışıklar alıyor. Taksim Meydanı artık pırıl pırıl... Ayaspaşa'nın kenarda köşede kalmış merdivenli dar sokakları bile aydınlatılmış. Karşıda Üsküdar kıyısı da ışıklar içinde... Bayram, yılbaşı gibi özel günlerdeyse bütün Boğaz havai fişeklerle inanılmaz bir renk cümbüşüne dönüyor.

Çevredeki apartmanların çoğu önceki yıllarda olduğu gibi bakımsız, kirli değil. Ülker Sokağı'ndaki evimin camlarından Cihangir'e doğru baktığımda soğuktan, nemden, kirden kararmış yapıların yerini yeni boyanmış, restore edilmiş, açık renkli binaların aldığını görüyorum. Önceki yılların o karanlık sefil görünümü geçmişte kalmış.

Sadece mekânlar ve insanlar mı? Kuşların dünyası bile değişime

uğramış artık. Ellili yıllarda mahalleyi şenlendiren küçük serçe ve kumruların yerini yavaş yavaş martılar, güvercinler ve kargalar alıyor. Serçe ve kumrular hâlâ uçuşuyorlar, ama yırtıcı sesleriyle denizin üstünde kavisler çizen martılar, kuşlar hiyerarşisinin başını çekiyor. Çatı aralarında kümelenen güvercinlere gelince, hiç bitmeyen uğultularıyla tam bir baş belasına dönüşüyorlar.

Bir tek Ayaspaşa'nın kedileri aynı... Oysa Ayaspaşa Camisi Sokağı'yla Sarayarkası Sokağı'nın kesiştiği yerdeki apartmanda yaşayan ve kasaptan ciğer satın alıp mahallenin bütün kedilerini besleyen "kedili teyze" yok artık. Çiftevav Sokağı'ndaki kedili ahşap evin yerinde de bir apartman yükseliyor. Ama yine de kedi olmak şanslı olmak demek bu mahallede. Kapı aralarında tertemiz kaplar içinde marketlerden alınan kedi mamaları... Ayaspaşalı olmanın keyfini belki de en çok çıkartan kediler... Bir de tabii ki mahallenin köpekleri... Ayaspaşalı köpekleri üçe ayırabiliriz: mahallenin sahip çıktığı sokak köpekleri -bunların içine son yıllarda Ayaspaşa'yı kendine mekân edinen kilimci Osman'ın da köpekleri giriyor- bu kitapta sözü edilecek olan travestilerin genellikle çok sevimli köpekleri ve varlıklı ailelerin köpekleri. Travestilerin köpekleri bir gün kendileriyle birlikte yitip gidecekler mahalleden. Ama sokak köpekleriyle varlıklı ailelerin cins köpekleri kalacaklar. Köpek yetiştirmenin seçkin bir kesimde moda olduğu bir dönemde bu şanslı köpekler de Ayaspaşa sokaklarında uşaklar ve şoförlerle gezdirilecekler. Ama aradıkları sevgi ve sıcaklığı bulabilecekler mi o da ayrı bir konu....

Anlattıklarım benim Ayaspaşa'm, yaklaşık yarım yüzyıllık yaşamımdan kesitlerle birlikte benim için önemli olan mekânlar, yerler, insanlar... Bu süreç içinde özellikle ellili yılların özel bir önemi var benim için, çünkü Ayaspaşa'yla ilk karşılaşmam, ilk keşiflerim o yıllara rastlıyor. Belki de bu nedenle bu kitabı yazma süreci içinde gördüğüm çok tuhaf bir rüya bana sanki geçmişin kapılarını aralıyor gibi geldi. Rüyamda Ayaspaşa'da Molla Bayırı ile Sarayarkası Sokağı'nı birbirine bağlayan dimdik Namık Paşa Yokuşu'ndan mini minnacık bir hanımcık çıkıyordu yukarıya. Sokak bugünkü gibi asfalt değildi, eğri büğrü taşlardan oluşuyordu. Spor giyinmiş olan bu minicik kadın da bu taşların üstünden bir kuş hafifliğiyle yürüyordu. Azıcık komik, azıcık hüzünlü bir yüzü vardı. Ama boyu en fazla benim orta parmağım kadardı. Bir cüce mi, iyi de bu kadar küçük bir cüce olabilir mi? Büyülenmiş gibiydim. Ne yapıp edip onu yolundan alıkoyup onunla konuşmalıydım. Ona seslendim, ama önüne arkasına bakmadan hızlı hızlı yürüyordu. Kedi yavrusu gibi yakalayıp eve götüremem ki onu!

Sonunda belki de etkileyici olur düşüncesiyle utana sıkıla neredeyse bu kadının boyutlarında olan kartvizitimi çıkartıp ona uzattım, üstünde kocaman harflerle "Prof. Dr. Zehra İpşiroğlu" yazıyordu. "Kendimi tanıtabilir miyim efendim? Sizinle tanışıp sohbet etmeyi çok isterim. Rica etsem bana gelir miydiniz? Hem size içecek bir şeyler de ikram ederdim, bu yokuş öylesine dik ki insan çabucak yoruluyor, azıcık soluk alıp dinlenirsiniz." Ben konuşurken bu minnacık hanım daha da küçülüyor gibi geldi bana. Yok, gitmesine mutlaka engel olmalıydım, mutlaka... O sırada uyandım bu tuhaf rüyadan.

Bu kadın benim belleğimde giderek küçülen, silinen, neredeyse yok olan bir dünyayı mı simgeliyordu acaba? Öyleyse, geçmişe yolculuğun anahtarı onun elindeydi, bu nedenle de onu gerçekten gözden yitirmemem gerekiyordu.

"Bir sokak almış başını gidiyordu, gördüm" diyor Cem Uzungüneş, İlhan Berk'in bir dizesine gönderme yaparak. Ben de Ayaspaşa'nın başını almış giden sokaklarını anlatmayı isterdim bu küçücük parmak hanımcığın yardımıyla, özellikle de çocukluğumun geçtiği Sarayarkası Sokağı'nı...

Ne var ki aynı yılları yaşamış olan Ayaspaşa sakinleri bambaşka şeyler anlatacaklardır Ayaspaşa hakkında. Çünkü mekânların da yüzleri, bakan göze göre değişmiyor mu? Kim bilir birbirinden farklı yüzleri olan kaç Ayaspaşa yaşıyordur belleklerde.

Ayaspaşa'nın Yıldızları

Fenerbahçe Dalyan'ı özlüyorum: Burnumun dibindeki denizi, kokusunu, rengini, dalgaların sesini, renk renk çakıl taşları ve midyeleri. Pırıl pırıl sulardaki sandal gezilerini, günaşırı taze istakoz ve karides getiren Rum balıkçıyı, uçsuz bucaksız bahçeleri, tarlaları, komşudaki açık hava sinemasını, Ermeni arkadaşım Egmont'u, beni şekerlemelerle şımartan güleryüzlü Seta ablayı; Madame Akabi'yi, en çok da denizi...

Deniz burada da var. Oturma odasından ve taraçadan Üsküdar bütün görkemiyle görünüyor. Gün batımında camlara vuran altın pırıltılarını seyretmeye doyamıyorum, bir de geçen yolcu gemilerini, araba vapurlarını, motorları, denizin gün boyu renk değiştiren ışıltılarını... Puslu ya da sisli havalarda deniz ve gökyüzü sonsuz bir griliğin içinde bütünleşiyor. Sis açıldıkca karşı kıyılar yavaş yavaş belirmeye başlıyor, ıslattıkça ortaya çıkan çıkartmalar gibi... Rüzgâr estiğinde denizin insanın genzini yakan o tuzlu kokusu bile geliyor. Deniz burada da var, ama uzak işte... Kabataş'a indiğimizde Dalyan'da olduğu gibi hop diye denize girebiliyor muyuz? Kayığa atlayıp kürek çekebiliyor muyuz? Midye kabukları ve şeytan minareleri toplayabiliyor muyuz?

"Ama sen kedi değilsin ki!" diyor annem. "Kediler doğup büyüdükleri yerlerden ayrılmak istemezlermiş!"

Kedi değilim, ama yine de özlüyorum. Gözümü kapadığımda Ayaspaşa'nın sokaklarından, bahçelerinden ve hayhuyundan uzaklaşıp kendimi Fenerbahçe'nin pırıltılı sularında buluveriyorum.

Ya babamın bir film yolculuğundan getirdiği Van kedisi Cingöz? Kim bilir belki de annem haklıdır, Cingöz daha fazla özlüyordur oraları.

Akşamleyin Sabahattin Eyüboğlu, yeşil köşkün taraçasında annem, babam ve diğer dostlarla birlikte rakısını yudumlarken, Üsküdar'ı gösteriyor bana: "Bak, karanlıkta parıldayan tek tük ışıklara... Kız

Kulesi'ni görebiliyor musun?"

Üsküdar'ın cılız ışıklarına bakarken, günün birinde karşı kıyıların pırıl pırıl aydınlatılacağını henüz bilmiyorum.

"Sonra bak bakalım gökyüzüne, yıldızlar burada da var, görüyor musun?"

Başımı kaldırıp gökyüzüne bakıyorum. Gökyüzü öylesine berrak ve pırıltılı ki!

Sabahattin amca yıldızları anlatıyor, büyük ayı, küçük ayı, venüs... Ama Ayaspaşa'nın yıldızları ne kadar parlarlarsa parlasınlar, yine de çok uzakta. Fenerbahçe'de elimi uzatsam sanki koparabilirdim onları.

"Ayaspaşa'nın yıldızları da güzel" diyor Sabahattin amca "Hem de çok güzel!"

Sarayarkası Sokağı'ndan Molla Bayırı'na Doğru Yayılan Bahçeler

Aslına bakılırsa Ayaspaşa kediler için de çocuklar için de hiç fena bir yer sayılmaz. Özellikle Sarayarkası Sokağı hep köşkler ve bahçelerle dolup taşıyor. Bu sokağa eskiden Kuşlu Saray denilen Alman Konsolosluğu'nun arkasına düştüğü için Sarayarkası adı verilmiş.

Sarayarkası Sokağı ile Molla Bayırı arasındaki Namık Paşa Yokuşu'nda Atatürk'ün eşi Latife Hanım'ın yaşadığı Uşakizade konağını çevreleyen bahçe, yüksek duvarlarla çevrili. Bir kez demir bahçe kapısına tırmanıp da içeriyi dikizlemeyi denediğimde, bahçe kapısından dışarı fırlayan benden en az dört yaş büyük bir çocuk, öyle bir yumruk indiriyor ki mide boşluğuma, acıdan kasılıp kalıyorum. Latife Hanım'ın kuşlara sapanla taş atan haylaz yeğenlerinden biri olmalı. Bir daha hiç merak etmiyorum ne Latife Hanım'ın konağını ne de bahçesini.

Oysa Latife Hanım yolda rastladığımızda her zaman kibardır, hep hâl hatır sorar, özellikle de annemin piyanosuna ilgi gösterir, bana da tatlı birkaç söz söylemeyi ihmal etmez. Ama yeğeninin bana yaptıklarını nasıl anlatabilirim ki Latife Hanım'a.

Latife Hanım'ın konağının karşısında Molla Bayırı'na doğru inen Namık Paşa Sokağı'na paralel iç içe geçen üç büyük bahçe var. Çocukluğum bu bahçelerde geçiyor. Üst bahçe üstünde "Demokrat Parti" yazan dört katlı ahşap konağa ait. Büyükbabam Bedri Nedim Göknil, Taşkentlerin cephesi denize bakan evlerinin hemen yanında Sarayarkası Sokağı ile Namık Paşa Yokuşu'nun bitiştiği yerdeki bu ahşap konağı 1930'lu yıllarda şeker fabrikasının kurucularından Hayri Ipar'dan almış. Böylece Göknil ailesi İnönü Caddesi'ndeki (eski Gümüşsuyu Caddesi) Dilaram Apartmanı'ndan bu konağa taşınmışlar. Annemle teyzemin ilk gençlik yılları da bu konakta geçmiş. Ticaretle uğraşan büyük babam sonraki yıllarda Demokrat Parti'den milletvekili olunca, ahşap konağı Demokrat Parti'ye kiraya vermiş.

Konağa Adnan Menderes'in sık sık geldiğini anımsıyor Ayaspaşa'nın eskilerinden arkadaşım Cem Ozil; "Günlerce önce bir kamyon girerdi sokağımıza. İçinde bir dolu kara yağız işçi... Hadi iş başına. Arnavut kaldırımdaki eğri büğrü taşlar çıkartılıp yeniden döşenecek. O zaman anlardık yakında önemli konukların mahallemize geleceğini."

Ama ellili yılların ortalarında bu konakta bekçi ve ailesinin dışında kimse yok. Konağın önündeki bahçede yükselen iki kestane ağacı inanılmaz güzellikte... Sonbaharda yeşil dikenli kabuklarının içinden çıkan pırıl pırıl parlayan atkestanelerini toplayıp biriktirmek ne hoş!

Orta ve alt bahçeyse otuzlu yılların sonuna doğru yapılan Yeşil Köşk'e ait. Yeşil Köşk'ü Mimar Orhan Arda ve hocası Anıtkabir'in mimarlarından Emin Onat yapmışlar. Büyükbabam ahşap konağı kiraya verdikten sonra ailesiyle birlikte Yeşil Köşke taşınmış. Biz de Ayaspaşa'daki ilk yıllarımızda bu köşkün önce üst sonra da alt katında uzun süre yaşadık.

Köşkün bahçesinde içinde kırmızı balıklar yüzen havuzun çevresinde yemyeşil çimler ve renk renk çiçekler var. Mor salkımlar koparılıp koparılıp kökü emiliyor, çok tatlı bir tadı var! Aslanağızları da, ağızlarını açıp kapıyorlar, çok eğlenceli. Fıskiyeli havuzda pırıldayan su damlacıklarına bayılıyorum. Havuzda çıta ve tahta parçalarından yaptığımız derme çatma gemileri yüzdürüyor, kurbağa yavrularını yakalamaya çalışıyoruz. Salkım salkım dökülen söğüt ağacı da ne kadar kocaman ve güzel. Bahçenin musluğuna ağzımızı dayayıp birbirimize su püskürtme de o dönemde evde musluktan su içme yasağı olmadığından ayrı bir eğlence...

Alt bahçeye derme çatma tahta merdivenlerden iniliyor. Kocaman bir camekân iki bahçeyi birbirinden ayırıyor. Çocukların gizlice tuvalet olarak kullandıkları bu camekânda çiçek ve bitkilerin kokusuna karışan keskin bir amonyak kokusu ve iç bayıltıcı sıcak ve nem... Aşağı bahçede incir, kırmızı ve beyaz dut ağaçları ve geniş bir taşlık top oynama alanı...

Bu bahçelere ayak bastığım anda, mahallede büyük küçük ne kadar

çocuk varsa başıma birikiyor. Çocukların çoğu, çevredeki köşklerin bekçilerinin, kapıcıların ya da esnafın çocukları... Aileleri Anadolu'dan geliyor. Dazlak kafalı oğlanlar, saçları hiç taranmamış, elleri kınalı kızlar, ayaklarında plastik terlikler, pijamaların üstüne geçirdikleri yamalı pantolonlar, yırtık pırtık ceketler giyiyorlar. Üstleri başları tam anlamıyla dökülüyor.

Saklambaç, futbol, yakan top sabah akşam deliler gibi oynanıyor. İlk küfürler, cinsellikle ilgili kulaktan kulağa anlatılan derme çatma bilgiler, "Geceleri herkes uyumaya gidince, büyükler tuhaf şeyler yapıyorlar. Biz de yapabiliriz, neden olmasın"ı ilk onlardan öğreniyorum.

Demokrat Parti binasının karşısındaki köşkün bekçisinin oğlu saçları üç numara tıraşlı Muharrem'le camekânda gizlice buluşup birbirimizi inceliyoruz, daha da kötüsü büyüklerin yaptığını başardığımızdan öylesine eminiz ki! Evde bunlardan elbette söz edilmiyor, ama öğrenilen küfürlerle, piyano dersleri ve özel öğretmenlerle bir sırça köşkte büyümüş olan anneye bir güzel hava atılıyor; "Bilmediğim küfür yok benim, hem anlamlarını da biliyorum ya, ama hiç birini söylemem sana, yoksa terbiyen bozulur!"

Oysa hiçbir şey bildiğim yok. Ancak birkaç yıl sonra küfürlerin anlamını iyi kötü kavramaya başladığım anda, kadınları aşağıladığı için kullanmamaya özen gösterecek, kullananlardan da için için nefret edecektim. "Kadın aklı, saçı uzun aklı kısa, kızını dövmeyen dizini döver" gibi deyişleri de çevremdekilerin içini bayıltacak kadar çok sorgulayacağım. Şimdilik tek anlayamadığım adımın neden "İpşirkızı" değil de "İpşiroğlu" olduğu...

Alt bahçenin bitişiğinde Vedat Nedim Tör'ün oturduğu Banka Apartmanı'nın alt katındaki dairelerin birinde ev işlerine bakan, saçlan biçimsiz bir biçimde kırpılmış, soluk yüzlü, sıska bir besleme kız var. Yaşı on iki, on üç olmalı. Bir gün kırmızı dut ağacına çıktığımda, o da balkona çıkıyor. Konuşmaya başlıyoruz. Okula gitmiyormuş, bu öyle tuhafıma gidiyor ki! Kimbilir belki de azıcık imreniyorum. Ama kızcağız bana evdeki bütün işlerden sorumlu olduğunu, yerleri süpürdüğünü, sildiğini, çöpleri döktüğünü, bulaşıkları, çamaşırları yıkadığını anlattığında şaşkınlıktan ağzım bir karış açık kalıyor. Kıza en güç gelen iş de hanımının kanlı çamaşırlarını yıkamakmış.

Çamaşırları ne kadar çitelerse çitelesin lekeleri çıkaramıyormuş, bu öylesine iğrenç bir işmiş ki! "Neden kanlı, ne oldu kadına, hasta mı, yoksa ölüyor mu?" sorularımın yanıtını almadan içerden sesler geliyor. Hışımla dışarı çıkan boyalı saçlarına bigudiler takmış, gecelikli, suratsız bir kadın kızı iteleyerek içeri sokuyor. O günden sonra dut bahçesinden komşu evi ne kadar dikizlersem dikizleyeyim, balkona çıkmadığı için hiç göremiyorum bu kızı. Ne anlattığını tam kavrayamasam da köle gibi çalıştırıldığını ve bunun okula gitmekten de bin beter bir şey olduğunu anlıyorum tabii. Sokakta oynayan çocuklar ve bu kız bana, benim yaşamımdan çok farklı yaşamlar olabileceğini gösteriyor.

Yeşil Köşk'e taşındıktan kısa bir süre sonra kesin kurallar konuluyor: Sokaktan öyle olur olmaz herkes bahçeye çağırılmayacak. Arkadaşlar özenle seçilecek ve annem kimlerle oynadığımı bilecek. Sokağa çıkma yasağı yok ama mümkün olduğu kadar bahçelerde oynanacak. Sokağa çıktığımda annemin bundan haberi olacak.

Eyvah şimdi ne olacak? Arkadaş delisi olduğum için Molla Bayırı'nda ahbaplık yaptığım besleme kızla aynı apartmanda oturan kibar bir mühendis ailenin çocukları olan Halil ve Osman Tuğal'ı bulup da çocukluğumun gerçek dostlarını keşfedene kadar neredeyse bunalıma giriyorum. Anne ve babalarıyla hep "siz" diye konuşan bu ışıltılı yıldız gözlü çocuklarla kurulan dostluk onlar 27 Mayıs olaylarından sonra onlar Amerika'ya, biz de Almanya'ya gidene kadar sürecek. Sonra da onları gözden bütünüyle yitireceğim.

Yeşil Köşk'ün altındaki dairede yaşayan Amerikalı çocuklar Shirley, Hugh ve küçük kardeşleri Jolly ile oynama izni var, ama sokak çocuklarının cana yakınlığı onlar da yok. Bugün böyleler yarın başka.... Huysuz, dengesiz ve saldırgan bir halleri var. Ben de başlangıçta ağzımı tıpkı Amerikalılar gibi yaya yaya sokak çocuklarından öğrendiğim bütün terbiyesizlikleri döktürsem de; "kamen coni, indir doni, göster oni..." bir süre sonra onlarla dost olmayı tercih ediyorum. Shirley'in holahop çevirdiği zamanlar kabaran kat kat jüponlu eteklerine, açık mavi kot pantolonlarına, bir de kırmızı lastik keten ayakkabılarına bayılıyorum. Oysa babamın ayakkabıcıda özenle yaptırdığı bağcıklı ayakkabılarımda ikide bir çiviler çıkıyor. Annemin dikiş makinesinde bana diktiği sarı ve kırmızı şortlar da hoşuma gitmiyor artık. Parlak yaldızlı kovboy kemerli blucin pantolonum da uydurma bir şey... Hiç de Shirley'inki gibi

dizleri giderek beyazlanan gerçek blucinlerden değil. Amerikalıların giysilerini gördükten sonra üstümdeki hiçbir şeyi beğenmiyorum artık. Bir şey daha var onlarda çok çekici bulduğum, o da başına buyruklukları. İstediklerini yapıyorlar, tepelerinde boza pişiren yok ki! Örneğin öyle yemek saati, uyku saati diye bir dertleri hiç yok. Ekmek arasına et, kuru fasülye, domates doldurup ketçap ve mayonezle nefis hamburgerler yapıyorlar kendilerine. Shirley annesinin kıyafetlerini özellikle de topuklu ayakkabılarını giyip dolaşıyor, annesinin makyaj masasında dudaklarını ve gözlerini boyuyor. Bahçede piknik yapma, kovboyculuk oynama, süslenip püslenip sivri burunlu ince topuklu ayakkabılarla dolaşma... Sigara içmeyi bile deniyorum şu dillerini bile anlamadığım tuhaf çocuklarla. Birbirimizle el kol hareketleriyle anlaşıyoruz. Bir keresinde sokak kapısının eşiğinde onlarla gizli gizli sigara içmeyi denerken, babama yakalanmaz mıyım? Evde kızılca kıyamet kopuyor.

Sonradan öğrendiğime göre bu çocukların bir türlü anlam veremediğim dengesizliği ve saldırganlığı Amerikan istihbarat bürosunda çalışan ve ciddi bir biçimde alkol bağımlısı olan anne ve babasından kaynaklanıyormuş.

Amerikalılar İstanbul'dan ayrıldıktan sonra, onlardan bana miras kalan, bahçede piknik eğlencesi. Ama öyle buzdolabına dalıp ekmek arası yapmak yok. Annem kuru köfte, salatalık, domates ve katı lop yumurtayla özenle hazırlıyor piknik sepetlerini.

Uzun yaz akşamları arkadaşlarımla birlikte bahçede piknik yapıp laflamanın, sonra da saklambaç oynamanın keyfine doyum yok. Saklambaç mı, kim ebe olacak? "Mitat tatat tata / Gidiyoruz bu hafta / Bir ineğimiz doğdu / Adı olsun Fatma / İnce belli / Tatlı dilli /Aşka da benziyor / Aşka da benziyor."

"Aşka da benziyor" dediğimiz anda, birbirimize anlamlı anlamlı bakıp, yerlere yatıyoruz gülmekten...

Sayışma tekerlemelerin içinde hiç hoş olmayanları da var: "Bir iki üçler Yaşasın Türkler / Dört, beş, altı Polonya battı/ Yedi, sekiz, dokuz Almanlar domuz / On, onbir, on iki İtalya tilki / On üç, on dört, on beş Amerika kalleş"..." Politik duruma göre bazen de Amerika "kalleş"

yerine "kardeş" oluyor.

Ama akşam olup da piknik keyfi ve saklambaç eğlencesi bitince eve dönmek istemeyip ağlıyorum. Hoşuma giden bir şeye kendimi çok kaptırınca freni bozulmuş bir arabaya dönmem her zaman dengeli ve uyumlu olan annemi iyice tedirgin ediyor.

En eğlencelisi Osman ve Halil'le birlikte Sarayarkası Sokağı, Namık Paşa Yokuşu ve Molla Bayırı üçgeninde sokaklarda ve iç içe geçen bahçelerde geçen günler. İncir ve dut ağaçlarının tepesine çıkma, bahçeden bahçeye ağaçtan ağaca atlayarak hırsız polis oynama, ince ağaç dallarından ok yay yapma, ok atma yarışmaları, konuşup dertleşme, bahçede kazma kürekle küçücük bir kulübe kurma, renkli mozaik parçalarını değiş tokuş etme, misket oynama, komik öyküler uydurma ve doyasıya gülme... En çok güldüğümüz de paket oyunu. Süslü kâğıtlarla ve renkli kurdelelerle özenle hazırladığımız çok şık bir çikolata ya da pasta paketinin içine çamur ve taş doldurup yolun ortasına bırakıveriyoruz. Yoldan geçen paketi alıp da gittiğinde, paketi açtığında nasıl şaşıracağını gözlerimizin önüne getirerek kırılıyoruz gülmekten. Öyle bir dayanışma var ki bu çocuklarla aramda bir gün bile birbirimize kızdığımızı ya da küstüğümüzü anımsamıyorum. Benim gibi Osman ve Halil de şiddet kültüründen uzak bir ortamda büyük bir özen ve sevgiyle yetiştirildikleri için hem birbirlerine hem de bana karşı hep saygılılar... Özellikle de Halil'den de benden de daha büyük olan ağabeyi Osman hep sevencenlikle dengeyi bulmaya çalışıyor.

Osman ve Halil'le birlikte üçlü bir çete oluşturarak oynadığımız oyunların içinde en heyecanlısı savaş oyunları. Mahalledeki diğer çocuklarla kıyasıya savaşıyoruz. Daha üç yaşındayken babamın çok istediğim için bana aldığı tabancayı çoktan yitirmişim, yenisi alınmamış. Çünkü annem tabancalı, tüfekli oyunlara karşı. Ama arkadaşlarımın yedek tabancalarından dilediğim gibi yararlanabiliyorum. Savaş oyununun aslı taş savaşına, yani birbirimizle taşlarla kıyasıya dövüşmeye dayanıyor. Ama biz bu oyunu birbirimizin kaşını gözünü yarmamak için Osman'ın önerisiyle çamur savaşına dönüştürmüşüz. Avucumuzda yuvarladığımız toprak parçalarını ıslatıp küçük küçük toplar yapıp bunları güneşte kurutuyoruz. Saatlerce kan ter içinde uğraşıyoruz bu cephaneyi hazırlayabilmek için. Sonra sipere yatıp heyecanla düşmanın, yani sokaktaki çocukların gelmesini bekliyoruz. Savaş başladığında

çamurlu toplar havada uçuşurken bir anda her yer tam bir savaş alanına dönüşüyor. Çamurlu toplar birinin kafasında patladığı anda kendiliğinden dağılıveriyor, ama hedef aldığımız kişinin üstünü başını da kir pas içinde bırakıyor. Kim bilir kaç çocuk bu sebeple, evde annesinden dayak yemiştir. Annem, benim, eve kir pas içinde dönmeme hiç sesini çıkarmıyor. Çocuk dediğin koşmalı, oynamalı, çocukluğun doyasıya tadını çıkartmalı, bu düşünce hakim evde.

Savaş oyunumuzun tek kuralı cephaneyi hazırlarken çamurlu topların içinde taş olmamasına dikkat etmek. Ama bir gün özenle hazırladığım çamurlu toplardan biri Halil'in başını yaralıyor. Alnından öyle bir kan fışkırıyor ki dehşetten donakalıyoruz. O zaman hazırladığım çamur topunun içinde sivri bir taş olduğunu keşfediyorum şaşkınlıkla. Yaptığımdan öylesine utanıyorum ve üzülüyorum ki, haftalarca onlara gitmeye çekiniyorum. Böylece çamur savaşı oyunumuz sona eriyor.

Okulda tarih derslerinde Kurtuluş Savaşı'nı, kahraman Türk askerlerinin düşmanı nasıl yendiğini öğreniyoruz. Yine de savaşın nasıl bir şey olduğunu gözümün önünde canlandırmakta zorlanıyorum. Savaşların neden çıktığını ve insanların neden birbirlerini yok ettiklerini anlayamıyorum. Bana anlamadığım şeyleri anlatmak üzere (çünkü okulda anlamadığım şeyler sürüsüne bereket) özel ders vermeye gelen Hatice öğretmenim; "Birinin elinden çok sevdiğin oyuncağını zorla aldığını düşün" diyor. "Ne yaparsın? İşte savaşlar böyle çıkıyor."

Halil ve Osman'ın dedeleri Birinci Dünya Savaşı'nda Yunan'a karşı savaşırken ölmüş. Onun için ikisi de Yunanlıların "kalleş" olduğu düşüncesinde birleşiyor. Tamam, arkadaşlarımın dedelerini öldüren Yunanlı kalleşmiş ama ya bizim mahallemizdeki Rumlar, bakkal Foti, Dimitri, onların ilgisi ne bunlarla? Anlamakta yine zorlanıyorum. Tartışmalarımızdan biri de evlilik üstüne. Arkadaşlarım ancak Türklerin Türklerle evlenebileceği görüşünü savunuyorlar hararetle. Bunu da anlamada zorlanıyorum, çünkü mimar ve sanat tarihçisi olan ve İsviçre'de yaşayan teyzem, Ulya Vogt bir İsviçreliyle evli. Çok da mutlu... Mimar olan ağabeyim Tuğrul Akçura da bir Fransızla evli. Sabahattin amca (Sabahattin Eyüboğlu) İsviçreli piyanist Magdi Rufer'le birlikte yaşıyor. Bana göre kim hangi millettenmiş ne farkeder ki önemli olan aşk ve sevgi... İyi de İsviçre ile Türkiye arasında savaş çıkarsa ne olacak? Teyzem İsviçre'nin tarafını tutup kalleş mi olacak, yoksa damarlarında yükselen asil Türk kanı, aşkını yenecek mi?

Savaş oyunlarımız ölüm ve öldürme üzerine de ateşli tartışmalara yol açıyor aramızda. Ölümü açıklamak kolay geliyor bana. Öldüğün anda bu dünyadan çekip gidiyorsun, sanki hiç doğmamışsın gibi bir şey ölüm. Benden önce de yaşam vardı ve ben yoktum, benden sonra da olacak ve ben olmayacağım. Hepsi bu. Böyle düşününce bana ölüm hiç de o kadar korkunç bir şey gibi gelmiyor. Açıklayamadığım öldürme eylemi... Ne olursa olsun kimseyi öldüremem gibi geliyor bana. Ama belki de kendimi ya da annem, babam gibi çok sevdiğim birilerini savunmak için de öldürebilirim, bilemiyorum. Halil ölümlerin en güzelinin uçaktan düşmek olduğunu söylüyor, hiçbir şey hissetmezmiş insan, bir anda olup bitiverirmiş her şey.

Dokuz yaşlarımdayken bahçıvanın yeni yetme oğlu Yurdakul peşime düşüyor. Utancımdan bunu kimseye söyleyemiyorum. Ama her firsatta beni sıkıştırmaya ve öpmeye çalışan bu çocuktan öylesine nefret ediyorum ki onu bir kaşık suda boğabilirim. Nasıl kurtulacağım bu baş belasından? Kendimi erkek çocuklar gibi dövüşerek korumasını az çok biliyorum ama benden en az beş yaş büyük olan bu iri yapılı erkek çocukla nasıl başa çıkabilirim ki! Sonunda Yurdakul bir kıskançlık anında arkadaşım Osman'a elinde sopayla saldırarak kendini öyle bir ele veriyor ki olay kendiliğinden çözümleniyor. Bu olaydan sonra Yurdakul'a bahçemiz yasaklanıyor.

Bitişikte Yapı Kredi'nin kurucusu ünlü bankacı Kazım Taşkent'in evi ve kocaman bahçesi var. Her hafta düzenli olarak gelen Doğan Kardeş dergisini Kazım Taşkent İsviçre'de bir çığ kazasında ölen oğlu Doğan'ın adına adamış. Kısa bir süre sonra yapılacak olan apartmanın adı da Doğan olacak. Doğan Apartmanı'nda Kasım Gülek gibi ünlü politikacılar, Sedat Simavi, o dönemde Hayat dergisini çıkaran Şevket Rado ve eşi Hukuk Fakültesi'nde profesör olan Orhan Pamuk'un teyzesi Türkan Rado yaşayacaklar. Annem Taşkentlerin çocukları Doğan ve Karaca'yı bir sırça köşkte yetiştiren aşırı titiz annelerini çok iyi anımsıyor. Karaca'ya bahçede oynarken elleri kirlenmesin diye beyaz eldivenler giydirdiğini, ikide bir pencereden "Gübrelerin oraya gitme!" diye bağırdığını, evinde çocuğu has Taşdelen suyuyla yıkadığını, çocukların siyah giysili, kül renkli çoraplı, kaba ayakkabılı, çam yarması gibi iri ve korkutucu Alman dadılarını bir masal gibi anlatıyor.

Bir gece, kedimiz Cingöz'ün tersine cinlikten hiç mi hiç payını almamış olan Ankara kedimiz Pamuk, Taşkent'lerin bahçesindeki bir ağaca tırmanıp da aşağıya inmeye korkunca "miyav miyav" yaygarayı basıyor. Babam da kediyi ağaçtan indirmek için duvardan komşu bahçeye atladığı gibi, ağacın tepesine tırmanıveriyor. Tam Pamuk'u yakaladı yakalayacak ki, Taşkentlerin bahçıvanı Mustafa da hırsız geldi diye ortalığı iyice karıştırmaz mı? Sonradan bu olay, ailede sık sık anlatılan bir eğlence konusu oluyor.

Sarayarkası Sokağı, Çiftevav Sokağı ve Çevresi

Fındıklı'daki Namık Kemal İlkokulu'ndan eve dönüş başlı başına bir serüven. Özel arabayla ya da apartman görevlileriyle okula özenle getirilip götürülen çocuklara öyle acıyorum ki! Sözgelimi, Çiftevav Sokağı'nda oturan, gelecekte ressam ve reiki öğretmeni olacak olan arkadaşım Beril Lügal, hep elinde sefer tası ve okul çantasıyla Ermeni emektarlarınca getirilip götürülüyor okula.

Aslında okul yolu uzun değil. Fındıklı'daki Namık Kemal İlkokulu'ndan çıkınca Sarayarkası Sokağı'nın merdivenlerinden yukarı çıkılıyor, sevgililerin buluşma yeri olan Cennet Bahçesi'ne varmadan önce, otlar bürümüş boş bir araziden geçiliyor. Günümüzde kocaman apartmanların yükseldiği bu bomboş arazide azıcık oyalanmak hoş bir şey. Bir gün orada otların arasında yırtılmış bir aşk mektubunun parçalarını bulduğumuzda arkadaşım Şule Gökgöl ile heyecandan yüreğimiz neredeyse ağzımıza geliyor. Kâğıt parçalarını bin bir güçlükle bir araya getirip yapıştırdıktan sonra, heceleye heceleye okumaya çalışıyoruz, bununla da yetinmeyip hazinemize bakıp yeni yeni öyküler uyduruyoruz. Ne heyecan!

İki adım ötede nefis panoramasıyla Cennet Bahçesi halka açık çok güzel bir park. Abidin Dino'dan Melih Cevdet'e değin çeşitli sanatçıların da rağbet ettiği bu park hep gençlerle özellikle el ele gezen sevgililerle dolup taşıyor. Üniversite yıllarında ben de arkadaşlarımla ve öğrencilerimle arada bir gideceğim Cennet Bahçesi'ne. Ama seksenli yıllarda Cennet Bahçesi de kapatılıp satılacak. Bugün Türkiye Sınai ve Kalkınma Bankası'nın eğitim ve kültür tesisleri olarak halka kapalı sürdürüyor yaşamını.

Cennet Bahçesi'nin hemen bitişiğinde bahçe içindeki çok sevimli küçük ev, avukat Hasan Ferit Bey'e ait. İlkokul son sınıfta onun torunu esmer Zeynep'le arkadaş olacağım ve Cami Sokağı ile Sarayarkası Sokağı'nın bitiştiği yerdeki Deniz Apartmanı'nda oturan arkadaşım Deniz'le sık sık gideceğim bu eve. Sonraki yıllarda Zeynep'i de çok güzel bir kız olan Deniz'i de bütünüyle gözden yitireceğim.

Cennet Bahçesi'ni geçtikten sonra yukarı tırmanılıyor ve sağa dönülüp yola devam ediliyor. Köşede Katolik Süryani Kilisesi'nin yanında da ermeni asıllı Zabel Goncagül'ün bugün hâlâ orada duran pencereleri kırılmış, yıkık dökük ahşap evi.

Bu ilginç kadını Ayaspaşa'nın eskilerinden otuzlu yıllardan bu yana Ayaspaşa'da yaşayan annem ve üniversiteden hocam Şara Sayın da iyi anımsıyorlar. Çılgın makyajlı, frapan giysili, şuh kahkahalı, şişman deli dolu bir madam olarak anlatıyor annem Goncagül'ü.

Ama benim çocukluğumun Goncagül'ü, ağzında tek bir diş bile olmayan, gözleri iyice çukura kaçmış, buruşuk yüzlü ve son derecede aksi bir yaşlı kadındı.

Yıllar sonra Goncagül'ün torunu Isabel Goncagül'le bağlantı kurduğumda, Isabel bana kolejde Halide Edip Adıvar'la birlikte okuyan, dokuz dil bilen Almanya'da tıp okurken evlenince öğrenimini yarıda kesen 1904 doğumlu babaannesinin hüzünlü öyküsünü anlatıyor. Goncagül'ün kocası, evlendikten kısa bir süre sonra ölünce tek başına yetiştirdiği iki oğlu var. Isabel'in babası Edward Goncagül tanınmış bir viyolonist. Cumhuriyet Senfoni Orkestrası'nın ilk kurucularından öteki oğlu Leon Serkis Goncagül ise motosiklet kazasında bir bacağını yitirip sakat kalmasına karşın büyük bir azimle tip okumuş ve cerrah olmaya gücü yetmeyince, Amerika'da ünlü bir ruh doktoru olmuş. Goncagül'ün ikinci evliliği kocasının iflas etmesi ve intiharıyla trajik biçimde bitiyor. Kim bilir belki de yalnız yaşamın değil, yaşadığımız toplumun da acımasız rüzgârı büyük bir yaratıcı gizil gücü olan bu enerjik ve dinamik kadını böylesine çaresizleştirmişti.

Okul dönüşü Goncagül'ü pencerede gördüğümüz anda en büyük eğlencemiz arkadaşım Şule ile birlikte "Cadı, cadı!" diye bağırıp kaçmaktı. Bugün, daha o yıllarda bile yıkıldı yıkılacak gibi görünen Goncagül'ün evinin hâlâ yerinde durması gerçekten tam bir mucize...

Bu evin karşısında benimle yaşıt olan, Som Apartmanı'nda sapsarı saçlarıyla tıpkı bir civcive benzeyen sınıf arkadaşım Metin oturuyor.

Hızımızı alamayıp Som Apartmanı'nın zilini çalıp deliler gibi koşuyoruz. Arkamızdan; "Babanıza söylemezsem ama!" diye bağıran boyacı Ali'ye; "Söyle söyle bir de sütlü kahve söyle!" diye laf yetiştirerek...

Yine kafayı çekmiş olan ayyaş Çingene ayakkabı boyacısı Ali, Taşkentlerin apartmanının tam karşısında oturmuş evlerden topladığı ayakkabıları parlatıyor. Avurtları çökmüş, çökük bakışlı, sıska, kara kuru bir adam bu Ali. Başına talih kuşu konmuş ki Ayaspaşa'da yaşıyor. Diğer boyacılar gibi sokak sokak dolaşıp müşteri arama gibi bir derdi hiç yok. Her gün önünde tepeleme ayakkabılar... İşi az buçuk hafifler gibi olunca da kafayı çekip naralar atıyor...

Bizler kapı çalıp kaçma oyunundan bıkınca, bir süre Ali'yle laflayıp şakalaşıyoruz, ama Ali şakalaşmayı ileri götürüp bizi kızdırmaya başlayınca, onun kasketini kaptığımız gibi kaçıyoruz. Boyacı Ali peşimizde... Ama yakalayamaz ki! Olduğu yerde yalpa vuruyor. Gülmekten kırılıyoruz. Boyacı Ali hıncını çok kötü alıyor. Babama bizi şikâyet ediyor. Sonuç: Kolay kolay unutulamayacak bir tokat... Ondan sonra da boyacı Ali ölüyor benim için, değil selam verip sohbet etmek, yüzüne bile bakmıyorum artık.

Sarayarkası Sokağı'nda yürümeyi sürdürdüğümüzde, Osmanlı döneminin ünlü mimarlarından Mimar Kemalettin'in (1870-1927) 1900 yılında yaptığı köşkü görüyoruz. Bu yapı da Ayaspaşa'nın bugün en eski yapılarının arasında yer alıyor ve özenle korunuyor. Bu binada Sadullah Bey adında, her zaman fötr şapka ve takım elbiseyle sokağa çıkan çok kibar yaşlı bir beyefendi oturuyor. Karşısında Aylin Apartmanı'nın sahibi Filarmoni Derneği'nin kurucusu Afif Tektaş, apartmana kızı Aylin'in adını vermiş. Yanındaki eski bina da ileriki yıllarda kurulacak olan Ercüment Kalmık Vakfı'na ait.

Sarayarkası Sokağı'ndan merdivenli bir yol Molla Bayırı'na iniyor. Aşağıda merdivenlerin bittiği yerin tam karşısında Şara hocamın otuzlu yıllarda yapılmış nefis deniz manzaralı dört katlı evi var; Bil Apartmanı. Annem, Şara'yı o yıllardan Alman Lisesi'ne giden sarı saçlı, ela gözlü çok güzel küçük kız olarak hatırlıyor.

O dönemde Bil Apartmanı'nın çevresi de hep bahçeler ve boş arazilerle

çevriliymiş. Apartmanlarının sokağa bakan cephesinde park içinde bir kahve varmış. İleriki yıllarda oraya da evler yapılacak. Şimdiyse yüzme havuzlu kocaman lüks bir apartman yükseliyor. Bugün de Şara Hanım Bil Apartmanı'nın üst katında yaşıyor. Alt katlarındaysa kızları edebiyat bilimci Zeynep Sayın ve sinema bilimci Ülker Sayın oturuyorlar.

Ama biz yeniden ellili yıllara dönüp Sarayarkası'nda yürümeyi sürdürelim. Okul dönüşü kimi kez Sarayarkası Sokağı'nda kaldırım aralarında üreyen buğday başağına benzeyen pisi pisi otlarını topluyoruz. Pisi pisi otunu elimizin ya da bileğimizin üstüne koyup, ellerimizi ayırmadan ileri geri hareket ettirmeye başladığımızda, ot kendi kendine yürümeye başlıyor. Sürüngen bir hayvan gibi. Okul önlüğünün içinden içeri doğru kaç tane pisi pisi otunun girdiğini fark etmiyorum bile. Birden başlayan inanılmaz bir kaşıntı. Panik. Ya otlar kalbime girip beni öldürürse? Evde ağlayarak üstümü başımı çıkardığımda her yerim kızarmış ve kaşıntı içinde. Annemden işittiğim azar da cabası.

Sokağımızın en önemli siması bakkal Hilmi Sönmez. Hilmi amcayla bütün çocukların ve yetişkinlerin arası çok iyi. Okulların dönüş saatine göre dükkânı çocuklarla dolup taşıyor. Saat 16.00'a doğru Namık Kemal İlkokulu'nun, saat 17.00'a doğru Kabataş Lisesi'nin öğrencileri doluyorlar daracık dükkâna. Ciklet, gofret, şemsiye biçiminde çikolatalar, yaldızlı kâğıtlara sarılmış renk renk şekerler ne ararsan burada. Ama bakkalın içi öylesine karışık ki Hilmi amcanın neyin nerede olduğunu bulması bir mucize. Çocuklar şunu bunu alıyorlar, sohbet ediyorlar, sıkışan helaya koşuyor, susayan gazozu kafasına dikiyor. Hilmi amca küçük büyük herkese aynı derecede sevecen ve saygılı. Bazen eşi Neriman Hanım da dükkâna gelip ona yardım ediyor; o da hep güler yüzlü ve hoşsohbet, ellerinde fileler alışverişe gelen müşterilerle çene çalmaya da bayılıyor.

Hilmi Sönmez Bursalı, orada liseyi, ticaret okulunu da bitirip, buralara gelmiş. Mahallede bir ağırlığı ve saygınlığı var. Sonraki yıllarda iki çocuğunu Bilge ve Mehmet'i de özenle İtalyan ve Alman Lisesi'nde okutacak, sonra da yurt dışında öğrenimlerini sürdürmelerini sağlayacak. Ben de Hilmi amcanın oğlu Mehmet gibi bir gün Alman Lisesi'ne kapağı atacağım, 27 Mayıs olaylarından sonra ailemle birlikte Almanya'ya gideceğim, sonra bir genç kız olarak tekrar Ayaspaşa'ya döneceğim. Daha sonra da genç bir kadın olarak yeniden Ayaspaşa'da

sürdüreceğim yaşamımı. Ama Hilmi Bey için her zaman "Küçük, küçücük Zehra" ya da "Zehracığım" olarak kalacağım...

Hilmi amca gözümün önünde hep, elinde kocaman sepeti kıpkırmızı bir yüzle evlere mal koştururken canlanıyor. Arada bir kendisine yardım eden çırakları da var gerçi, ama bütün işleri kendisi yapmayı yine de yeğ tutuyor. Bir de o kargacık burgacık yazılarla dolu olan veresiye defterini unutamıyorum. Tıpkı dükkânın içi gibi bu defter de öylesine karışık ki çık çıkabilirsen şu hesapların içinden. Ama Sarayarkası Sokağı'nın varlıklı kesiminin sanırım buna pek aldırdığı yok.

Yıllar yıllar sonra doksanlı yıllarda Hilmi Bey öldüğünde ve neredeyse yarım yüzyıl yaşamını hiç değiştirmeden sürdüren bakkal dükkânı kapandığında yalnız çocukluğuma ve gençliğime değil, eski Sarayarkası'na da veda ediyorum. Hilmi Bey dükkânının kapanması, Ayaspaşa'daki mahalle yaşamında da bir dönüm noktası oluyor.

Hilmi Bey'in dükkânının hemen bitişiğinde Ayaspaşa'nın çok eskilerinden Orhan İskit'in yaşadığı ve arkadaşım Cem Ozil'in çocukluğunu geçirdiği Güzel Marmara Apartmanı var. Cem'in babası Tarık Ozil babamın ortaokuldan arkadaşı. Herkes birbirini bir yerlerden tanıyor, birbiriyle akraba gibi Ayaspaşa'da.

"Evimizin harika deniz manzarası vardı" diye anlatıyor Cem. "Pencereden baktığımızda bahçelerin, yeşilliklerin ötesinde deniz görünüyordu hep. Ama Doğan Apartmanı yapıldığında bütün manzaramız kapandı."

Cem'in çocukluğu da benim gibi sokaklarda ya da bahçelerde geçmiş. Cem'le aramızda birkaç yaş fark var. Bu nedenle de onun yaşadıkları benimkilerle bire bir örtüşmüyor. Örneğin 6 ve 7 Eylül 1955'te Kıbrıs Türktür Cemiyeti, milliyetçi gençlik örgütleri, kontrgerilla ve derin devletin iş birliğiyle Rum, Ermeni ve Yahudi azınlıklara yapılan hunharca saldırıyı çok iyi anımsıyor. Saldırıdan sonra komşudaki ağabeylerle birlikte Beyoğlu'nun halini görmeye gitmişler. Gördükleri, yağmalanmış dükkânlar, kırılan vitrinler, caddede parçalanmış porselen tabaklar, kırık oyuncak parçaları, paramparça edilmiş top top kumaşlar, cam ve porselen kırıkları unutulmaz bir iz bırakmış

üzerinde.

Ama Cem'in hüzünlü olduğu kadar komik şeyler de var anımsadığı. Sözgelimi, apartmanın üst katında yaşayan Rum madamla oğlu, her akşam Rumca olarak çekişmeye başlarlarmış, kadının hırçın sesi, oğlunun bağırışmaları aşama aşama yükseldikce Rumca sözcüklerin yerini Türkçe sözcükler alırmış... Tartışma kızıştıkça ve kavgaya dönüştükçe sadece Türkçe küfürler duyulur olurmuş. Her bir okkalı Türkçe küfürde, konu komşu da kırılırmış gülmekten. Türkçe şiddetin ve öfkenin dili miydi acaba?

Ya da Ayaspaşa'nın delisi Faik nasıl unutulur! Paçavralar halinde, üstünden dökülen dört paltoyu beline doladığı iplerle sıkı sıkıya bağlayıp gezinirmiş Ayaspaşa'nın sokaklarında. Elindeki sopayı savurarak kendi kendine bir şeyler anlatırmış, kimi kez de avazı çıktığı kadar bağırıp çağırırmış... Acaba kime ya da neyeydi Faik'in bu öfkesi?

Küçük Cem'in evdeki görevi Türkçe ve İngilizce gazeteleri üst üste paketleyip şişeleri de toplayıp satmak. Özellikle babasının çok severek okuduğu Times gazetesi onun için altın değerinde. Gazetenin kâğıtları öylesine ince ki tütün sarmak için kullanılıyormuş. Bu nedenle de sırtında kendisinin neredeyse iki katı büyüklüğünde bir çuvala gazeteleri doldurup götüren ufacık tefecik Yahudi eskici bunlara iyi para veriyormuş. Cem sırtını çökerten bu ağır yükün altında ezile büzüle yürüyen bu küçücük adamı pencereden gördüğü anda, büyük bir özenle hazırladığı gazete paketleriyle sokak kapısına çıkıp adamı beklermiş.

Bir de sırtında bir sopa ucunda sepetler içinde taze taze tutulup asma yapraklarının üstüne yerleştirilmiş palamut ve sardalyelerle salına salına kapılarının önünden geçen balıkçı da Cem'in anılarında önemli bir yer tutuyor.

Yine Namık Kemal İlkokulu'ndan ellerinde sefer tasları ve çantalarıyla gülüşerek, itişerek dönen çocuklarla birlikte Sarayarkası Sokağı'nda yürümeyi sürdürdüğümüzde bugün depreme karşı dayanıklı olmadığı söylentisiyle neredeyse tümüyle boşaltılan 1906'da yapılan Nihat Bey Apartmanı'nı görüyoruz. Bu apartmanda o yıllarda Tanca ayakkabıları

dükkânlarının sahibi Vedat Tanca'nın dışında hattat ve tasarımcı Emin Barın ailesi oturuyor. Kızları Ayşe de benim arkadaşım. Ayni apartmanda ablasıyla birlikte yaşayan açık renk gözlü zarif ve güzel kadınsa Mahmedet Şahinler, ileride Avusturya Lisesi'nde öğretmenim olacak. İleriki yıllarda bu apartmanda fotoğrafçı Ergun Çağatay ve Cem Ozil ve üniversiteden arkadaşım eşi dilbilimci Şeyda Ozil oturacaklar.

Nihat Bey Apartmanı'nın karşısında nefis panoramasıyla Zeynep Hanım konağı... Bugün o konağın yerinde kocaman apartmanlar yükseliyor.

Nihat Bey Apartmanı'nın kapıcısının oğlu Hasan da benim sınıfımda. Kürt kökenli olan Hasan'ın kapkara kısacık saçları çok esmer yusyuvarlak bir yüzü var. Öylesine esmer ki bir gün dayanamayıp Hasan'a onun gerçekten böyle esmer mi olduğunu yoksa hiç yıkanmadığını mı soruyorum merakla. Hasan çok bozulunca kırdığım büyük potu anlıyorum tabii, ama iş işten geçmiş bile.

Hasan'la ilgili bir de hüzünlü bir anım var. Hasan okulda Ayşe ile şakalaşmakta. Ayşe mahallenin kasabının kızı. Kızıl saçlı, çilli yüzlü çok sevimli ve tatlı bir kız. Öğretmenimiz, Hasan'ın Ayşe'nin paltosunun kukulatasını çekiştirdiğini gördüğü anda, ona öyle bir tokat patlatıyor ki çocuğun burnundan bir anda kan geliyor. Bu olaydan sonra babam hemen okula gelip hem ortaokul yıllarından öğretmeni olan müdür Rüştü Bey'le, hem de öğretmenimizle uzun uzun görüşüyor. O günden sonra da okulda ayrımcılık olayları azalmıyorsa da bu şiddette bir olay yaşanmıyor. Babamı "süpermen" gibi görüyorum. O koca kafası ensesine yapışık gibi duran, konuşurken su mavisi gözlerini insanın yüzüne dikip fıldır fıldır döndüren koskoca müdür beyin karşısına, hiç korkmadan çıkıp da Hasan'ı korumasına alması kolay iş mi! Ama bu babamın okula gelişiyle ilgili ilk ve son anımdır. Okul işleri ve öğretmenlerle ilgilenmek ne yazık ki yalnızca annemin işiydi. Biz de oldukça aykırı ve güç çocuklar olduğumuz için annemin işi de gerçekten çok güçtü. Geçmişte bazı şeyleri değiştirmek elimizde olsa, annemi okul sorunlarımla bu kadar üzmemeyi isterdim.

Yolumuzu sürdürerek Sarayarkası Sokağı'nı sonuna kadar yürüyüp de sola saptığımızda dimdik yukarı doğru çıkan Çiftevav Sokağı'na varıyoruz. Adını üç kez İstanbul'u ziyarete gelen Prusya İmparatoru

Wilhelm'e borçlu olan bu sokağın başında hep değerli bir biblo gibi okula getirilip götürülen ve Rum, Ermeni dadılarla büyütülen Beril Lügal'ın evi Esen Apartmanı var. Sarı saçları, açık renk gözleriyle hoş bir kız olan Beril tanınmış bir aileden geliyor. Amcası Necati Lügal ünlü bir İslamist, babasıysa Kız Kulesi'ni restore eden mimar Şinasi Lügal. Şinasi Bey kırklı yıllarda bu evi aldığında Çiftevav Sokağı bir bayır halindeymiş, arabaların geçmesi mümkün bile değilmiş. Komşular da Ahmet Çelebi gibi Arap kökenli önemli iş adamlarıymış. O yıllarda Şinasi Lügal bin bir güçlükle sokağı araba geçer bir hale getirmiş.

Çiftevav Sokağı'nın en güzel yanı su çeşmesi. Şakır şakır Hamidiye suyu akıyor çeşmeden. Çeşmenin önünde hep, ellerinde bidonlar ya da şişelerle mahalle sakinleri... Şu çeşmeye ağzını dayayıp da pırıl pırıl suyundan içmenin tadına doyum yok. O dönemde Terkos suyu rahatlıkla içilebiliyor, ama tadı damacanalara doldurulan Taşdelen suyu ya da çeşmeden akan Hamidiye suyu gibi değil... Mahallede başka çeşmeler de var. Örneğin Sarayarkası Sokağı'nın bitişiğindeki merdivenlerden aşağıya indiğimizde hemen köşede yine bir Hamidiye suyu çeşmesi var. Ama biz bu çeşmeyi kullanmıyoruz.

Çiftevav Sokağı'ndaki çeşmenin karşısında "Kedili Ev" adını alan içinde ve çevresinde yüzlerce kedi dolaşan ahşap siyah bir ev var. Çiftevav Sokağı'nın şanslı kedileri, kedili evde oturan kedili teyzenin sayesinde karınlarını hep bol ciğerle doyurduklarından, çöplükleri eşelemeye tenezzül bile etmiyorlar. Kediler çok seviliyor Ayaspaşa'da. Hemen hemen her sokağın bir kedili teyzesi var.

Alman Konsolosluğu'nun bahçesine bakan bu dik yokuştan yukarı tırmanınca İnönü Caddesi'ne çıkıyoruz. Konsolosluğun tam karşısında yetmiş yılı aşkın süredir yaşamını sürdüren ve şinitselleriyle ünlü olan Alman lokantası Fischer.

İnönü Caddesi'nden sağa saparak aşağıya doğru yürüyünce köşede borç çorbası, böfstrogonbof, kievski gibi yemekleriyle ün yapan küçük Rus lokantasını görüyoruz. Beyoğlu'ndaki ünlü Rus lokantası Rejans'ın kuruluşundan dokuz yıl sonra 1943'te Macar göçmeni Judith Krischanovski ile beyaz Rus kocası tarafından kurulmuş bu lokanta sonradan el değiştirip Türklerin eline geçmiş, ama Rus, Macar ve Avusturya yemekleri geleneği sürdürülüyor. Birkaç basamakla aşağıya

inilen bu lokantanın oldukça karanlık ve kasvetli bir havası var. Ama çocukluğumda bir kez gittiğim bu lokantanın yemekleri o dönemde çok ünlü. İleriki yıllarda arkadaşlarımla sık sık gideceğim bu lokantaya.

İnönü Caddesi'nde bir uğrak yeri daha var ilgimi çeken, kocaman bir çiçekçi dükkânı. Sahibinin oğlu Emre sınıf arkadaşım. Kıvırcık saçlı, yeşil gözlü çok güzel bir çocuk. Bir kez sanırım top oynarken bizim takım kazandığında, ona sarılıp öptüğümde kıyamet kopuyor sınıfta. Çocuklar uzun süre ok ve kalp resimleri çizip dalga geçiyorlarlar benimle.

Aynı caddede babamın kuaförü Kanaris'in küçük dükkânı. Daha Kanaris'in müşterisi değilim, çünkü omzumun iki yanından inen, uçları fiyonk kurdelelerle bağlanmış iri iri örgülerim var. Kızıla çalan kestane renkli gür saçlarımı herkes çok beğeniyor, ama ilerde Kanaris onları kısacık kesip bana çok havalı bir genç kız saçı yapacak.

Az ötedeki Gümüşsuyu Eczanesi'nin sahibi, hat sanatı üzerine araştırmalar yapan Uğur Derman. Uğur Derman, Mimar Sinan ve Marmara üniversitelerinde öğretim üyeliğine başladıktan sonra eczacılığı bırakacak. Sonraki yıllarda hat sanatı üzerine yayınladığı Türkçe, İngilizce, Fransızca yayınlarla adını duyuracak ve 2009 yılında ebru ve hat sanatına katkılarından dolayı geleneksel sanatlar dalında Cumhurbaşkanlığı Kültür ve Sanat büyük ödülünü alacak.

Yola devam ettiğimizde 19. yüzyılda yaptırılan eski askeri hastane çıkıyor karşımıza. Biraz ötede aynı sırada sonradan teknik üniversiteye dönüştürülen Eski Mühendis Mektebini görüyoruz. Teknik üniversitenin karşısında 1930'da kurulmuş olan Atatürk Kitaplığı var. Bütün cephesi denize bakan bu güzel manzaralı ve bol ışıklı sevimli kitaplık İstanbul ile ilgili değerli bir kitap koleksiyonuna sahip. Büyükbabam Bedri Nedim Göknil bütün kitaplarını Atatürk Kitaplığına bağışlamış. Altmışlı yıllarda Atatürk kitaplığında Bedri Nedim köşesi kurulmuş. Sonraki yıllarda bu kitaplıkta düzenlenecek olan kültürel etkinliklere, açık oturumlara ve söyleşilere çağırılacağım.

Fındıklı'dan Ayaspaşa'ya

Annemin sıkı tembihi var. Sarayarkası Sokağı'ndan dönülecek eve. Kesinlikle başka yoldan değil. Ama işte şu arkadaşım Şule var ya, başımın etini yiyor, yolu değiştirmek için. Ayaspaşa'da herkes birbiriyle akraba ya, Şule'nin annesi Zühre Gökgöl -ne rastlantı- babamın çocukluk arkadaşı. Türkistan kökenli olan ailesiyle, babamın ailesi babamın çocukluğunun geçtiği Birinci Dünya Savaşı'ndan önce görüşüyorlarmış. Ailenin en küçük çocuğu olarak piyano ve bale dersleriyle özenle yetiştirilen Şule ele avuca sığmaz, özgür ruhlu bir kız. Tam bana göre bir arkadaş. Hem de yalnız iyi gün değil, kötü gün arkadaşı da. Bir gün başıma çok çok kötü bir şey geldiğinde ve diğer çocuklar; "Zehra yaptı kim yaptı" diye çevremde dört döndüklerinde, büyük bir dayanışma içinde bana el uzatıyor. Aslında onun da başına benzer bir kaza gelmiş. Hem de şu aksiliğe bak ki tam da bayrak töreninde. Tam hazır ol vaziyetinde İstiklal Marşı söylenirken ayaklarının dibinde koskocaman bir göl oluşuvermez mi! Yer yarılsa da dibine girse duygusu... Bayrağa saygısızlıktan ötürü eşek sudan gelene kadar dayak yememesini sadece Ayaspaşa'nın tanınmış kişilerinden babası Mirza Gökgöl'e borçlu.

Okul dönüşü arada bir Şule'ye kanıp da yolu değiştirmenin dışında yapılan küçük kaçamaklar. Önce okulun karşısındaki bakkaldan (Bugün Dia marketin olduğu yer) kapalı şemsiye biçimi çikolatalar, jelatine sarılı renkli macun şekerler ve bir külah iğde alınıyor. Sonra turşucuda ferah ferah turşu suyu içiliyor. Sonra Namık Kemal İlkokulu'nun yokuşundan aşağıya Kabataş'a doğru inerken, fırıncıya dalınıp çıtır çıtır simit alınıyor. (Tabii bugün ne turşucu var ne simitçi. Ama o turşu sularının ve simitlerin tadı hâlâ damağımda) Babam çocukların eline cep harçlığı verilmesine her ne hikmetse karşı olduğu için, hep Şule'den otlanıyorum, ama açıkça buna pek taktığım yok.

İçimiz çok çekse de Kabataş'a kadar inip araba vapurlarını, yük gemilerini, irili ufaklı balıkçı teknelerini yakından seyretmeye cesaret edemiyoruz. Oysa sıcak bahar ya da yaz günlerinde özgürlüklerine gıpta ettiğim sokak çocukları, Kabataş'ta gezinmenin tadını doyasıya çıkarttıkları gibi, Kabataş İskelesi'nden don gömlek denize atlayıp yüzüyorlar da. Ben Kabataş İskelesi'ne sadece büyüklerle birlikte gidebiliyorum. Araba vapuruna binip karşıya geçerek Moda'da şık bir

köşkte oturan bir dönemin tanınmış kadın romancılarından olan aile büyüğümüz Müfide Tek halamı ya da Kalamış'ta iç kapatan, karanlık bir konakta yaşayan ve kızı İnci Moran Çocuk Yuvası'nı yöneten Nemide Moran halamı ziyarete gidiyoruz. Araba vapurunun güvertesinden Ayaspaşa Gümüşsuyu'na bakmak, bahçelerin, yeşilliklerin arasından Alman Konsolosluğu'nu, Sarayarkası Sokağı'ndaki ahşap konağı, Şule'nin, merdivenleri Kabataş'a kadar inen Molla Bayırı'ndaki evini bulmaya çalışmak eğlenceli bir oyun.

Bahçe içinde Kabataş sahilini de boylu boyuna gören nefis panoramalı bir köşkte oturuyor Şule... Köşkün üst katında ressam Avni Arbaş yaşıyor. Avni Arbaş son yıllarında yaptığı sergilerinden birinde Ayaspaşa'daki evinin onun için tam bir hayal kurma mekânı olduğuna değiniyor, dilediği de insanların onun resimlerine bakarak hayal kurması, daha somut bir deyişle henüz bitmemiş olarak gördüğü resimlerini hayallerinde tamamlamasıymış.

"Sergimden önce Ayaspaşa'daki terasımda otururken İstanbul'u izlemeye koyuldum. Deniz, güneşin doğuşu, gök, gemiler, siluetler, hayaller, hayat gelip geçiyordu. Düşündüm, insanlar artık hayal kuracak vakit bulamıyorlar. Ben de onları hayal kurmaya sevk etmek istedim. Bir sürü resim yaptım. Bir yazar arkadaşım o resimleri gördü. Baktı, 'Sen bunları satamazsın' dedi. Çünkü bunlar bitmemiş!"

Avni Arbaş'ın Ayaspaşa'da hayal kurmayla ilgili söyledikleri tanıdık geliyor bana. Çünkü çocukluğumdan bu yana en hoşuma giden şey, denize, karşı kıyılara, geçip giden gemilere, uçuşan kuşlara bakıp hayallere dalıp gitmek...

O yıllarda Avni Arbaş'ın sapsarı bukleli saçları, masmavi gözleriyle bir çocuktan çok, dünya güzeli bir taş bebeği andıran kızı Zerrin'i de Şule'nin bahçesinde yapılan doğum günü partilerinden tanıyorum.

Evet, okul dönüşü Şule ile Kabataş iskelesine inmeye cesaret edemiyoruz ama gizli bir yoldan Molla Bayırı'na çıkmak üzere komşu bahçeye dalıveriyoruz. Bu bahçe hâlâ Molla Bayırı'nda duran mahallenin eski konağına ait. Annem bu konakta dünyaya gelmiş.

Ama burası ne Şulelerin Kabataş'a kadar inen bahçesine benziyor ne Yeşil Köşk'ün ve ahşap konağın bahçelerine. Uçsuz bucaksız bir park gibi. İnsan öyle çabuk kaybolabilir ki burada. Ya biz de yolumuzu Grimm masalındaki Hansel ve Gretel gibi şaşırırsak? İri gövdeli çınar ağaçlarının arasından yukarı doğru çıkan daracık bir patika yolundan ısırgan otlarına aldırmadan hızlı hızlı yukarı doğru tırmanıyoruz.

Birden köpek ulumaları duyuluyor. Eyvah! Köpekler... Koşmaya başlıyoruz. Köpekler peşimizde... Soluk soluğayız... Köpekler yaklaşıyor... Hadi az gayret Molla Bayırı'na vardık sayılır... Son anda köpeğin dişlerini bacağımda hissediyorum...

Havlama seslerine çığlıklar karışıyor... Bağırışmalar, ağlamalar... Sonra da kuduz aşısı... Bir daha yemin ediyorum bilmediğim yollara girmemeye....

Namık Kemal İlkokulu

Okulun herhâlde en güzel yanı şu okul dönüşleri. Onun dışında hiçbir şeyini sevmiyorum. Oysa Cumhuriyet döneminde yapılmış olan bu okul, iç içe geçen kocaman bahçeleri, büyük bir avlusu, görkemli bir giriş kapısı olan büyük ve güzel bir yapı. Bugün de ek yapılarla değiştirildiği halde eski güzelliğini koruyor. Her sabah avluda toplanıp İstiklal Marşı'nı söyledikten sonra binanın iki yan merdivenlerinden el ele tutuşarak ikili sıralar halinde yukarı sınıflarımıza çıkıyoruz.

Namık Kemal o dönemin koşullarına göre son derece modern bir okul. Örneğin çarşamba öğleden sonraları yapılan sinema matinelerinde Laurel Hardy, Tarzan filmleri izleniyor. Beslenme saatinde kenarları dantel işlemeli bembeyaz önlükler takılıp yemekler pişiriliyor. Okulun tiyatro salonu bile var. Bir keresinde Arı Maya rolünde sahneye çıktığımda kendimi rolüme öyle bir kaptırıyorum ki doğaçlamaya başlıyorum. Aklıma durmadan yeni şeyler geliyor. Rolümü geliştirdikçe geliştiriyorum. Ağzımın payını sonradan yeterince alıyorum tabii. Yalnız öğretmenim değil rol arkadaşlarım da ezbere bağlı kalmadığım, tiyatrocuların deyimiyle "rol çaldığım" için çok kızıyorlar. Öğretmenimiz de beni bir daha hiçbir tiyatro çalışmasına katmıyor.

Okulda durumum içler acısı. Derslerde öylesine dalga geçiyorum ki sonunda sınıfımı geçemeyeceğim korkusuyla özel öğretmen tutuluyor. Her hafta derse gelen Hatice Hanım Kasımpaşa'da öğretmenlik yapan Bursalı bir genç kadın. Alacalı bulacalı rüküş kıyafetler giyiyor, yüzünün rengi de turuncu, pembe, kahverengimsi farklı kremler kullandığından her geldiğinde değişiyor. Hatice Hanım'ı incelemekten ya da hayal kurmaktan anlattıklarını hemencecik unutuveriyorum. Ah şu meridyenler, paraleller ne kadar sıkıcı!

Sınıflar kalabalık. Durmadan bağırıp çağırarak sayısı belki de altmışa varan çocuğu susturmaya çalışan Neriman öğretmen çocukları sosyal konumlarına göre ayırmış. En önde Musevi zengin ailelerin çocukları, öğretmenin gözdeleri. Orta sıralarda orta sınıf çocukları, bunları arada bir azarlıyor ya da kulaklarını çekiyor öğretmen. Şule ile yan yana oturuyoruz. En arkada yoksul esnafın çocukları. Bunlar hep azar

işitiyorlar ve sudan nedenlerle dayak yiyorlar.

Yaklaşık kırk yıl sonra, yani doksanlı yıllarda bu okulda İstanbul Üniversitesi'nde kurduğum Dramaturji ve Tiyatro Eleştirmenliği bölümü öğrencilerimle birlikte yaratıcı drama çalışmaları yapmaya başladığımızda farklı sosyal katmanlardan gelen çocukların yine bir arada yaşadıklarına tanık oluyoruz. Babası sokak satıcısı olan da var mimar olan da... Ama bugün bu okuldaki ayrımcılık benim dönemimden daha da farklı boyutlarda. Okul paralı olmuş, her öğrencinin belli bir miktar okul ücreti ödemesi gerekiyor. Bunun dışında bu okulda okuyabilmenin temel kuralı annenin de babanın da sigortalı olması. Baba emekli anne sigortalıysa kabul edilmiyor. Bu durumda yoksul ailelerin çocukları artık kolay kolay bu okulda okuyamayacaklar.

Yıl 1954. Namık Kemal Okulu'ndaki ilk günüm. Annesini kaybetmiş şaşkın ördek yavrusu gibi yaşlı gözlerle beni okula getiren annemin gidişini izliyorum sınıfın penceresinden. Öğretmen en ön sırada oturan öğrencilerden sınıf birincisi Lüset'i benimle ilgilenmesi için görevlendiriyor. Sabah akşam Lüset'le birlikteyim. Lüset gölge gibi peşimde. Yan yana oturuyoruz hep. Lüset'in üstüme düşmesinden öyle sıkılıyorum. ki! Sonunda bir çarşamba sinema matinesinde yerimi değiştirip esmer Hasan'ın yanına geçiyorum. Lüset önce bu işe inanamıyor ve çok şaşırıyor, sonra kızıyor ve küsüyor, sonra da tehditler savuruyor. Ertesi günü de ders arasında iki arkadaşıyla birlikte tekme tokat üstüme saldırdırıyorlar. Bir anda neye uğradığımı şaşırıyorum. Bir kişiye karşı üç kişi... Derse girdiğimde bacaklarım ve kollarım yara bere içinde. Kararsızım, öğretmene göstereyim mi? Bebekler gibi şikâyet etmeyi kendime yediremiyorum... Ders başlıyor. Aklım Lüset'te. Ders boyu düşünüp taşındıktan sonra ne olursa olsun söylemeye karar verip parmak kaldırıyorum. Ağızımı açtığım anda, öğretmen ters bir yüzle; "Şimdi sırası mı bunun, ders yapıyoruz" diye susturuveriyor. Bu olaydan sonra Lüset'in dört yıl boyunca yüzüne bakmadım. Ancak ilkokul son sınıfta Büyükada'da ailelerimiz ahbaplık yapmaya başlayınca aramızdaki buzlar da kendiliğiden eriyiverdi.

Arka sıralardan birinde seyyar meyve satıcısının kızı Handan oturuyor. Soluk yüzlü, ürkek bakışlı bir kız. Annesi yeni ölmüş. Annesinden söz ederken gözleri doluyor... Derslerde öğretmenimiz bizlere; "Biricik anneme, benim fedakâr annem, en çok annemi severim, sonra da öğretmenimi" gibi şiirler okuttuğunda kim bilir

içinden neler geçiyordu. Ama daha da beteri geliyor kızcağızın başına, babası yeniden evleniyor. Üvey anne de tıpkı masallardaki gibi bir cadı... Kıza çok kötü davranıyor, onu sık sık dövüyormuş. Handan öyle mutsuz ki...

Yıllar sonra Handan'a yolda rastladığımda, içtenlikle kucaklaştık. Güvenlik görevlisi olmuştu. Mesleğinden memnun gibi görünüyordu. Ama gözlerinde hâlâ çocukluğundaki derin hüzün vardı. Acaba gerçekten mutlu muydu, aradığı, istediği yaşamı bulabilmiş miydi?

Bir gün sınıfa üstleri başları dökülen, saçı başı birbirine karışmış iki yeni öğrenci geldi. Sevim ve Kadriye. Öğretmen onları en arka sıraya yerleştirdi.

Şule sınıfa yeni gelen bu kızları hemen tanıdı. Doğu Anadolu'nun köylerinden gelmiş Kürtler... Molla Bayırı'nda Şulelerin köşkünün karşısındaki boş arazide kurulan derme çatma gecekondulardan birinde yaşıyorlar. Üst üste sınıfta kaldıkları için yaşları diğer çocuklardan daha büyük.

Kadriye ufak tefek kıvırcık saçlı, Sevim uzun boylu sarı saçlı... Çocuklar yeni gelenlerle konuşmuyorlar ama alçak sesle de onları çekiştirmekten geri kalmıyorlar... Bu kızların saçları bitli, elleri de uzunmuş. Çöpleri karıştıran arsız sokak kedilerine benziyorlarmış. Babaları sırtlarında küfelerle Balıkpazarı'nda hamallık yapıyormuş.

Sınıfta kimsenin, onlara yüz vermemesine çok üzüldüğüm için, ders aralarında yanlarına gidiyorum, laflıyoruz. Onlar da fırsat bu fırsat benim peşimi artık bırakmıyorlar. Ama benim de kötü bir huyum var. Biri üstüme aşırı düştü mü çok sıkılırım. Birileri beni esir alıyormuş gibi bir duygu. Boğuluyormuşum gibi... İleriki yıllarda da kimi ilişkiyi ve arkadaşlığı bu yüzden sürdüremeyeceğim.

Bu nedenle sınıf birincisi Lüset'le de aramızda kavga çıkmıştı ya. Bu kızların da sokakta bir şeyler satmaya çalışan Çingeneler gibi insanın üstüne gelen yapış yapış halleri hiç hoşuma gitmiyor ama, yine de onları doğum günüme davet etmekte bir sakınca görmüyorum. Ama annem aynı görüşte olmamalı ki kapının önünde bu iki gecekondulu

kızı gördüğünde iyice şok geçiriyor... Bol pasta ve şekerlemelerle evlerine gönderiliyor kızlar...

"Bizim orada kendi içlerine dönük bir yaşantıları vardı" diye anlatıyor bugün Şule, gecekondulu kızları. "6 Eylül olaylarında yağmacılara karışmışlardı iyice. Kürkler vardı ellerinde, kürkleri satmaya çalışıyorlardı. Sevim ve Kadriye de okuldan kovulduktan bir süre sonra sokağa düştüler."

Kimi kez arka sırada oturup sürekli dayak yiyenleri koruma duygusuna kapılıyorum. Ama ağzımı açtığım anda öğretmen; "Sen onun avukatı mısın?" diye lafı ağzıma tıkıyor. Sadece babamı okula getirmeye ikna etmekle Kürt Hasan'a yardım edebiliyorum.

Arka sıralarda oturan çocuklara bu ilgim nereden kaynaklanıyordu? Farklı yaşamları merak ettiğim için mi, bir tür dayanışma duygusu mu, yoksa benim de ayrıksı bir çocuk olarak kolaylıkla ötekileştirilmem mi? Bilemiyorum.

İçimi daraltan bir anı: Sınavda koca bir sıfır almışım. Öğretmen beni kürsüye çağırıp babamın hamal mı, yoksa kapıcı mı olduğunu soruyor. (Oysa arka sıralarda oturan çocukların çoğunun babaları ya kapıcı ya hamal.) Sonra da beni bir güzel fırçalıyor, koskoca tanınmış bir profesörün kızı nasıl böyle bir sınav kâğıdı verebilir!

Okula da öğretmene de sınav kâğıdına da boş veriş... Aklım fikrim oyunda. Okul bittikten sonra, sınıfını geçmesi için, bana ders veren Hatice Hanım'ı taklit ederek Şule'ye harıl harıl ders çalıştırıyorum. Oysa Şule benden çok daha iyi bir öğrenci. Ama öğretmen-öğrenci oyunu öyle eğlenceli ki!... Kırılıyoruz gülmekten.

Din dersine girmiyorum. Baskıların daha yaşanmadığı o dönemde din dersi seçmeli. Annem ve babamın din dersine karşı olmaları ne büyük ayrıcalık! Ben de hiç olmazsa tek bir dersten kurtulmanın sevincini yaşayarak bahçede kendi başıma oynayıp hayaller kuruyorum...

Ama babam yalnız din dersine değil, "vatan millet sakarya

edebiyatı"na da karşı. Oysa 23 Nisan yürüyüşüne gitmeye can atıyorum. Bayram gününde kırmızılı beyazlı krepon kâğıdı şeritlerle ve bayraklarla sınıfı süslemek de eğlenceli, ama 23 Nisan marşına katılmak bambaşka bir şey! Harika bir tiyatro oyununda rol almak olarak canlandırıyorum 23 Nisan'a katılımı gözümde... Bu Arı Maya rolünü oynamaktan çok daha güzel bir şey.

Yalvar yakar sadece bir kerelik (çocuk hevesini alsın diye) izin çıkıyor.

İşte ikişer sıralar halinde kaz adımlarla Taksim'e doğru yürünüyor, önde bando takımı, arkada da okullar... Uzun upuzun bir yürüyüş... Ayaklar yere vura vura; "Dağ başını duman almış!" söyleniyor. Mutluluk, heyecan... Yol kenarında toplanan kalabalığın çocukları önlerinden geçerken alkışlaması. Askeri adımlarla yürürken kendimi önemli, çok önemli biri gibi duymam... Çocukluğumda yaşadığım belki en güzel gün bu. Ama verilen söz hiç unutulmuyor. 23 Nisan konusu bir daha açılmıyor.

İlkokul son sınıfta notlarım hiç de parlak değil. Resimden bile zayıf almışım (Sen de hiç mi göz yok yavrucuğum nerede gördün eşeğin mavi olduğunu?). Marc'ın yeşilli, mavili morlu hayvanlar ya da Picasso'nun üç başlı kadınlar yapmış olması da beni teselli edemiyor. En nefret ettiğim de güzel yazma dersi. Önce askeri bir düzenle bir araya gelen harfler, bir süre sonra öyle bir isyan ediyorlar ki yazılar bir anda arapsaçına dönüşüveriyor. Annemin özenle kapladığı defterlerin uçları da hemencecik kıvrıldığından, okul defterlerim iyice pespaye bir görünümde. Defterleri, içinde inci gibi yazılarla her zaman pırıl pırıl olan kız arkadaşlarıma gıpta ediyorum. Her yeni defter alındığında, onları pırıl pırıl tutma kararımı, şu içimde her şeyi bozan ve darmadağın eden kötü bir cin olmasa uygulayacağım. Bu cinle bir türlü başa çıkamıyorum.

Bir tek yazılı anlatımım iyi. Ama konuya iyice ısınmam gerek. Örneğin yazılı konusu; "Ne Mutlu Türküm Diyene!" Aklıma sabah akşam öğrendiğimiz kalıpların dışında bir şey gelmeyince boş kâğıdı veriyorum öğretmene... Bu saygısızlıktan ötürü kulaklarımın kıpkırmızı olana kadar çekilmemesini yine babama borçluyum. Kim bilir belki ben de arka sırada oturanlardan biri olsaydım, böyle bir şeye dünyada cesaret edemezdim... Okulu sevmeme gibi bir lüksüm de olamazdı büyük olasılıkla.

"Sen de 'Ne mutlu insanım diyene!' konusunda bir şeyler yazsaydın ya" diyor babam. "Bence bunu başarabilirdin!"

Okulda en nefret ettiğim şu beyaz yakalı, arkadan düğmeli, siyah saten önlükler. Bir de örgülerimin uçlarına takılan şu kocaman beyaz kurdeleler...

Okul üniforması hiç olmasa. Öğretmen durmadan bağırıp çağırmasa. Çocukları dövmese. Sınıflar daha küçük olsa. Çocuklar okulda koşup oynayabilseler! Kendim çizip kesip boyadığım kâğıt bebeklerimle çocukların dilediklerini yapabildikleri imgesel bir dünya yaratıyorum. Çocukların güle oynaya okula gittikleri ütopik bir dünya...

Tam elli yıl sonra bu düşümün devamını getirerek bir ütopyayı anlattığım felsefi çocuk romanım "Düş Hırsızlarına Karşı"yı yazdım. Beni elli yıl geriye götüren rüzgârın kulağıma fısıldadığı, çocukken yaşadığımız her şeyin, yıllar sonra farklı biçimlerde ortaya çıktığı ya da çıkacağı gerçeği. Geçmiş, bugün ve yarın birbirinden ayrılmaz bir bütünü oluşturuyorlar. Çocukluğum benden ayrı ya da kopuk bir şey değil ki! Gerçekten de hem çocuklar hem de yetişkinler için yazdığım bütün "aykırı" çocuk kitaplarında hem benim çocukluğumun de otoriter ve baskıcı bir toplumun izleri vardır.

Şimdi düşünüyorum, belki mekânlar da insanlar gibidir. Bugünkü Ayaspaşa ne kadar dönüşüm geçirmiş olursa olsun, yüreğinin ta derinliklerinde yine de geçmişin izlerini barındırmıyor mu?

Beyoğlu'ndan Sarayarkası Sokağı'na Doğru

Yıl 1959. Alman Lisesi. Her sabah Ayaspaşa'dan Tünel'e, okul dönüşü Tünel'den İstiklal Caddesi'ni geçip yine Ayaspaşa'ya yürüyorum.

Beyoğlu'nu o yıllarda ilerde Özdemir Asaf'la evlenecek olan fotoğrafçı olan kuzinim Yıldız Moran'la gittiğimiz sinemalardan ve İnci pastanesinin o ünlü profiterolünden, arada bir annemle alışverişe gittiğimiz Beykoz ayakkabıcısı, Sümerbank gibi ucuz ayakkabı ve yerli mal kumaş satan dükkânlardan, bir de vitrinindeki oyuncaklara bakmaya doyamadığım şu ünlü Japon mağazasından az çok tanıyorum. O dönemde her yerde kalın dudaklı, baygın bakışlı Türkan Şoray'ın ya da Ayşecik, Ömercik filmlerinin afişleri, vitrinlerde çok moda olan ça ça ça topuklu ayakkabılar, kabarık jüponlu etekler... Ama ben Beyoğlu'ndaki ışıltılı vitrinlere, sinema afişlerine ve reklamlara bakarak oyalanmayı sonraki yıllara bırakarak, sırtımda o dönemde hiç de moda olmayan okul çantam, örgülerimi savura savura, hızlı hızlı yürüyorum İstiklal Caddesi'nde. Şehir çok kalabalık olmadığı için İstiklal Caddesi'nde yürümek güç değil o yıllarda. Beyoğlu her zamanki gibi hareketli ve telaşlı bile olsa, kimse kimseye "küt" diye çarpıp dirsek atmıyor. Yağmurlu günlerde şemsiyeler birbiriyle çarpışmıyor. Biçimsiz serseri kılıklı adamlar kızları çimdiklemiyorlar. Kadınları, laf atıp rahatsız etmiyorlar. Sonraki yıllarda sokağa tükürenler, sümkürenler, sataşanlar, laf atanlarla Beyoğlu güçlükle yürünür bir hâle gelecek. Akşamları saat sekizden sonra da genç bir kız için yalnız başına İstiklal Caddesi'nde yürümek neredeyse olanaksız olacak.

Taksim'e tam varmadan fırına dalıp beyaz pala bıyıklı, kıpkırmızı yanaklı, yusyuvarlak yüzlü şişko Rum fırıncı Lambo'dan çıtır çıtır ekmekler alıyorum ev için. Lambo elinde uzun saplı bir tahta kürek fırının kapağını açıp kapatıyor, kızılımsı bir loşluğun içinde sıra sıra duran nar gibi ekmekler öylesine iştah açıcı ki. Ama fırından yeni çıkmış çok taze ve sıcak ekmeği eve getirmem, mideye hiç de iyi gelmediği gerekçesiyle yasak. Taze ekmekleri kenarından köşesinden didiklememse daha da yasak. Lambo'nun çok eski müşterisiyiz. Babam her zaman hâlini hatırını sorar, havadan sudan konuşur onunla. Bir

gün Lambo hastalandığında babam Rum hastanesine taşınacak, ona elinden gelen yardımı yapmaya çalışacak, ölümüne de tıpkı yakın bir arkadaşını yitirmiş gibi çok ama çok üzülecek.

Lambo'nun tam bitişiğinde kuru kahveciden gelen buram buram kahve ve leblebi kokusunu da iyice içime çekiyorum. Vitrinine dizmiş olduğu fındıklı çikolatalara da içim gidiyor.

Taksim'e vardığımda bugün Marmara Oteli'nin durduğu yerin az ötesinde iki katlı Ankara Pazarı var. Evin alışverişi genellikle buradan yapılıyor. Üst katında ev eşyaları ve oyuncaklar. Gözünü açıp kapayan bebekler, pilli arabalar ve gemiler gündemde, ama hepsi yabancı malı olduğu için ateş pahası. Sonradan çıkacak olan o itici Amerikan Barbie bebeklerin benzeri, sarı saçlı, mavi gözlü, uzun bacaklı küçük bir bebek de; "Akıllı Robot" oyunuyla birlikte oradan alınıyor. Bunlar benim on birinci yaş günü armağanlarım.

Osmanlı Bankası'nı geçip de Gümüşsuyu'na doğru yürürken sağ yamaçtaki büyük ahşap binada Alman Lisesi'ndeki Almanca öğretmenim Mahler oturuyor. Bugün artık yaşanılamaz hale gelen bu eski yapı, yıkıntı halinde olduğu yerde duruyor. Camları kırık, boyası tamamiyle dökülmüş, tahtaları yer yer kalkmış. Bir dönem içinde cıvıl cıvıl yaşam olan bugünse içinde farelerin cirit attığı terk edilmiş bir bina... Annem İnönü Caddesi'ndeki Dilaram Apartmanı'nda yaşadığı çocukluk yıllarında evinin penceresinden bu görkemli dev yapıya nasıl hayran hayran baktığını anlatırken, yapının eski halini gözümün önüne getirmekte zorlanıyorum.

Bir gün İnönü Caddesi'nden aşağıya doğru inen bir yokuştan hızla inen bir araba freni patlayınca, alt kattaki dairelerden birinin içine girerek büyük bir felakete yol açıyor. Oysa o dönemde arabalar daha çok az. Bizim mahallede taksi durağı bile yok.

Park Otel ile Alman Konsolosluğu arasındaki Selime Hatun Sokağı'na saparken Beyoğlu'nun ve Taksim'in karmaşasından ve gürültüsünden iyice uzaklaşmış olmanın rahatlığı... Oysa o dönemin gürültüsü bugünün keşmekeşinden kim bilir ne kadar uzaktı... Manav İbrahim'i gördüğüm anda evime gelmiş gibi oluyorum. Şiiri çok seven, bir de şiir kitabı olan İbrahim, meyve ve sebzeleri naylon torbalar olmadığı

için Hürriyet, Kelebek, Tan, Hayat gibi eski gazete ve dergilerden yapılan kese kâğıtlarına dolduruyor. En büyük eğlencem kese kâğıtlarının üstündeki bölük pörçük yazıları okumaya çalışmak... Kim kimi bıçaklamış, terk edilen kadın nasıl intihar etmiş, tren yoldan nasıl çıkmış, adam nasıl cinnet getirmiş, yirmi kuruşluk bir alacak yüzünden nasıl cinayet çıkmış, evimize boyalı magazin hiç girmediğinden bütün bunlar benim için çok heyecan verici... Hayallerimi iyice kamçılayan bu okuma etkinliğinden sonra, kese kâğıtlarını üfleyerek patlatıp büyükleri korkutmak da ayrı bir keyif...

İbrahim'in bitişiğindeki iğneci ve sünnetçi İsmail'i görmezden gelerek yolumu sürdürüyorum. İki adım ötesinde hor kullandığım için ikide bir kopan ya da bozulan ayakkabılarımı tamire götürdüğüm ayakkabı tamircisini, onun yanında da kömürcüyü, bitişiğinde de bakkal Foti'yi geçip sola kıvrılan Cami Sokağı'na devam edince tam köşede Selime Hatun Camisi çıkıyor karşıma. 17. yüzyılda Selime Hatun tarafından yaptırılan bu cami, onun adını almış. Caminin karşısında bahçe içindeki Heza Apartmanı. O dönemde daha çok Rum azınlıkların oturduğu bu yapı bugün Mengellere ait bir iş merkezi. Heza Apartmanı'nın yanında da dürüstlüğüyle tanınan bakkal Dimitri... Cami Sokağı'ndan Sarayarkası Sokağı'na indiğim anda, artık evime varmış sayılırım.

Ahşap Konakta 27 Mayıs Öncesi

Büyükbabamın ölümünden sonra 27 Mayıs öncesi iki yıl anneannem Seniha Bedri Göknil'le birlikte Sarayarkası Sokağı'ndaki büyük ahşap konakta yaşıyoruz. Yaşamının son yıllarında Mevlevi olan anneannem, ilk kadın çevirmenlerden. Almanca ve Fransızcadan oyun çevirileri yapıyor. Çevirdiği oyunları örneğin Schiller'in Haydutlar'ını, Ibsen'in Peer Gynt'ünü bana masal gibi anlatırken oynayarak canlandırıyor. Okumayı öğrenir öğrenmez daha çok küçük yaşta edebiyatın gizemli dünyasına giriyorum. Deliler gibi kitap okuyorum, anneannemin çevirilerinin dışında Pardayanlar, Tom Sawyer, Huckleberry Finn, Tom Amcanın Kulübesi, Küçük Lord, Polyanna, Küçük Kadınlar, Alice Harikalar Diyarında... Almancayı öğrendikten sonra da başlıca Alman çocuk kitaplarını... Kitap tutkum Almancayı da çabuk öğrenmemi sağlıyor.

Kitaplar, Ayaspaşa'nın çok dışında bir dünyaya götürüyorlar beni. Jules Vernelerle bütün dünyayı karış karış geziyorum. Pardayanlar'la bir zaman tünelinden geçerek Orta Çağ şövalyeler dünyasına gidiyorum. Ama özdeşleşebildiğim, duygularını, yaşantılarını paylaştığım kahramanların hepsinin erkek olmasına çok üzülüyorum. Kadınlar ya göz kamaştırıcı güzellikleriyle bu kahramanları büyülüyorlar ya da saman altından su yürütüyorlar. Bana gelince, ne erkeklerin başını döndüren güzel kadın olmak istiyorum ne de onları parmağında döndüren kurnaz kadın... Sadece erkek olamadığıma yanıyorum... Bir şey daha var, sadece roman kahramanları değil tarihteki ünlü kişiler de hep erkek. Kadınların sayısı parmakla sayılacak kadar az... Bir bit yeniği var bu işin içinde, ne olduğunu bir anlayabilsem... Babam bu sorulara gülüp geçiyor...

Kitaplardan hiç bilmediğim yeni yeni sözcükler de öğreniyorum. Bir gün annemle Beyoğlu'nda bir ayakkabıcının vitrinine bakarken, bilekten bağlı ince ya da kalın topuklu fantezi ayakkabıların içinden dikkatimi çeken, üstü altın pullarla kaplı çok ince topuklu, uzun burunlu ayakkabıyı göstererek; "Bunlar orospu ayakkabısı değil mi anne?" diye sormaz mıyım. Annemin tepkisinden ve kimse duydu mu diye ürkerek çevresine bakınmasından kırdığım potu anlıyorum tabii.

Babamın üniversitedeki yakın arkadaşlarından ileride felsefe hocam olacak olan Takiyettin Mengüşoğlu ailesiyle sık sık bize geliyor. Çocukları Selver ve Yusuf benim çok küçük yaştan beri arkadaşlarım. Ama şu ele avuca sığmaz hâlime ve azgınlığıma bir de kitaplardan öğrendiğim olur olmaz sözcükler eklenince, çocuklarını tam bir fanusta yetiştiren, onların komşu çocuklarla birlikte oynamasına izin vermeyen Tomris teyze iyice telaşlanıyor. Annemin uyarısı üzerine, onlarla birlikte olduğumda biraz daha dikkatli davranmaya özen gösteriyorum.

Sarayarkası Sokağı'nda annemle teyzemin de çocukluklarının geçtiği ahşap konak uçsuz bucaksız bir alan. İç içe giren geniş odaların oymaları ve süslemeleri olan yüksek tavanları var. Konağın bir ucundan öteki ucuna koşup saklambaç oynuyoruz, pencere camlarına vurup Namık Paşa Yokuşu'ndan Sarayarkası Sokağı'na doğru çıkanları şaşırtıyoruz... Alt katta anneannem yaşıyor. Çılgınca oyunlarımızdan birinde perdenin arkasına saklandığımda, bir anda neye uğradığımı bile anlamadan, pencerenin içine girmez miyim!. Bir milimetre kımıldasam ya camlar boğazımı kesecek ya da kırık camlarla birlikte tepetaklak Namık Paşa Yokuşu'na yuvarlanacağım. Büyük küçük herkesi dehşete düşüren bu kazadan, bir çizik bile almadan kurtulmam tam bir mucize....

Ahşap konağı neredeyse yeşil köşk kadar seviyorum. Tek hoşlanmadığım geceleyin inanılmaz gürültü yapan fareler... Farelerle savaş bu eski ahşap binada neredeyse olanaksız gibi.

Konağın en hoşuma giden yeri, en üst kattaki kule katı. Buraya çıktığımızda bütün Ayaspaşa'yı tepeden görüyoruz. Kırmızı damlar, uçsuz bucaksız bahçeler, deniz, Dolmabahçe Sarayı, Üsküdar, Kız Kulesi... Tepeden evlerin içi de görülüyor. Karşı apartmanda Alman bir aile oturuyor. Sapsarı saçlı iki küçük kızları var. Kızların odaları da renk renk oyuncaklarla dolu, dolapları, ranzalı yatakları tam bir çocuk odasına yakışır biçimde boyanmış. Almanlar bizimkiler gibi tül perdelerini sıkı sıkı kapamaya meraklı olmadıkları için, her şeyleri ortada. Şimdi de bütün aileyi yuvarlak masada toplanmış yemek yerken izliyorum. Evleri böyle tepeden bakınca, tıpkı iç içe geçen odaları olan minicik bir oyuncak ev gibi...

Ayaspaşa'da merkezi konumundan dolayı epey yabancı var. Alman ve

Avusturya Lisesi'nin öğretmenleri, konsoloslukta çalışanlar, işadamları, Arkeoloji Enstitüsü'nde çalışanlar... İleriki yıllarda da Manfred Korfmann, Klaus Kreiser gibi Türkiye'yle ilgili araştırmalar ve yayınlar yapacak olan ünlü bilim adamları Ayaspaşa'ya yerleşecekler.

Dönelim biz ahşap konaktaki günlük yaşama. Ev işlerine on sekiz yaşlarında patates suratlı köylü bir genç kız bakıyor, adı Bedriye. Ama anneanneme büyükbabam Bedri'nin adını anımsatacağı düşüncesiyle kendisine Kadriye deniyor. Babam, Kadriye adını beğenmeyince, Bahriye'de karar kılınıyor. Bana çok şaşırtıcı ve komik gelen bu ad oyununa Bahriye'nin gocunduğu yok Allah'tan.

Bahriye'nin bir gün sevdiği tarafından kaçırılması büyük bir heyecan yaratıyor. Ne olduğunu tam anlayamıyorum, ama bir telaştır gidiyor. Bir süre sonra Bahriye ağlaya ağlaya geri dönüyor. Sonra da nişanlandırılıyor. Ne heyecanlı ve romantik! Tıpkı Pardayanlar'da olduğu gibi... Ama aksilik bu ya, Bahriye'yi nişanlısından başka isteyen olmadığı için düello filan olmuyor, kan dökülmüyor, sonunda her şey tatlıya bağlanıyor. Aileler aralarında anlaşınca, Bahriye evlenip gidiyor.

Bu arada kardeşim Osman doğmuş. Ben her nedense hep bir kız kardeşimin olacağını düşündüğüm, hayali kardeşimin de adını Berna koyduğum için biraz şaşkınım. Bir kardeşimin olması, sınıfımdaki çocuklar arasında heyecan yaratıyor. Şule annesinin de gebe olduğunu iddia ediyor, oysa ailenin en küçük çocuğu ve kendisinden en az yirmi yaş büyük ağabeyleri var. Osman ile Halil de pek yakında bir kardeşleri olacağı müjdesini veriyorlar sevinçle. Sonra da hepsinin hayal olduğu ortaya çıkınca, yine de kıskançlık yapmıyorlar. Hep birlikte kutluyoruz kardeşimin doğumunu.

Osman'ın yaşamının ilk yılları bu ahşap konakta geçiyor. Kış aylarında gün boyu anneannemle oynuyor. Anneannem öylesine çocuk delisi ki bayılıyor kardeşime. Yaz aylarında da bahçede aşağı katta oturan kapıcının çocuklarıyla, Osman'ın yaşında olan sevgili "Muharrem kardeşi", ağabeyi Ekrem ve ablası Safiye ile bahçede oynuyor. Osman da benim gibi oldukça serbest büyüyor. Paylaşımcı olduğu için, bahçeye oyuncaklarını götürüp arkadaşlarına vermekten hoşlanıyor. Ama oyuncaklar kapıcının çocuklarının eline geçtiği anda kırılıyor ya da çarpılıyor. Acaba bu çocuklar ellerine hiç oyuncak geçmediği için

mi oyuncakları hemencecik kırıyorlardı, yoksa saldırganlığa dönüşen bir tür kıskançlık mı söz konusuydu, yoksa annelerinin ikide bir onlara "kör olasıca", "öldüreceğim sizleri" diye bağırıp çağırmasının, kafalarına bir şeyler fırlatmasının yarattığı içsel bir öfke miydi, bilemiyorum. Belki de bütün bunlar etkendi. Her üçü de gerçi oyuncaklarla oynamasını bilmiyorlardı, ama ağaçlara sincap gibi tırmanmada onlardan ustası yoktu. Birbirlerini kollayan arkadaş canlısı ve neşeli çocuklardı.

Doğum, ölüm gibi tam anlayamadığım bazı tabu konular üzerine kendime göre bazı felsefi görüşler geliştirsem de yine de Bahriye'den bölük pörçük bilgiler koparmaya çalışıyorum. Bir gün ölüm ve öteki dünya konusunda bana cinler ve şeytanlarla ilgili öyle tüyler ürpertici şeyler anlatıyor ki tam anlamıyla paniğe kapılıyorum. Şeytan, öldükten sonra önce bir güzel insanın ağzına işermiş, sonra da insanın kafası kel kalana kadar tek tek saçlarını yolarmış, sonra da derisini yüzermiş, sonra da kıyamet gününe kadar bir an bile rahat bırakmazmış. Yaşamda ne kadar çok suç işledinse, o kadar eziyet edermiş sana. Öldükten hemen sonraki bu işkenceden melek kadar saf olsan bile mümkünü yok kurtulamazmışsın.

Yıllar sonra Latife Tekin'in "Sevgili Arsız Ölüm"ünü okurken, ister istemez Bahriye'nin beni nasıl korkuttuğu gözümün önüne geldi. Oysa Bahriye'ye aslında hiç de inanmamıştım. Ama anlattıklarını dinlemek bile dehşet vericiydi.

Bir çocuğun bu kadarcık bir öyküyle bile bu kadar ödü koparsa, köktendinci cahil bir kesimin elinde doğup büyüyen çocuklara ne demeli? Gerçi günümüz medya dünyasında çocuklar her şeyin doğal bir biçimde içindeler, bilmedikleri şey yok. Yani ellili yılların çocuklarının saflıklarından çok uzaklar ama yine de çocukların yetişkinlere oranla çok daha korunmasız ve duyarlı oldukları bir gerçek. Bahriye'nin öykülerinden dolayı paniğe kapıldığım gün, annemle babam evde yoktu. Anneannem de Muhsin Ertuğrul'u çağırmıştı. O akşam ikisi de beni rahatlatana kadar oldukça çaba harcadılar... Muhsin Ertuğrul da beni avutmak için yeni bir oyun icat etti. Dergilerden renkli resimler kesip, babamın tahta sigar kutularının üstüne yapıştırıp bir tür kolaj yapmayı deneyebilirmişim. Gerçekten de yaratıcılığı kamçılayan çok eğlenceli bir oyundu bu. O dönemde yaptığım bu kutulardan biri hâlâ dolapta durur.

Büyükbabamın ölümüne çok üzüldüğüm hâlde, anneannemin özgürlüğü ve başına buyrukluğu çok çekici geliyor bana. Babam gibi işe gitmesi, annem gibi dört bir yanda koşturması gerekmiyor. İstediği gibi biçimlendirebiliyor yaşamını. Bol bol kitap okuyor, çeviri yapıyor, arkadaşlarını ağırlıyor, küçük kardeşim Osman'la zamanını geçiriyor. İnsanın yalnız olması, çocuklarının olmaması, sorumluğunun sadece kendisine ait olması, kimseden emir almaması nasıl bir duygu? Ben de bir gün kendi ayaklarımın üstünde duracağım ve evlenmeyeceğim... Evlenirsem de önce mutlaka doğru düzgün bir mesleğim olmalı, kendimi topluma kabul ettirmiş olmalıyım. Önemli olan erkeklerden bağımsız bir yaşamımın olabilmesi. Bu düşüm ya da dileğim bir gün gerçekleşecek.

1960 öncesi oldukça gerilimli bir ortam var. Büyükler sürekli olarak aralarında konuşup tartışıyorlar. Pek anlayamıyorum ama gerilimi her an hissediyorum. Anneannemin arkadaşlarından Münire ve kardeşi Nermin çok tatlı iki genç kadın, üniversitede sekreterler. Nermin medyum. Bir gün benim de arada bir yaptıkları ruh çağırma seansına katılmama izin çıkıyor. Ne heyecan! Atatürk geliyor. Nermin kendinden geçmiş bir halde; "Paşam bugünkü durumumuzu nasıl değerlendiriyorsunuz?" diye soruyor. Fincan hızla oradan oraya gidiyor.

"Durum çok üzücü ve kötü" diyor Atatürk. "Memleketi göz göre göre felakete sürüklüyorlar. Her şey kötüye gidiyor."

"Ne olacak hâlimiz Paşam?"

"Büyük bir patlama olacak, ondan sonra da her şey çok değişecek."

"Nasıl bir patlama, bununla ne kastediyorsunuz Paşam?" Sessizlik. Fincan olduğu yerde duruyor.

Nermin abla titreyen bir sesle; "Paşam bize sadece şunu söyleyin. Gidişat iyiye doğru mu, kötüye doğru mu?" diye soruyor.

"Göreceksiniz... Beni rahat bırakın, ben şimdi cumaya gidiyorum."

Atatürk'ün ruhuyla konuşmamızdan bir hafta sonra 27 Mayıs oluyor.

Annemle babam ruh çağırmayı çok saçma buluyorlar. Annem içimizden birinin fincanı ittiğini söyleyerek gülüp geçiyor. Anneannemin arkadaşlarından Vedat Günyol da Atatürk'le konuşmamıza çok gülüyor. En komik bulduğu da dinle ilgisi olmayan Atatürk'ün cumaya gitmesi... Ama Nermin abla öteki dünyada insanların değişebileceklerini iddia ediyor.

Bütün bunlar beni pek ilgilendirmiyor. Kafama takılan tek şey; Atatürk olacakları nasıl bildi?

Hepimiz heyecanla radyodan haberleri dinliyoruz. Radyoda haberler ve "Kardeş kardeşi vurur mu" marşı, "gençlik, asker, polis el ele" sloganları...

Herkeste bir heyecan ve sevinç... Ama Van'daki Ahtamar film çalışmalarından yeni dönmüş olan babam çok kaygılı. Askeri yönetimle tek bir olumlu adım atılabileceğine bile inanmıyor. Evde, sabah akşam konuşulup tartışılıyor...

Bir gece bize bir telefon geliyor. Babam 147 profesörle birlikte üniversiteden atılmış. Altı ay maaşı verilecek, sonra o da kesilecek. İki çocukla ortada kalmış durumda. Parasızlık. Geleceğe yönelik korku ve kaygılar... Bir de babamın sabah akşam peşine takılan gizli polis canını çok sıkıyor. Kendini herhangi bir saldırıdan korumak üzere yanında hep çikolata renkli yuvarlak bir taş taşıyor. Bu taş hâlâ annemin evinde durur.

Bu arada annem araba kullanmayı öğrenmiş, küçük bej bir Volkswagen'imiz var. Babam araba kullanmaktan hiç hoşlanmadığı hâlde para kazanmak için taksi şoförlüğü yapmayı düşünüyor. Annem de özel piyano dersi veriyor. Bir liseye de sanat tarihi öğretmeni olarak başvuracak...

Akşamları yattığımda tam karşıda Alman Konsolosluğu'nun ışıkları. Uyuyana kadar, sönüp yanan ışıklara bakıp hayal kurmaya bayılıyorum. Almancayı az çok biliyorum. Ama acaba Almanya nasıl bir yer, öyle merak ediyorum ki!

Evde hep Almanya'ya gitmekten söz ediliyor...

Celal Bayar, Adnan Menderes ve bir sürü Demokrat Partili Yassı Ada'ya sürülüyor. Annem ve babam Cumhuriyet Halk Partili olmalarına rağmen, olanları çok büyük bir kaygı ve üzüntüyle izliyorlar...

Bir süre sonra babam Tübingen'den konuk profesör olarak iş önerisi alınca, eşyalarımızı apar topar küçük Volkswagen'imize doldurduğumuz gibi yola çıkıyoruz... Anneannem başta olmak üzere bütün akrabalar, özellikle de halalarım bizleri uğurluyor. Arabanın arkası Müfide halamın getirdiği şeker, çikolata, kestane şekeri, lokum, badem ezmesi gibi yolluklarla öyle dolu ki kendi eşyalarımızı bin bir güçlükle yerleştirebiliyoruz... Bu yolluklar da bana pahalıya patlayacak, çünkü ilk uğrak yerimiz olan Viyana'ya vardığımızda yollukların yerinde yeller estiği gibi, yusyuvarlak bir top yuvarlanıyor arabadan. Viyana'da arabadan inen Zehra ikiye katlanmış sanki. Babam krizlere giriyor.

Annemle babamın yeni yaşama ayak uydurmaları, çocuklarının ve kendilerinin rahat edebilecekleri bir ortam sağlamaları epey süreceğe benziyor. Belki de hepimiz belirsiz bir yaşamın içine atılma korkusunun dışında Ayaspaşa'dan ayrılmanın, yani bir şeyleri yitirmiş olmanın bunalımını yaşıyoruz. Anneannemi, halalarımı, arkadaşlarımı şimdiden özlüyorum. Bir gün döneceğiz tabii, ama ne zaman, nasıl? Döndüğümüzde hiçbir şey eskisi gibi olmayacak ki!

İç Göçle Birlikte Ayaspaşa Kimlik Değiştiriyor

Hiçbir şey eskisi gibi değil. Altmışlı yıllardan sonra giderek büyüyen açgözlü modernleşme canavarı konakların, köşklerin, bahçelerin birçoğunu o koca midesine indirmiş bile. Ama bununla da doymayacak ve zaman içinde Ayaspaşa'yı iyice silip süpürecek...

Sarayarkası Sokağı'ndaki Ahşap Konak, Yeşil Köşk iç içe geçen bahçelerin yerinde harika manzarası olan sarı renkli, sekiz katlı modern bir yapı yükseliyor; Göknil Apartmanı. Burada akıp gidecek yıllarımız, burada yaşayacağız birçok sevinci, mutluluğu ve acıyı...

Çevrede hızla yükselen apartmanlar, bakımlı bahçeli köşklerin yerini alabilmek için birbirleriyle yarışıyorlar. Bu yarıştan Molla Bayırı'nda arkadaşım Şule'nin evi de alacak payını. Üst katında Avni Arbaş'ın yaşadığı, bahçesi Kabataş'a kadar uzanan bu evin yerine bir gün kocaman bir apartman yapılacak. Karşıda gecekonduların olduğu boş arazideyse büyük bir otel yükselecek.

Latife Hanım'ın yaşadığı meşhur Uşakizade konağı bile bir gün yıkılacak, sonra da yıkılan bir çok eski yapıda olduğu gibi yerine bir apartman yapılmak istenirken inşaatı yarım bırakılacak...

O yıllarda başlayan bu dönüşümle birlikte, mahalle yaşamı da değişecek. Ama bu hemen değil belli bir süre içinde yavaş yavaş olacak. Örneğin, yetmişli yılların sonlarına doğru üniversite giriş sınavlarına giren kardeşim Osman heyecanla sınav sonuçlarını beklerken postacı beklenen evrağı getiriyor. Osman Cerrahpaşa Tıp Fakültesi'ni kazanmış. Sevinç... Postacı, kardeşimi kucaklayıp kutluyor. Birkaç saat sonra Osman sokağa çıktığında, bütün mahalle bayram havasında. Elini sıkanlar, sarılanlar, öpenler, şoför, bakkal, apartman görevlileri herkes Osman'ın Cerrahpaşa'yı kazandığını çoktan duymuş, içtenlikle kutluyorlar kardeşimi. Bütün mahalle kocaman bir aile gibi... Ama bugün öylesine bir kim kime dum duma yaşamın içindeyiz ki böyle bir şeyin olabileceğini hayal bile

edemiyoruz.

Ayaspaşa'yı Beyoğlu'nda Müslüman olmayan azınlıklara yapılan saldırıların olduğu 6-7 Eylül 1955 Olayları doğrudan etkilememiş görünse bile, olaylardan sonra başlayan hızlı göç dalgasıyla birlikte altmışlı, yetmişli yıllarda mahalledeki azınlıklardan bakkal Foti, Dimitri, İnönü Caddesi'ndeki Rum kasap, hepsi gitmişler. Kalanlar parmakla sayılacak kadar az. Onlar da 1974 Kıbrıs çıkartmasından sonra mahalleyi terk edecekler. Ama gayrimüslimlerin içinde çok varlıklı olanlar Ayaspaşa'ya yine de sadık kalacaklar. Sözgelimi, Göknil Apartmanı'nda oturan Serkis Bey neşeli ve yaşam dolu bir Ermeni iş adamı. Arkadaşı Piyer de karşısındaki dairede oturuyor. İkisi kurdukları ilaç firmasının başındalar. Piyer, Beyoğlu'nda dönemin ünlü şapkacısı Emilia Girişti'nin oğlu. Belki kibar bir İngiliz beyefendisi havasında olduğundan, belki de İngiliz pasaportu taşıdığından ona kendi aramızda "İngiliz Piyer" adını vermişiz. Eşi Eroise annesinin şapka dükkânında çalışıyormuş. Sarı saçlı, sivri yüzlü, zayıf, sinirli bir hanım. Canından bıkmış gibi bir hâli var. Serkis'in eşi, Rus kökenli Nebahat Hanım'sa tam tersine şen şakrak; kırmızı boyalı saçları, beyaz teni, ela gözleriyle güzel sayılır. Nebahat Hanım kürklü giysileriyle sokağa çıktığında Göknil Apartmanı'nın önünde duran gıcır gıcır "Şevrole"ye biniyor, döndüğünde şoförü arabanın kapısını açıp hanımefendiyi indirdikten sonra arkasından uflaya puflaya üst üste dizdiği küçüklü büyüklü paketleri taşıyor. Külüstür Volkswagen'imizle arada bir alıverişe çıkıp elinde filelerle dönen tişörtlü, keten pantolonlu annemle tuhaf bir karşıtlık oluşturuyor bu görüntü... Yıllar sonra Serkis ve Piyer öldükten, Ero da Ayaspaşa'dan ayrıldıktan sonra, yalnız başına kalan Nebahat Hanım alzheimer hastalığına tutularak nerede yaşadığını, kim olduğunu bile unutacak.

Ayaspaşa'daki azınlıkların içinde bir de terzi Eva var. Selime Hatun Camisi'nin bitişiğindeki merdivenlerin oradaki apartmanın ilk katında yaşıyor. Müfide halamın çeyiz olarak bana Japonya'dan getirdiği somon renkli ipek çarşafı Eva Hanım'a götürüp kendime birbirinden şık buluzlar diktiriyorum. Halamın hayal kırıklığına hiç de aldırmadan. Evini eski eşyalarla, örneğin aynalı bir dolap, içinde süslü püslü kahve fincanları, balerin heykelcikleri, porselen biblolar ve kupalar duran bir camekân ve kadife koltuklarla döşemiş olan Eva Hanım koyu bir Zeki Müren hayranı. Her yerde yaldızlı çerçeveli Zeki Müren fotoğrafları. Kalın astarlı perdeleri her zaman sıkı sıkıya kapalı olduğu için oldukça karanlık ve iç karartıcı olan evinde de sabah

akşam alaturka müzik. Dedikoduya göre terzilik işin gösteriş yanı, asıl işi kadın pazarlamak. Bunun ne kadar doğru olduğunu bilemiyorum ama azınlıklara karşı olanların uydurduğu çirkin bir söylenti olasılığı yakın geliyor bana.

Bu dedikoduya en çok inananlar Camii Sokağı'nda oturan arkadaşlarım Alev ve Sönmez. İkisiyle de altmışlı yılların sonunda üniversiteye başladıktan sonra tanışıyorum. Alev üniversiteden arkadaşım, incecik, zarif bir kardeşi var: Sönmez. O da balerin ve koreograf. Avusturya Lisesi'ni bitirmişler benim gibi. Ama ben erkekler kısmında okumuştum, onlar son derece tutucu olan rahibeler okuluna gitmişler. Aslında ikisi de sevimli ve neşeli kızlar. Anımsadığım birlikte olduğumuz zaman sudan şeylere bile kahkahalarla gülebilmemiz ve her şeyi ama her şeyi gırgıra alabilmemiz. Ama kızlar ne olduğu belirsiz işler yapan şu Eva Hanim'a iyice takmış durumdalar.

İç göçle birlikte Ayaspaşa'da beliren yeni yüzler... Malatya'dan gelen Kürt kökenli Gazi ailesi Selime Hatun Sokağı'nda bir manav dükkânı açıyor. Zaman içinde Gaziler işleri daha da geliştirerek diğer akrabalarını da köylerinden getirecekler. Gazi'nin yeğeni Yüksel, manav dükkânını işletecek. En kaliteli ama en pahalı mallar bu dükkânda satılacak. Gazi'nin oğullarıysa İnönü Caddesi'nde şık bir market açacaklar.

Mahallede giderek, dallanıp büyüyen ağaçlar gibi gelişecek olan başka marketler ve dükkânlar da kuruluyor. Ama kısa ömürlü olanlar da var. Palmiye Market'in tam bitişiğinde apartman görevlisi Ömer'in açtığı, sonra da kızı Şükran'a devrettiği tuhafiyeci dükkânı uzun süre sürdüremiyor yaşamını. Hafif topallayan, kırpık havuç saçlı, çilli komik yüzlü Şükran'ın çocukluğunu anımsıyorum, bir de anneannemin bana hediye ettiği siyahi bebeği, artık bebekle oynama yaşım geçti düşüncesiyle ona verdiğimdeki içten sevincini... Genç kız olduktan sonra bir süre tuhafiyecilik işini yürütüyor, ama hastalandığında bırakmak zorunda kalıyor.

Belki de eşrafın içinde kızı değil de oğulları olanlar daha şanslı. Çiftevav Sokağı'nda yetmişlerin sonunda Sivas'tan gelen bakkal Ceylan da dört oğullundan ikisini Aydın ve İsmail'i öyle bir yetiştirecek ki çocuklar bir gün dükkânı devralacaklar. Ayaspaşa'da kalmaktan ve

dükkânı işletmekten memnun olup olmadığını soruyorum Aydın'a; "Memnun olmayacağım da ne olacak" diyor. "Başka şansım yoktu ki. Bütün çocukluğum bu dükkânda geçti. Okuldan döner dönmez, hayda iş başına! Başka bir şey görmedik ki biz... Arada top oynamak için kaçamak filan yapardık tabii, ama babam bizi yakalayıp dövünce de yine eşek gibi işe koşardık. Boş zamanımızda caminin oradaki Kuran kursuna gönderirdi bizi. Yani soluk alacak zamanımız bile yoktu. Tabii ki bizler de okuyabilirdik, ama biliyorsunuz işler bu kadar kolay değil. Okumak para getirmiyor ki. Okuyup da işsiz olanlar sürüsüne bereket. Hiç olmazsa burada kendime ait bir işim var."

Ceylan Bakkal giderek gelişecek, sonraki yıllarda bakkalın tam yanında Ceylan Emlak da açılacak. Bu arada Alman Konsolosluğu Çiftevav Sokağı'nı satın almak istediğinde mahalleli tüm gücüyle karşı koyacak "Düşünebiliyor musunuz, elin Alman'ı milletin sokağını satın alacak. Ya birimiz hastalanırsa ne olacak? Ya mallar dükkâna nasıl getirilecek? Adamlardaki kafaya bak."

Aydın'ın mahallenin muhtarıyla arası çok iyi. İhtiyarlar heyetinde çalıştığını anlatıyor gururla.

"Ama sen ihtiyar değilsin ki" diye takılıyorum.

"Ama bu mahallede bizim de sözümüz az buçuk geçer."

Ceylan Bakkal, konsolosluğun yüksek kül renkli duvarına bakıyor. Aydın'ın bütün istediği mahallenin şenlenmesi için duvarın üstüne şöyle çiçekli böcekli renk renk resimler yaptırmak. Fındıklı'daki akademide okuyan öğrencilerle anlaşmış bile. Ama buna bile şu illet Almanlar izin vermiyormuş.

Altmışlı, yetmişli yıllarda mahalledeki esnafın içinden sadece Sarayarkası Sokağı'ndaki Cumhuriyet Halk Partili Hilmi Sönmez çocuklarını yabancı okullarda yetiştirerek, onlara farklı bir yaşam kurma hayalinde. Yıllar içinde politik görüşleri değişse bile, dükkânı hiç değişmeyecek. Okul çocuklarıyla dolup taşan bu küçük karanlık mahalle dükkânına en küçük bir yatırım bile yapmaktan kaçınacak Hilmi amca, hep aynı keşmekeş aynı karmaşa sürecek dükkânda. Ama

varını yoğunu çocuklarına yatırarak onlar için kurduğu hayali gerçekleştirecek. Alman Lisesi'nde okurken iyi not aldığında babasından okkalı cep harçlıkları alan Mehmet yüksek öğrenimini yurt dışında yapıp Almanya'da makine mühendisi olacak. Bilge ise yüksek öğrenimi sırasında -ileride estetik uzmanı olacak olan- Dr. Sacit Kutlu ile evlenip Almanya'ya gidecek, böylece İtalyancadan sonra ikinci bir dil öğrenecek. Bu arada eşi Sacit Kutlu, Almanya'da uzmanlığını bitirecek. Sonraki yıllarda ikisi de çocuklarıyla birlikte tekrar Ayaspaşa'ya döndükten sonra Bilge politik yaşama atılacak.

Hilmi amcanın kendine ve ailesine iyi kötü bir yaşam kurmak ve çocuklarını yetiştirmek için sadece bir köprü olarak gördüğü bakkal dükkânıysa bir gün geçmişe karışacak.

Ayaspaşa'nın merkezi sayılan Sarayarkası Sokağı ile Selime Hatun Sokağı'ndaki dükkânlar ateş pahası. Sarayarkası Sokağı'nda varlıklı insanların yaşaması bu semte yetmişlerden sonra yoğun bir biçimde damgasını vuruyor. Ama iki adım ötedeki Çiftevav Sokağı'nda bile değişiyor fiyatlar. Ceylan Bakkal'ın fiyatları Cami Sokağı'ndaki Palmiye Market'le kıyaslanamaz bile. Kabataş'a doğru inen eğri büğrü, dönemeçli, dar yollardaki dükkânlar az gelirlilerin de gereksinimlerini karşılayabiliyor. Ama halkın çoğu üşenmeyip Beşiktaş pazarına ya da marketlere gitmeyi tercih ediyor.

Mahallenin kuaförü Erol yetmişli yıllarda, daha genç bir delikanlıyken Ayaspaşa'ya Cennet Bahçesi'ne gezmeye geldiğinde bu mahalleye ilk anda âşık olmuş. Bir süre Sarayarkası Sokağı'ndaki kuaför Ömer'in yanında kalfa olarak çalıştıktan sonra Selime Hatun Sokağı'nda kendi dükkânını kurmuş, üst katta da deniz manzaralı bir daire almış. Ayaspaşa çevresindeki üç dört kuaför dükkânı kapanırken, Erol'un dükkânı giderek gelişiyor.

Molla Bayırı'ndan Kabataş'a doğru.

"Ayaspaşa'da karar kılmakla tam turnayı gözünden vurmuşum" diyor memnun bir yüzle. “Önemli olan kalite. Burası da tam anlamıyla kaliteli bir yer. Biz de kaliteye önem veriyoruz. Çünkü mahallenin insanları, müşterileri, herkes kaliteli... Sonra komşuluk diye bir şey var.... Bu komşuluğu, bu sıcaklığı başka hiçbir yerde kolay kolay bulamam ben.

Erol önceleri Şişli'de yaşıyor ve çalışıyormuş. Orada insan ilişkileri daha kim kime dum dumaymış. Azınlıklardan birkaç iyi müşterinin dışında öyle pek görüşülebilecek insan bile yokmuş. Ayaspaşa'daki müşterilerini üçe ayırıyor Erol. Eski ve devamlı müşteriler, yeni kurulan iş yerlerinden gelen pek tanımadığı yeni yüzler ve gelip geçici müşteriler.

Ben arada bir gelen müşterilerle eski müşteriler arasında ne şudur, ne de budur kategorisine giriyorum sanırım. Erol'un dükkânını Ayaspaşa'ya yaraşır bir pahalılıkta olmasına rağmen seviyorum. Evimde pek televizyon izlemediğimden; "Gelinim Olur musun?" gibi ilginç programları hep bu dükkânda öğreniyorum, boyalı basın da bedava. Tıpkı çocukluğumda, gazete kâğıtlarından yapılan kese kâğıtlarının üstündeki haberleri heyecanla okumam gibi. Erol'da da dalıveriyorum en son haberlere, hangi artist hangi estetik ameliyatını yaptırmış, cinnet getiren adam karısını ve çocuklarını nasıl doğramış, hangi diyetle kaç kilo verilirmiş, hangi artistin hayırsız sevgilisi onun burnunu nasıl kırmış, hayırsız evlat babasını nasıl hastanelik etmiş filan... Son haberler her zaman Erol'da....

Erol'la söyleşiyi sürdürüyoruz. "Modernleşme canavarı komşuluğu da yutmadı mı? O günden bugüne değişen bir şeyler yok mu?"

"İç göçle birlikte bizim mahallenin yüzü değişmeye başladı tabii" diyor Erol. "Müşterilerden bazılarıyla ahbaplık yapılırdı eskiden. Birbirimize çaya gider gelirdik. Bütün bunlar giderek azaldı. Eskilerden kimi gitti,

kimi öldü. Örneğin Rumlar, Ermeniler vardı, onlar da çekip gittiler. Yeni yeni insanlar taşınmaya başladı mahalleye. Diyelim, adam kızını Teknik Üniversite'de okutacak, Bursa'dan gelip buraya yerleşiyor. Yaşadığım apartmanda da var sonradan gelenler, ama onları tanımıyorum ki! Ayaküstü selamlaşıyoruz, hepsi bu. Yine de bence hâlâ bir sıcaklık var bu mahallede, bir insanlık var. Oğlumuz trafik kazasında öldüğünde, bunu öyle bir hissettim ki! Bu mahalledeki tanıdığım tanımadığım herkes bizleri öyle bir sarıp sarmaladı ki. Bunu hiç unutamam ben. Çok şey değişmiş bile olsa, insani değerler bence hâlâ sürüyor burada."

Eşrafın bir bölümünü de Sivas'tan gelen taksiciler oluşturuyor. Altmışlı yıllarda henüz taksi parmakla sayılacak kadar az. Sarayarkası Sokağı'nda Goncagül'ün evinin tam karşısında iki üç kocaman siyah Amerikan arabası taksi olarak kullanılıyor. Taksiler sarı üniformalarını giymemişler daha, taksimetre de bilinmiyor. Taksiye binen de hemen hemen yok gibi. Zaman içinde Selime Hatun Sokağı'nda tam caminin karşısında Öztaksi durağı kurulacak. Sonraki yıllarda taksiler kapıdan, pencereden değil de telefonla kibarca çağırılacak ve hiçbir pazarlık yapılmadan taksimetreler açılacak. Taksiciler de eğer namazda niyazda değilseler, taksimetreleri de doğru düzgün işliyorsa; "ne verirsen abi"lere tenezzül etmeden müşterilerini istedikleri yere götürecekler.

Ayaspaşa'da apartmanların çoğalmasıyla birlikte, kapıcıların sayıları da artıyor. Pek çoğu iç göçle Sivas'ın köylerinden gelen bu insanlar, yeni yaşamlarına ayak uydurmaya çalışırlarken, Anadolu'dan getirdikleri alışkanlıklarını ve geleneklerini koruma çabasındalar. Kendi içlerine kapalı bir yaşam sürüyor, kendileri gibi olmayanlara kolay kolay açılmıyorlar. Zaman içinde yükselen köktendincilikle birlikte mahalle baskısının artmasıyla kadınlarını kapatıyorlar. Sokaklarda top oynayan çocuklarını Kuran kurslarına gönderiyorlar.

O yıllarda bizler sivil örgütlenme çerçevesinde mahallenin çocuklarına burs veriyoruz ya da onları resim, tiyatro gibi atölye çalışmalarına katarak desteklemeye çalışıyoruz ama bu iyi niyetli girişimler ne yazık ki Ayaspaşa'da yeterince kök salamıyor. Oysa aynı yıllarda Kasımpaşa'da daha çok Alevilerin yaşadığı bölgede yaptığımız çalışmalar tam tersine baş döndürücü bir hızla geliştiği için, zaman içinde dar gelirli ailelerin çocuklarından pek çoğunun en iyi biçimde yetişmesini, bir meslek edinmesini ya da okumasını sağlayabiliyoruz.

Altmışlı, yetmişli yıllarda Göknil Apartmanı'nın önünde hazır ol vaziyetinde duran kravatlı, takım elbiseli, kır saçlı, gözlüklü apartman görevlisi Resul Efendi, Batılı görünümüyle belirgin bir biçimde diğer meslektaşlarından ayrılıyor. Üstünde her zaman annemin ördüğü bol spor kazaklar ve blucin pantolonla dolaşan babam, Resul Efendi'nin kendisinden çok daha fazla profesör görünümünde olduğunu söyleyip dalga geçiyor. Resul Efendi'nin karısı Fincan, tuttuğunu koparan inanılmaz becerikli bir kadın, evlere temizliğe gidiyor. En büyük merakı mahalledeki bütün felaketleri, kim hastalanmış, kim ölmüş, kimin durumu feciymiş, kim kocasından kaçmış, kim kimi aldatmış ballandıra ballandıra anlatmak. Canlı yayına meraklı olanlar Fincan Hanım'ı el üstünde tutuyorlar. Dedikodudan ödü kopan babam hastalandığında bizlere sıkı sıkı tembih ediyor. Fincan Hanım'a rastlarsak hiçbir şey çıtlatılmayacak. Ben de Fincan Hanım'la karşılaştığımda ya onu görmezden geliyorum ya da anlamsız gülücüklerle dünyanın en mutlu genç kızını oynuyorum. Çünkü Fincan Hanım, kötü haberin kokusunu hemen alıveriyor. Resul Efendi ailesi Kürt kökenli, Doğu Anadolu'dan geliyor. Çocukları Süleyman ve Hediye'yi de iyi kötü okutuyorlar. Hediye'nin arkadaşlarıyla gezip tozması, çok güzel olduğu için bir süre mankenlik de yapması tutucu kapıcı çevresinde epey dedikodulara yol açıyor. Ama kızcağızın bütün isteği sınıf atlayarak kendi dar çevresinin dışına çıkmak. Bunu mankenlikle başaramayıp, okuyup da doğru düzgün bir meslek edinmeyi de gözü tutmayınca, kısa sürede evlenip çoluk çocuğa karışıyor.

O dönemde apartman görevliliği feodal bir yapılanmanın izlerini sürüyor. Kapıcılar kul köle olmanın ötesinde apartman sahiplerinin pek çoğu tarafından bağırılıp çağırılarak horlanıyorlar. Bizim apartmanda da gün geçmiyor ki bir olay olmasın. Bukleli platin saçları, takma kirpikleri, eflatun dudakları ve pembeli morlu tüllü giysileri, siyah file eldivenleriyle bir saray hanımefendisi havalarında dolaşan seksenlik hatun Mübeccel Hanım'ın tiz sesi bütün apartmanda çın çın çınlıyor. Gümbür gümbür bağırarak, ayılıp bayılarak ya da histeri krizlerine girerek kapıcıya ateş püsküren başkaları da var apartman sakinlerinin içinde. Oysa Resul Efendi sabah akşam kapının önünde tavla oynamaktan başka bir şey yapmasa da görüp göreceğimiz kapıcıların en kibarı.

Zaman içinde kapıcıların yaşamında da büyük bir dönüşüm olacak.

Resul Efendi'nin zamanında, günde iki defa servise çıkan kimi ev sahibi tarafından özel işlerine koşturulan kapıcılar, kendi haklarını aramaya başlayacaklar, böylece yavaş yavaş kapıcılık mesleği apartman görevliliğine terfi edecek. Bu arada da dilde de bir dönüşüm yaşanacak. Hanımefendiler, beyefendiler yerlerini yavaş yavaş hanımlara, beylere ya da teyzelere, ablalara bırakacak.

Bu süreç içinde Aziz Nesin'in öykülerine taş çıkaran komik olaylar da yaşanacak.

Yavşak sesli, kibar görünümlü, Resul Efendi'den sonra seksenli yıllarda Göknil Apartmanı'na kapıcı olarak gelen Mehmet Efendi elinde şakırdattığı tespihi ve kabadayı tavırlarıyla tam bir külhanbeyi...

Mehmet Efendi apartmanda görev yapmayı elini beline dayayarak gelenin gidenin karşısına dikilip "Kime gidiyon?" "Burada ne yapıyon?" "Ne arıyon?" diye hesap sorma olarak görüyor. Apartmanı kir pas götürüyor, umurunda bile değil, keyfi olduğunda siliyor, olmadığında kılını bile kıpırdatmıyor. Apartmandakiler tarafından arandığında ortalıklarda yok, rivayete göre ya bir lokma ekmek yemekte ya da namaz kılmakta. Akşamları apartman kapısı kilitlendikten sonra gözüne kestirdiğine kapıyı açıyor, kestirmediğine açmıyor. Çoğu kez de evinde sabah akşam çaldığı alaturka müziğin gürültüsünden gelip gideni duymuyor bile.

Alt katta kapıcı dairesinin bitişiğinde oturan Ferhan Şensoy, Mehmet Efendi'nin başdüşmanı. Ferhan da inat. Günde en az, on kez kapıcı ziline basıyor. Amacı olur olmaz zile basıp hızlı bir antrenman yöntemiyle Mehmet Efendi'yi yola getirmek.

Anılarını yazdığı "Güldeste"de Mehmet Efendi ailesiyle ilişkisini şöyle anlatıyor Ferhan Şensoy; "La Boheme operası Avrupa'nın en kâmil seslerinden plak olmuş hanemize nüfuz etmiş, kapıcıyı taciz ediyor, Mehmet Efendi, La Boheme sevmiyor. Polis Radyosu dinliyor, benim uyumaya domuzlandığım günışır saatlerinde Mehmet Efendi, karım, ben, Mehmet Efendi'nin tapulu karısı ki ismi Gaybana'dır, Mehmet Efendi öyle diyor, hep birlikte karşılıyoruz Ayaspaşa'da faturalı baharı..." (s. 283)

O dönemden komik bir anı; Mehmet Efendi'nin kedi sesli baş örtülü karısı bir yaz sabahı bahçede dolaşıp konu komşuyu dikizlerken, bahçenin avanak kedisi Uykusuz ve çocukları Kaktüsseven ve Duvardipçi'ye yemek vermekle meşgul olan Ferhan'a yakalanınca, öyle bir yaygara koparıyor ki bütün apartman ayaklanıyor... Mehmet Efendi'nin karısının boğazlanır gibi bağırmasının nedeni, Ferhan'ın kendi evinin önündeki merdiven altı taşlığında don gömlek dolaşması. Ferhan'ın bağırmasının nedeni de gözetlenmekten hiç mi hiç hoşlanmaması...

Mehmet Efendi'nin araya girip karısının namusunu kurtarmak adına, Ferhan'ın üstüne yürümesiyle işler iyice kızışıyor. Son dakikada, o dönemde apartman yöneticisi olan annem yukarı kattan bir hızır gibi imdada yetişip ortalığı yatıştırıyor.

Bir süre sonra Mehmet Efendi ailesiyle çekip gidince, apartmanda herkes şöyle rahat bir soluk alıyor; "Oh ne güzelmiş Mehmet Efendisiz yaşam!" Ondan sonra da apartman görevliliğini hızlı yoldan para kazanma amacını gerçekleştirmek için bir atlama tahtası olarak gören cep telefonlu Basri dönemi başlıyor. Cep telefonu aslında güzel bir buluş, ama Basri'ye ancak mesaj atılarak ulaşılabiliyor. Mesajlara da önem sırasına göre yanıt vermek ya da hiç vermemek elbette cep telefonu sahibinin özgür seçimi... Basri; "Özgürüm, çünkü cep telefonum var" reklamından çıkmış gibi...

Sivas yöresinden gelen Basri işe başladığında henüz on dokuz yaşında tığ gibi zayıf, çekingen bir genç. Baş örtülü karısı Ayşe ise ela gözlü, pembe yanaklı on altı, on yedi yaşlarında çok güzel bir genç kadın. Basri'nin özelliği, Mehmet Efendi'nin tersine inanılmayacak derecede uyanık ve kurnaz olması. Yıllar içinde; "Söylediklerinizi çok enteresan" "Size yürekten katılıyorum" "Benim görüşüme göre..." gibi kentsoyluların kullandığı kibar bir konuşma biçimini benimseyerek kelli felli bir adama dönüşecek. Baş döndürücü olduğu kadar şaşırtıcı da bir gelişme bu. İki daire ve bir araba satın alma, apartman görevliliğinin yanı sıra şoförlük de yapma, üç çocuk yetiştirme kolay işler mi? En şaşırtıcı ve düşündürücü olanıysa büyük oğlunu yüksek öğrenimini sürdürmesi için neyin nesi olduğu belli olmayan özel bir bursla Polonya'ya göndermesi...

Mahalledeki apartman görevlilerinin içinde kuşkusuz mahallenin en ilginç siması her zaman güler yüzlü olan Ziynet... Öyküsü çok trajik. Seksenli yıllarda aile Sivas'tan geldiğinde, eşi Abdullah Çaldıran bir süre Sarayarkası Sokağı'nda Nihat Bey Apartmanı'nın tam karşısında olan Namık Paşa Apartmanı'nda çalıştıktan sonra, kanser olup ölünce, aylarca kocasına bakmanın yanı sıra apartmandaki işleri de yürütmeye çalışan Ziynet, küçük kızı Dilek'le birlikte ortada kalıyor. Ama onca yıl İstanbul'da yaşadıktan sonra köye dönmeyi kesinlikle istemediği gibi yeniden evlenmeyi de gözü almıyor. Kendi gücüyle ayakta durmaya çalışarak, bin bir güçlükle yürütüyor apartmandaki işleri... Böylece on yedi yıl boyunca tek başına büyük bir başarıyla sürdürüyor apartman görevliliğini.

Ziynet'in özelliği dürüstlüğü, sorumluluk sahibi olması ve hiçbir zaman işleri aksatmaması. Bu özelliklerine bir de kadın olması eklenince, apartmandakiler tarafından kıyasıya sömürülüyor. Sözgelimi, kazan temizleme, mazot doldurma, ağır çöp bidonlarını taşıma, çatıya çıkıp onarım yapma gibi erkeklerin bile bin bir güçlükle yaptıkları işleri hiç sesini çıkarmadan yaptığı gibi, apartman yöneticisinin evini temizleme, çocuğuna bakma gibi özel işleri de üstlenmesi gerekiyor. İkide bir de çeşitli sorunlarla köyden gelip ceviz kabuğu gibi küçücük evine dolan akrabalarıyla uğraşması da işin cabası.

Ziynet Ayaspaşa'da yaşadığı sürece yine de güler yüzünü hiç eksik etmeden, dört bir yana yetişmeye çalışıyor. Kızı Dilek ise bir süre Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nden burs alıyor. Ticaret meslek lisesinde okuyup muhasebe öğreniyor. Ama nişanlandıktan sonra başını örterek dini bütün bir yaşam biçimini seçiyor.

Kızı evlendikten sonra Ziynet apartman görevliliğini bırakıp onun yanına gidiyor. Yılların yükü sağlığını haliyle çok yıpratmış. Bugün geriye baktığında en ağırına giden, kapıcılık döneminde apartmandakilerin onu izne bile göndermeyi istememeleri. Birkaç hafta izin istediğinde, parasını gözünün yaşına bile bakmadan kesmeleri. Oysa yasal hakkı izin istemek. Ama o dönemde bunu bilmiyormuş ki!

Yine de Ayaspaşa'dan ayrılmak kolay olmamış Ziynet için. Ayaspaşa'da başına buyruk bir yaşamı, yirmi metrekarelik bir yer bile olsa, kendine

ait bir yeri vardı. Bir de eskisi gibi olmasa da hâlâ süren iyi kötü bir mahalle yaşamı... Bütün bunlardan ayrılmak kolay mı?

"Ayaspaşa'daki yaşamımı hiçbir yere değişmem" diyor Ziynet kendisiyle konuştuğumda. "Şimdi Ayaspaşa'dan çok uzaklarda, çocuklarımın, torunlarımın yanında çok mutluyum, ama ne yalan söyleyeyim oradaki arkadaşlarımı, bana çok emeği geçen Hüseyin abiyi ve karısı Hafize'yi çok özlüyorum."

Hüseyin de Karşıyaka Apartmanı'nın kapıcısı. İki kızı var. Onları iyi kötü okutabilmiş. Biri kapanıyor, öteki kızı Melek ise ablasından farklı, sanata çok meraklı. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği bünyesinde sürdürdüğümüz resim atölye çalışmalarına çok güzel resim yapıyor. Resimleri öyle hoş ki; "Bir Kitap Hazırlıyoruz" adlı çocuk kitabımızı çıkardığımızda, resimlerinden birini kapak olarak kullanıyoruz.

Ziynet Ayaspaşa'yı düşünerek; "Herkesin kaç annesi vardır. Bak benim kaç tane annem ve ablam vardır biliyor musun?" diyor, uzun yıllar yanında çalıştığı annemi ya da arkadaşım Şeyda Ozil'i kastederek; "Onlar bana öylesine insanca davrandılar ki. Bunu unutamam ben."

Ziynet'in öyküsü bana köyden gelen kadınlardaki yapıcı gizil gücün ne kadar yoğun olduğunu anımsatır hep. Ama kadınların hep itildiği, horlandığı erkek egemen bir dünyada Ziynet gibi kadınlara ne yazık ki hiçbir hak tanınmıyor.

Bugün yeni mesleklerin oluşmasıyla Ayaspaşa'nın eşrafına yeni yeni insanlar katıldı. Bunların içinde sucu Mahmut kendine özgü, çok ilginç bir insan. Mahmut'un en büyük merakı kitap okumak. Evlerine bidonlarla su taşıdığı insanların birçoğu yazarçizer olduğu için onlarla ahbaplığı çok iyor. Onlardan hediye ya da ödünç aldığı kitaplar sayesinde iyi kötü bir kitaplık kurmuş kendine. Sabah akşam okuyor. Hangi kitapları daha çok sevdiğini sorduğumda; "Ancak çok okuyabilirsem, seçme şansım olabilir" diyor. "Okumam gereken o kadar çok kitap var ki daha işin başında sayılırım."

Mahmut'un Sarayarkası Sokağı'ndaki Göknil Apartmanı'na su

getirdiğinde annemle sürdürdüğü sohbetlerden, onun öykü ve romandan çok sosyal, felsefi ya da dinsel konularla ilgilendiğini düşünüyorum. Ne zaman Mahmut'a rastlasam okuduğu kitaplar üzerine bir iki laf ederiz. En son da sanırım Mina Urgan'ın "Bir Dinozorun Anıları" kitabından söz ettik. Bu kitabı çok beğenmiş.

Ayaspaşa'nın Müziği ya da Yaşam Ayaspaşa'nın Ötesinde Bir Yerlerde

Ayaspaşa'nın rüzgârı beni çocukluk yıllarıma savururken tahminimden çok oyaladı. Ayaspaşa'yı keşfetme heyecanı vardı o dönemde, evimi, okulumu, sokağımı, mahallemi keşfetme. Her şey yeniydi, ilkti ve özeldi.

Gençlik yılları çok daha farklı yaşandı. Gençlik uçup gitme anlamına gelmiyor mu? Bende de alışıldık, tanıdık olan her şeyden, sokağımdan, mahallemden, kentimden uzaklaşma hayalleri ağır basıyordu. Başka ülkelere gitme, yeni insanlar tanıma, yeni arkadaşlıklar kurma, kendimi geliştirme, dünyayı keşfetme...

Yıl 1965, Avusturya Lisesi'ne gidiyorum. Akşamları ev ödevlerinden ve okul stresinden bitik bir durumda başımı yastığıma koyar koymaz hayallere dalıyorum. Geceleri geç saatlere kadar çalışan Ayla Erduran'ın kemanı beni uzaklara çok uzaklara götürüyor...

Kardeşimle paylaştığım sokağa bakan odamızın tam karşısındaki Karşıyaka Apartmanı'nın üst katında ünlü kemancı Ayla Erduran ailesiyle yaşıyor. Ayla'nın yaşamının büyük bölümü yurt dışında geçiyor, ama sık sık Ayaspaşa'ya da geliyor. Geldiğinde de sabah akşam deliler gibi çalışıyor. Yaz aylarında gecenin geç saatlerine kadar bütün Ayaspaşa Ayla'nın kemanıyla çınlıyor.

Ayla'nın babası ünlü ürolog Profesör Doktor Behçet Sabit Erduran. Pencereden baktığımda onu yazı masasının başında hep sessiz sessiz çalışırken ya da gazete okurken görüyorum. Ayla'nın Ermeni asıllı annesi Kadriye Hanım bütün yaşamını kızına adamış ve kızının yurt dışında en iyi hocalarla yetişmesini sağlamış. Tuttuğunu koparan, hırslı ve cazgır bir kadın Kadriye Hanım... Evin balkonunu olur olmaz saatlerde şakır şakır sularla yıkamaya başladığı anda, sokaktaki kediler, top oynayan çocuklar ya da evlere mal taşıyan bakkal çırağı

bağırışarak kaçışıyorlar. Ama kimse bir şey söylemeye cesaret edemiyor, ödü kopuyor mahallelinin Kadriye Hanım'dan. Üst katta Ayla'nın yumurta sarısı saçlı teyzesi Naciye Hanım'la, ikide bir bigudili saçlar ve frapan giysilerle sokağa fırlayan, şuh sesi ve şakrak kahkahaları dört bir yanda çınlayan delişmen kızı Meyla yaşıyorlarlar. Her ikisi de korkunç bir cinayete kurban giderek hunharca öldürülecekler sonraki yıllarda. Bu trajik olay, Ayla başta olmak üzere bütün aileyi derinden sarsacak. Ayaspaşa'nın güvenli ortamı ve sıcak mahalle ilişkileri içinde böyle bir şeyin olabileceğini düşünemezdik bile o yıllarda. Ama gerçekler kimi kez hayal gücümüzü kat kat aşabiliyor.

Ayla Erduran'ın karşısındaki dairedeyse Türkiye'nin ilk kadın baş kemancısı olan Gülden Turalı eşi Teoman ile yaşıyor. Ayla sabah akşam çılgıncasına çalışıyor. Max Bruch, Brahms, Bach... Arada bir neşeli kahkahaları bütün mahallede çınlıyor. Gülden Turalı da işe giden bir memur gibi her sabah kemanıyla düzenli olarak çalışmaya gidiyor. Akşamları eve dönerken siyah kaniş köpeğimiz Bacı'yı gezdirmek bahanesiyle onun yolunu kolluyorum, biraz olsun laflamak için... Ayla ne kadar deli doluysa, bir dal gibi ince ve zarif olan ve hafif tiz sesle konuşan Gülden ise o kadar sessiz ve içe dönük. Öylesine hayranım ki her iki keman ustasına da. Tabii özellikle de çok cana yakın olan Ayla'ya. Yolda karşılaştığımızda konuşup komşuluk yapıyoruz. Bir gün Ayla beni evine çaya davet ediyor, ama Kadriye Hanım'dan korktuğum için gitmiyorum.

Pazarları giyinip kuşanıp kardeşimle orkestra konserlerine, kimi kez de Kabataş'taki Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki konserlere gidiyoruz. Üstümde de halamın bana Neyir'den aldığı bordo örme takım kıyafetim, en ufak bir takıntıda kaçıp çorapçıya çektirilen naylon çoraplarım, hafif topuklu spor ayakkabılarımla kendimi çok önemli genç bir hanım gibi hissediyorum. Yolda birilerine rastlarsak bizlere; "Nereye çocuklar?" diye sormalarına çok bozuluyorum. "Nereyeyse, nereye sana ne" diyemiyorum! Bir de konu komşunun benimle senli benli konuşmasından hiç hoşlanmıyorum artık. Bir tek beni küçüklüğümden beri tanıyan bakkal Hilmi Bey'e karşı hoşgörülüyüm.

Sekiz, dokuz yaşlarındaki kardeşim Osman'ın elinde bir sanatçı defteri, bir müzik eleştirmeni gibi dinlediği konserleri not ediyor, sanatçılardan da harıl harıl imzalar topluyor. Herkes bayılıyor müziği çok seven, kendisi de çok güzel piyano çalan bu koca yanaklı, komik

yüzlü çocuğa... Benim hayalimse bir gün çok ünlü bir opera şarkıcısı olmak. Ama önce dişimi sıkıp şu liseyi bir bitirebilsem!

Bir süre sonra Madame Butterfly rolüyle ünlenen Güher Güney'den, sonra da sevgili Yıldız Dağdelen'den şan dersi almaya başlayıp, Ayaspaşa'nın hırsızlarını bile korkutacağım güçlü sesimle. Göknil Apartmanı'nda tek odalı bir bahçe katımız var. Müzik odamız. Annemin kuyruklu piyanosu orada duruyor. Akşamüstleri orada çalıştığımda özellikle Ermeni komşumuz Madame Mayda söylenip duruyor. Şu saatte çalırsın, şu saatte çalışamazsın diye sürekli pazarlık halinde. Ama Madame Mayda'ya pek taktığım yok, büyük bir sanatçı olmak hayaliyle sabah akşam çalışıyorum. Allahtan okula gitmek gibi başka gereksiz işler de var yapmam gereken, yoksa yalnız Madame Mayda değil, bütün mahalle benden yaka silkecek...

Dedikodulara göre Madame Mayda ünlü sanatçılarımızdan Alyoşa'nın (Aliye Berger'in) eşi. Macar keman sanatçısı ve eğitimcisi Karl Berger'in sevgilisiymiş, Alyoşa da ona silah çekmiş, kıl payı kurtulmuş Mayda bu kıskançlık krizinden.

Madame Mayda'nın karşısındaki bahçe katındaysa ilk kadın profesör biyokimyacı Fazıla Giz oturuyor. Tanrıya bin şükür ki Fazıla Hanım'ın benim sesimle alıp veremediği yok. Tersine müzisyen olacağıma hiçbir zaman inanmayan babamın kuşkulu tavırlarına karşı, hep moral veriyor. Üstünde hep içi görünen incecik uzun şile bezi giysilerle dolaşan Fazıla Hanım çok havalı bir hanım. Hepimize karşı da her zaman sevecen ve güler yüzlü. Arada bir onun bahçesinde çay içiyoruz sohbet ediyoruz.

O dönemden komik bir anı: Bir gün Göknil Apartmanı'nın alt katında yine şarkıcı olmak hayalleriyle, saatlerce şan çalıştıktan sonra ellerimi yıkamak üzere banyoya girdim. Birden iriyarı bir adamla burun buruna gelmez miyim? Çığlığı bastığım anda hırsızın beni yatıştırmaya çalışarak; "Korkmayın" demesini hiç unutamıyorum.

Banyonun kanatlı penceresinden içeri giren ama ben şan çalışmalarına başlayınca gürültü olur korkusuyla, dışarı çıkamayan bu kibar hırsız saatlerce dişini sıkıp benim şan çalışmalarımı dinlemek zorunda kalmıştı.

Bu olay kısa süre sonra mahallede duyulunca, eş dostun eğlencesi hâline geldi. Beni gören hırsızı sorup takılıyordu bana. "Zavallı hırsıza çok üzüldük, vah vah neler gelmiş başına, kim bilir belki de bu olaydan sonra hırsızlıktan caymıştır, o da kendi içindeki müzik aşkını keşfedip, şarkıcı olmuştur." Beni her gören hırsızla ilgili bir şeyler uydurup kahkahayı basıyordu.

Sonraki yıllarda hırsızların giderek artacağını, dahası Ayaspaşa'nın bütün semtlerini özellikle de Sarayarkası Sokağı'nı istila edeceklerini henüz bilmiyoruz. O kadar ki Ayaspaşa'da hırsızlık zaman içinde ciddi bir bilimsel meslek dalına dönüşecek. Ayaspaşa'nın tanınmış kişileri üzerine internette uzun uzun araştırmalar yapan ve kim bilir belki de okumuş kişilerden oluşan dolandırıcı çeteleri, Rotary kulüp vb. tanınmış derneklerin de adlarını kullanarak önemli kişilere ödül verme, sempozyum düzenleme gibi bahanelerle inanılmaz dalavereler çevirecekler. Bundan Ayaspaşa'nın ünlülerinin birçoğu payını alacak.

Ayaspaşa'nın özelliği sanatçılarının çok olması. Yazarlar, tiyatrocular, dansçılar, sinemacılar gibi müzisyenlerden de geçilmiyor. Kimi Ayla Erduran gibi eski Ayaspaşalı kimi sonraki yıllarda geliyor Ayaspaşa'ya. Mükerrem Berk, Filarmoni Derneği'nin kurucusu Afif Tektaş, arpçı Sevim Berk, Saim Akçıl, sonraki yıllarda Cem Mansur ve Yekta Kara bunlardan bazıları...

Gençliğinde piyanist olmak üzere yetiştirilen ama sonra da piyanoyu bırakan annem altmışlı yılların sonuna doğru ünlü cembalist Fritz Neumeyer'le birlikte bir yıl Freiburg'da çalıştıktan sonra piyanodan klavsene geçiyor. Yetmişli yıllarda birkaç arkadaşıyla birlikte amatör ve profesyonel müzisyenlerden oluşan İstanbul Barok Müziği Topluluğu'nu kuruyor.

O dönemde Ayaspaşa'da yabancılar, özellikle Almanlar ve Avusturyalılar çok. Annem de önceleri, başta İstanbul Üniversitesi'nden Adair Mill, Redhouse yayın müdürü Edmons, Aydın ve Süha Umur olmak üzere, çevrede oturan yabancı müzik hocalarıyla çalışmaya başlıyor. Zaman içinde İzmir Devlet Senfoni Orkestrası'nda trompet çalan Gökmen Noyan da ekleniyor listeye.

Opera orkestrasından viyolacı Berna Tuncer, Senfoni orkestrasından Ayşegül Giray, operadan soprano Bilge Görgan ile Işın Güyer gibi profesyonel müzisyenlerin de katılımıyla gelişen bu müzik topluluğu bizde pek tanınmayan Barok eserleriyle Beyoğlu ve çevresinde konserler verecekler. Böylece Ayaspaşa'daki apartmanımızın çatı katı İstanbul Barok Müziği grubunun yıllarca buluşup çalışacakları bir mekân kimliği kazanıyor.

Yirmi yıl boyunca büyük bir canlılıkla ve amatör bir ruhla etkinliğini sürdüren bu topluluk, son konserlerinden birini, bir kış günü Taksim'de sokak konseri olarak gerçekleştiriyor. Ne yazık ki bu konsere müzik grubunun içinde sadece amatör olanlar katılmaya cesaret edebiliyorlar. Diğerleri seksenli yıllardan sonra esen terör fırtınasından sonra devlet memuru olarak gölgelerinden bile korkar hâle gelmişler çünkü. Beyoğlu'nun trafiğe kapanması ve yaya alanına dönüştürülmesi dolayısıyla bir hafta boyunca süren kutlamalar sırasında Beyoğlu Belediyesi'nin Taksim'de Fransız Kültür Merkezi'nin önünde düzenlediği bu konsere halk büyük ilgi gösteriyor. Ama dinleyicilerin çoğu böyle bir etkinliğe alışık olmadıkları için, çalanları yabancı sanıyor. Oysa günümüzde buna benzer sokak gösterileri arada bir yapıldığı için, artık o kadar yadırganmıyor.

Yine yetmişli yıllara geri dönecek olursak, o yılların gerilimli politik ortamında müzik bir kaçış mıydı?

Belki de müzik insanın şöyle rahat bir soluk alabileceği bir yaşam alanı, bir sığınak oluşturuyor. Ama bu sığınak Ayaspaşa'nın dar sınırlarının çok ötesinde. Polonyalı yazar Adam Zagageoski'nin deyişiyle müzik hiç bir mekâna bağlı olmayan, en kozmopolitik sanat dalı çünkü.

Ama o yıllarda edebiyat ve tiyatro da girmiş yaşamıma. Erich Kaestner'in ünlü çocuk kitabı "Çifte Lotteciği" ve Enid Blyton'in bir çocuk romanını çevirip Doğan Kardeş Yayınları'nın başındaki Doğan Apartmanı'nda oturan komşumuz Şevket Rado'ya götürüyorum. İlk teliflerimi alıyorum ama bu kitaplar nedense yayımlanmıyor. Astrid Lindgren; "Bullerbü Köyünün Çocukları" Yaşar Nabi'nin desteğiyle Varlık Çocuk Dizisi'nde çıktığında dünyalar benim oluyor. Ama Yaşar Bey ona götürdüğüm tiyatro eleştirilerimi pek beğenmiyor. Kendimi

geliştirmem için yapmam gereken daha o kadar çok şey var ki! En büyük başarım da Friedrich Dürrenmatt'ın "Yargıç ve Cellâdı"nı çevirmem. Oğuz Akan, Cem Yayınları'ndan çıkarıyor. Tiyatroda Max Frisch'in deneysel oyunu "Biyografi"yi çevirip Genco Erkal'a götürüyorum büyük bir heyecanla... Oysa Dostlar Tiyatrosu, yaşanılan gerilimli politik ortamla tam bir hesaplaşma içinde. Max Frisch'in oyunu öylesine uzak ki o günün sorunlarından...

Dostlar Tiyatrosu'nda Peter Weiss'in; "Soruşturma"sı, Brecht'in "Kafkas Tebeşir Dairesi"nden uyarlanan "Analık Davası"nın provalarına her gün gidiyorum. Müzikle birlikte tiyatro sevgim de giderek büyüyor... Ama tiyatronun müzikten farkı yaşadığımız ortama ve sorunlarına çok daha bağlı olması.

Haldun Taner de aile dostlarımızdan, sık sık geliyor Ayaspaşa'daki Göknil Apartmanı'na. Beni üniversiteden bir iki arkadaşımla Taksim'deki Devekuşu Tiyatrosu'ndaki oyunlara davet ediyor. Bizlerle yine Taksim'deki Divan Pastanesi'nde buluşup tiyatro üzerine sohbet ediyor.

O dönemden aklımda kalan en çarpıcı oyun Eugène Ionesco'nun "Gergedanlar"... Ionesco, Hitler faşizminden etkilenerek yazdığı; "Gergedanlar"da fanatizme dönüşen bir akımın insanları nasıl gergedanlaştırdığını anlatıyor. Gergedanlaşma bulaşıcı bir hastalık gibi yayılıyor, baskıyla değil kendi istekleriyle gergedana dönüşüyor insanlar... Haldun Taner'in Devekuşu Kabare'de sahnelediği bu nefis oyunun başoyuncuları Metin Akpınar ile Zeki Alasya...

Gergedanlar, gergedanlaşma bizleri anlatmıyor mu?

"Düşünün bir kere, bir sabah kalktığınızda gergedanların ortalığı sardığını görüyorsunuz.

Gergedanların ahlak anlayışı, gergedanların felsefesinin egemen olduğu bir gergedan dünyasında buluyorsunuz kendinizi. Yaşadığınız kenti bir gergedan yönetiyor. O sizin sözcüklerinizi kullanıyor ama sizin dilinizi konuşmuyor. Onun için sözcüklerin ayrı bir anlamı var. Böyle bir kimseyle nasıl anlaşabilirsiniz?"

Ionesco'nun günlüğünde değindiği bu gergedan imgesi yetmişli yılların gerilimli havasına bir bir gönderme yapıyordu. Ya bugün? Bugün de çok daha farklı boyutlarda yaşamıyor muyuz gergedanlaşmayı? O dönemde üniversiteye bir gidiyorsam, iki gitmiyorum. Ortam çok kötü..

Ama Edebiyat Fakültesi'nde burnumun dibinde vızıldayan kurşunlardan sonra hiçbir şey yokmuş gibi Ayaspaşa'ya sığınma, Ayla'nın müziğini dinleyip hayaller kurma, bütün bunlar bana artık çok çocuksu geliyor.

16 Şubat 1969.

Amerikan Altıncı Filosu'nun İstanbul'a gelmesini protesto eden gençler Taksim'e doğru yürüyorlar... Taksim Meydanı bir anda bir şiddet mekânına dönüşüyor.

Gençler yollarını kesen gözü dönmüş bir yobazlar kümesinin sopalı, bıçaklı saldırısına uğruyor. İki kişi ölüyor... İki yüze yakın kişi yaralanıyor.

Bu, Taksim'de 6, 7 Eylül 1955 Olayları'ndan sonra yaşanan en utanç verici olayların başında geliyor. Ama bizleri 1 Mayıs 1977'de 34 kişinin öleceği sayısız kişinin yaralanacağı çok daha korkunç olayların beklediğini bilmiyoruz Taksim Meydanı'nda.

Bütün bunlar olup biterken yaşam hiçbir şey yokmuş gibi sürüyor ve sürecek Ayaspaşa'da. Göknil Apartmanı'na, ileride önemli bir konuma gelecek bekâr bir iş adamı taşındıktan sonra, bir eğlencedir gidiyor. Bütün gece süren "vur patlasın çal oynasın" bol müzikli kahkahalı partiler veriliyor Göknil Apartmanı'nın üst katında. Bu görkemli partilere iş adamlarının dışında, ünlü sanatçılar, ressamlar, karikatüristler ve artistler de katılıyor. Birbirinden şık ve güzel kadınlar gidip geliyor. İşin dedikodusu da cabası, ama "parası olan düdüğü çalar" ilkesinin giderek benimsendiği bir dönemde her şey geçerli.

Duyarsızlık belki de o dönemin en belirgin özelliği...

12 Mart 1971 Muhtırası...

Sol görüşlü yayınların toplanması, sokağa çıkma yasağı, hiç gerekçe gösterilmeden gerçekleştirilen tutuklamalar...

Babamın arkadaşları Sabahattin Eyüboğlu, Magdi Rufer, Azra Erhat, Vedat Günyol 12 Mart Muhtırasıyla gizli örgüt kurmakla suçlanıyorlar... Radyoda haberleri dinliyoruz; İsrail Başkonsolosluğu'nun Türkiye Halk Kurtuluş Partisi tarafından kaçırılışı ve öldürülüşü... İstanbul'da yüz bin askerle ev ve iş yerlerinin aranması.

Aynı yıl Deniz Gezmiş ve arkadaşları ölüm cezasına çarptırılıyorlar. Yaşadığım mahalle, kent, memleket, her şey artık üstüme üstüme geliyor... Ayaspaşa bir sığınak mı, yoksa bir hapishane mi?

Buralardan bir an önce gitmeliyim. Başka, bambaşka kentlere, memleketlere... Belki müzik okurum ya da tiyatro ama önce kendimi bulmalıyım.

Yaşam Ayaspaşa'nın da İstanbul'un da yaşadığım, yaşadığımız şu şiddet ve kan dolu ortamın ötesinde, çok ötesinde bir yerlerde olmalı...

Ayaspaşa'ya Dönüş, Seksenli Yıllar

12 Eylül 1980'den birkaç ay önce Ayaspaşa'ya dönüş... Teşvikiye Topağacı'ndaki evimden Göknil Apartmanı'nda eskiden müzik odası olarak kullandığımız tek odalı bahçeli eve taşınıyorum. Kırk metre karelik küçücük bir yer. Ama yalnız yaşadığım için bana şimdilik yeter.

Ellili yıllarda Ayasapaşa bahçeleriyle, sokaklarıyla uçsuz bucaksız bir mahalleydi... Altmışlı, yetmişli yılların Ayaspaşa'sı giderek daralmaya başladı, yıkılan evlerin yerine yükselen beton yığınları... Mahalledeki dönüşüm toplumsal ve politik dönüşümle koşut olarak gelişti sanki.

Yeni apartmanlar, yeni insanlar, yeni yaşam biçimleri...

Ya şimdi onca yıl başka kentlerde yaşadıktan, başka yerleri gördükten sonra, yetmişli yılların politik çalkantılarını da üniversitede tüm yoğunluğuyla yaşadıktan sonra Ayaspaşa'da yabancılık çekecek miyim?

Yeni dostluklar... Tam bitişiğimde Zeliha Berksoy ve Ferhan Şensoy... Kapıları ayrı da olsa, aynı katta yaşıyoruz. Bahçeli dairenin üçte biri bana, üçte ikisi onlara ait...

Zeliha hiç de sıradan olmayan güzelliği ve sevimliliğiyle tiyatro yaşamının da doruğunda. Ferhan'ın tiyatrosu Ortaoyuncular'da, sonraki yıllarda yine Dostlar'da oynuyor. Zeliha'ya ve o dünyanın sevimlisi yaramaz oğlu Oğul'a bayılıyorum.

Sekiz, dokuz yaşlarında olan Oğul da açık renk İskandinav mobilyalarıyla ve renk renk resim ve posterlerle döşediğim, Japon lambalarıyla aydınlattığım, küçük mutfak tezgâhı ve bütün duvarı boydan boya kaplayan bir kitaplığı olan bahçeli evimi, bahçedeki

renkli fırıldaklarımı çok seviyor. "Annem paranın önemli olduğunu söylüyor ama insan parası olmasa da böyle senin gibi güzel yaşayamaz mı? İleride ben de böyle küçücük şirin bir evim olsun isterim."

Zeliha da benim gibi bir kaç yıl Berlin'de kalmış. Berlin'deki Schiller Tiyatrosu'nu, Brecht'in tiyatrosu Berliner Ensemble'ı, Peter Stein'ın ünlü tiyatrosu Schaubühne'yi, Berlin'deki cıvıl cıvıl tiyatro yaşamını o da yaşamış. Ortak tanıdıklar, arkadaşlar, mekânlar... Paylaşılan şeyler o kadar çok ki!

Annesi Türkiye'nin ilk kadın opera sanatçısı ve Wagner uzmanı Semiha Berksoy. O da Ayaspaşalı. Set üstünde ileride İngiliz edebiyatı profesörü olacak arkadaşım Nazan Aksoy'un oturduğu Rota Apartmanı'nda köpekleriyle birlikte yaşıyor. Çılgınca resimler ve yerleştirmeler yapıyor. İleriki yıllarda çalışmaları Avrupa'nın tanınmış müzelerinde sergilenecek ve adını ünlü bir sanatçı olarak dünyaya duyuracak. Çılgınca giysileri, makyajı ve göz alıcı şapkalarıyla ilk anda insanda şok etkisi uyandıran bu çarpıcı kadının yanında Zeliha, annesinin sözünden çıkmayan küçücük bir kıza dönüşüyor. Zeliha'nın bütün yaşamını annesi biçimlendirmiş, Berlin'e gidişini, ileride Sağlık Bakanı olacak Yıldırım Aktuna ile evlenmesini, her şeyini... Ama Ferhan, Zeliha'nın özel seçimi. Sonraki yıllarda Zeliha, Ferhan'dan ayrılınca yine Semiha'nın eline düşecek, bu kez de Ağaçırağı Sokağı'ndaki Pamir Apartmanı'na taşınarak hep annesiyle birlikte yaşayacak.

Akşamları benim ya da Zeliha Berksoy ile Ferhan Şensoy'un evinde siyah beyaz televizyonumuzdan haberleri izleyip laflıyoruz... Yazları birlikte bahçe partileri veriyoruz. Kış aylarında en büyük eğlencemiz tarçınlı, karanfilli sıcak şarap yapıp bol bol sohbet etmek...

Karşımızdaki bahçeli kata artık hayatta olmayan sevgili Fazıla Hanım'ın bahçe dairesine Melek Ulagay Taylan ve ressam Orhan Taylan bebekleri Ferhat'la taşınıyorlar.

Yukarı kata Ankara'dan opera şarkıcısı Yekta Kara geliyor. Ali Taygun'la arkadaş. Sonraki yıllarda evlenecekler ve burada oğulları Haydar Can doğacak.

Yekta'nın karşısındaki daireye o dönemin ünlü futbol antrenörü Jupp Derwall yerleşmiş. Beyaz saçlı, gözlüklü, güler yüzlü her zaman hâl hatır soran kibar bir bey. Futbol üzerine bir kitap yazıyor. Onu tanıdıktan sonra erkeksi futbol dünyasına hiç ilgi göstermesem bile ön yargılarımı bir dereceye kadar aşabiliyorum. Ama birkaç yıl sonra Ali Taygun ile Orhan Taylan tutuklanınca, Derwallların Yekta Kara'yla komşuluk ilişkilerini keseceklerini bilmiyorum daha.

12 Eylül öncesi ve sonrası yaşanılan şiddet dolu ortamdan Ayaspaşa'ya sığınmak insanı öyle rahatlatıyor ki! Sohbet, bahçe partileri, politik konuşmalar, tartışmalar, dertleşmeler, tiyatro, paylaşılan güzel ya da acı anlar...

Sonraki yıllarda Cumhuriyet gazetesinde yazacak ve Uluslararası İstanbul Tiyatro Festivali'ni yönetecek olan Dikmen Gürün ve eşi Alev Uçarer'le tanışıyorum. Kocaman kara gözlü oğulları Halil ele avuca sığmaz minicik bir şey. Her zaman çok ağırbaşlı olan Dikmen'le ileriki yıllarda İstanbul Üniversitesi'nde kuracağım Dramaturji ve Tiyatro Eleştirmenliği bölümünde yollarımızın kesişeceğini henüz bilmiyorum. Sabahattin Ali'nin kızı müzisyen Filiz Ali ve sonraki yıllarda tarihsel romanlar yazacak olan tiyatro sanatçısı Nefrin Tokyay, Zeliha'nın en yakın arkadaşları... Dünya tatlısı bebeği Şirvan'la tiyatrocu ve folklorcu Mehmet Akan ve eşi Alev'le de sık sık buluşuluyor Ayaspaşa'da. Doksanlı yıllarda The Marmara Pastanesi'ne yapılan bombalı saldırıda öldürülecek olan sevgili Onat Kutlar, üniversiteden arkadaşım tiyatro eleştirmeni Hasan Anamur, gazeteci Hasan Cemal, piyanist Ayşe Karabece, Ülkü ve Emel Tamer, Ferhan'ın arkadaşı tiyatrocu Tarık Pabuççuoğlu ve adını anımsayamadığım daha birçok tiyatrocu ve yazar Ayaspaşa'daki Göknil Apartmanı'na gelip gidenler arasında. Ayaspaşa'da Cami Sokağı'nda yaşayan Ülkü Tamer; Sanat Olayı diye bir sanat ve kültür dergisi çıkarıyor o yıllarda. Ben de ilk tiyatro eleştirisi yazılarımı bu dergiye yazıyorum.

Ayaspaşa'daki bahçemizde Zeliha ile Ferhan'ın ya da benim evimde sık sık toplanılıyor.

Sevgili dostum Genco Erkal 12 Eylülden kısa bir süre sonra esen terör rüzgârına karşı Bertolt Brecht'in Galilei'ni sahneliyor...

Baskıcı dönemlerde nasıl davranılmalı, doğru açık açık söylenmeli mi, yoksa susulmalı mı? Güçlüklere karşı ödün vermeden göğüs germeye mi çalışılmalı, yoksa pasif bir direnişe mi geçilmeli? Genco'nun Galilei yorumu düşünce özgürlüğünün bir türlü kök salamadığı bir ortamın gündemine öyle güzel oturuyor ki!

Galilei'i tartışıyoruz Ayaspaşa'daki evimizde.

Baskıcı dönemlerde aydının konumu ne olmalıdır, o dönemi yaşayan herkesin, benim de yakamı bir an bile bırakmayan bir konu...

12 Eylül sonrasında bir buldozer gibi üzerimizden geçen YÖK'ün başlattığı yıkım...

Çıkarcılık, korkaklık, gergedanlaşma...

Ayaspaşa iç dökme yeri... Tartışma, konuşma, dertleşme... Ayaspaşa'da filizlenen dostluklardan kiminin zamanla kuruyacağını, kiminin de yıllar içinde giderek yeşerip gelişeceğini daha bilmiyorum.

Şimdilik Ayaspaşa sadece benzer düşünceleri olan, benzer duyguları yaşayan ve çok şeyi paylaşan genç insanların bir araya geldikleri bir sığınak... Gerçekten öyle mi, yoksa bana mı öyle geliyor?

O dönemdeki gergin politik ortamın özel yaşamı etkilememesi mümkün mü?

Ayaspaşa'nın dışında yaşananlar Ayaspaşa'ya da damgasını vurmayacak mı?

Öylesine mutsuzum ki üniversitede, her an çekip gidebilirim duygusu... 12 Eylül öncesi esen terör, her gün onlarca insanın öldürülmesi, saldırılar, mitingler, cenazeler durmuş gibi ama ne pahasına... Ölümcül bir atmosfer...

Şu işsiz kalma korkusu olmasa... Hoş, artık kiramı bile ödeyecek gücüm kalmadığı için Ayaspaşa'ya dönmüşüm. Birikmiş param da yok, nasıl olsun ki? Belki de en doğrusu yine Ayaspaşa'yı terk edip uzaklara gitmek...

Üniversitedeki arkadaşlarımdan çevirmen ve yazar Veysel Atayman tükürük köfteciliğine kafayı takmış. Az kıymalı, çok soğanlı, bol ekmekli köfteleri pişireceğimiz, küçük mangalımızı, seyyar arabamıza yükleyip stadyuma gittik mi üniversiteden bir ayda kazandığımız kadarını bir çırpıda kazanabilirmişiz. Bu düşünce babamın, 27 Mayıs sonrası işsiz kaldığında kurduğu taksi şoförlüğü hayali kadar komik olsa da, çok gerçekçi... Para kazanmak herkesin köşeyi çok çabuk döndüğü bir dönemde aslında zor değil, ama bizler öyle bir koşullanmışız ki yaşamın üstesinden gelmeyi bir türlü başaramıyoruz.

Kafka'nın "Dava" adlı romanında taşradan gelen adamın öyküsünü kendi yaşamıma benzetiyorum. Adam kocaman mahkeme binasından içeri girmek ister. Ama mahkemenin önündeki bekçi onu yasaklar koyarak engeller. Bekçiyi kandırsa bile içeride bin bir çeşit başka engellerle karşılaşacağını ileri süren bekçi, gözünü korkutur. Adam yaşam boyu mahkemenin önünde bekler ama içeri girmeye cesaret edemez. Sonunda ölürken bekçi mahkemenin de kapının da onun için olduğunu söyler. Ama iş işten geçmiştir artık.

Nedir bizi engelleyen güç? Koşullanmışlığımız mı, kişilik yapımız mı, yoksa başka bir şey mi? Neden çocukluğumda olduğu gibi hiçbir şeye takmadan, tasasızca ve merakla atlayamıyorum yaşamın içine?

Üniversiteden kendi isteğiyle erken emekli olan ve bütün gücünü araştırmalarına veren babam, bana bu boğucu ortamda dişimi sıkmamı söylese de çok düşünceli ve hüzünlü... Tarih sanki hep bir yineleme... Babama oranla benim tek şansım çoluk çocuğumun olmaması.

"Mehter takımı gibiyiz" diyor babam. "Bir adım ileri iki adım geri... Olduğumuz yerde sayıp duruyoruz..."

Oysa az ötede, Gümüşsuyu'ndaki İstanbul Teknik Üniversitesi'nde okuyan öğrencilerin birçoğu politikadan uzak, kendi yaşamlarının içinde yoğuruluyorlar. O dönemde İstanbul Teknik Üniversitesi'nde elektrik mühendisliği okuyan mühendis arkadaşım Cengiz Çalışkan keyifli bir dönem olarak anımsıyor üniversite yıllarını; "Taksim'e, Beyoğlu'na bu kadar yakın olmak, çeşitli kültürel olayları izlemek ne kadar güzeldi. Atatürk Kültür Merkezi burnumuzun dibinde. Tiyatrolar, konserler... Ayaspaşa'nın en hoşuma giden yanı, adım başı ünlü birileriyle tanınmış bir sinemacıyla, tiyatrocuyla, müzisyenle filan karşılaşmamdı. Sonra teknik üniversitenin spor kolundaydım, atletizmde. Benim gibi spora yatkın olanlar, üniversite öğrenimini hâlleri vakitleri de az çok yerindeyse, uzattıkça uzatıyorlardı. Babam üniversite masraflarımı karşıladığından durumum hiç de kötü sayılmazdı. Üniversitenin amfisinde oturup ders çalışıyor ve sınavlara hazırlanıyorduk. Amfiden İnönü Stadı'ndaki maçları bile izleyebiliyorduk. Seksen öncesi, rektörümüz polisin üniversiteye girmesini engellemişti. Rahat ve demokratik bir hava vardı. Darbeden sonra iş değişti tabii. Seksen sonrası bazı dinci öğrenciler türediler üniversitede. Laik öğrencilerle dincilerin arasında bir gerilim başlamıştı, ama bizler dincileri pek iplemiyorduk. Azınlıktaydılar çünkü. Örneğin, Ramazan ayında da rahat rahat yemekhaneye gidebiliyorduk. Kapalı bir yaşamımız vardı. O dönemdeki arkadaşlardan kimiyle hâlâ görüşürüm."

Cengiz'in anlattığı dünyayla, benim dünyam arasında dağla taş kadar fark var. Ama böyle bir dönemde üniversitede öğrenci olmak başka, asistan olmak başka. Ayrıca şiddet olaylarıyla gündemden hiç bir zaman düşmeyen İstanbul Üniversitesi'nde tam anlamıyla kazan kaynıyor. Öylesine baskıcı bir ortam var ki, soluk alamıyorum. O dönemde bana üniversite kariyerimin yolunu açan hocam Şara Sayın'a da için için içerleniyorum. Nerden girdim şu lanet yere! Sanki başka bir meslekte olsam, 12 Eylül bunalımını daha mı rahat atlatacağım, bu da ayrı bir konu. Seksenli yılların boğucu ortamında arada bir Şara Hanım'ın Molla Bayırı'ndaki evine de gidiyorum, konuşup dertleşiyoruz.

Tiyatrocu komşularım Ferhan ile Zeliha'yı çok seviyorum, ama onların bitip tükenmeyen kavgalarına dayanmak yine de pek kolay değil. Gün geçmiyor ki kitaplar şuraya buraya atılmasın, bardaklar kırılmasın, kıyamet kopmasın. Yukarı katta da Yekta ile Ali kıyameti koparıyorlar... Dahası, bir gün belki yine böyle bir gerilim, belki de

dikkatsizlik sonucu evde yangın bile çıkarıyorlar.

Böyle ateşli bir kavgadan sonra, tiyatrocu arkadaşlarım Zeliha ile Ferhan'ın artık ayrılacaklarını düşünüyorum. Ama ne gezer ertesi gün her ikisi de yine can ciğer kuzu sarması.

Gündeste'de o günleri şöyle dile getiriyor Ferhan; "Evde tek bir masamız var, her akşam bir kalabalık muhabbet masanın başı, kâğıt kalem yayamadık bu masaya günler var. Madem bir evim var tek masalı, mantık ipucu toplar ayrıntılar bahçesinden, tartışılmaya başlanan sevginin yorum bağında ve varsayımlar arasında duvardan duvara çarpan yaralı bereli sevgimiz, bir kahve kabaredir evimiz... (s. 261)"

Bir gece yarısı "kahve-kabare"deki kavga, kaybolan bir sanat dergisi yüzünden çıkıyor. Ferhan'ın bağırışmaları, Zeliha'nın çığlıklarıyla uyanıyorum. Aradıkları dergi yazı masamın üstünde. Uyku sersemi, kapılarını çalıp dergiyi uzatıyorum. Zeliha dergiyi şaşkınlıkla elimden alıyor. Oh, şimdi rahat uyuyabilirim... Ama ne gezer, aynı anda yırtılan kâğıtların hışırtılarını duyuyorum. Hemen arkasından da çangır çungur sesler. Ferhan mutfaktaki tabak çanağı indiriyor olmalı... Ertesi gün Paşabahçe'ye alışverişe gideceklerdir sarmaş dolaş. Hiçbir şey olmamış gibi...

Saldırganlıktan, kavgadan şiddetten de öylesine nefret ediyorum ki! Şiddeti her an her dakika yaşamıyor muyuz? Öyleyse bir de birbirimizle sudan nedenlerle didişmenin anlamı ne? Bizim toplum gibi "erkek" bir toplumda, kıskançlık dediğimiz şu illet duygu, aşkın, aşık olmanın bir kanıtı mı? Aşık olma kıskançlığa, yani insanların birbirlerini kıskıvrak yakalayıp boğmalarına mı bağlı? İnsanların birbirlerini özgür bıraktıkları bir ilişki olamaz mı?

Aşk ve kıskançlık üzerine bir tartışma Göknil Apartmanı'nın üst katında, babamla annemin rakı sofralarından birinde çıkıyor. Şair Özdemir Asaf'la çok yıkıcı bir evlilik sürdüren ve yaşadığı inanılmaz şiddetin altında da çok hırpalanan kuzinim fotoğraf sanatçısı Yıldız Moran tartışma konumuz. Babamın eleştirel bakışına karşı, ünlü sanatçı Füreyya Koral'ın, sen ne anlarsın aşktan tavrıyla; "Ama bu aşk" diye gösterdiği yoğun tepkiyi anımsıyorum. Kafama takılıyor, Füreyya

da acaba gençliğinde âşık olduğunda böylesine hırpalanmış olabilir mi? Aşık olma dibe vurma, acı çekme ve aşağılanma anlamına mı geliyor? Erkek kadın ilişkisi böyle mi olmalı?

Belki bu da bir tür koşullanma. Zaman içinde alışkanlığa dönüşen bunaltıcı küçük burjuva evliliklerine karşın bohem yaşamın çılgınlığı...

İnsanlar hep, bebek yaşta yaşadıklarını, gördüklerini mi model alıyorlar kendilerine? Annemle babam çok iyi anlaşan, ama sıradan bir evlilikten de fersah fersah uzak olan bir çift... Oysa babamın hiç de kolay olmayan bir kişilik yapısı var...

Denge ve uyum arayışı... Saldırganlığın, kavganın, çatışmanın olmadığı bir dünya olamaz mı? Ama yaşadığım ortam, insanlar, ilişkileri, denge, uyum ve güvenden öyle uzak ki...

Berlin'deki ilk gençlik yıllarımı özlüyorum, ama oraya dönmeyi de istemiyorum artık...

Tiyatrocu arkadaşlarımı meraklı komşularıma karşı; "Yeni bir oyunun provasını yapıyorlar" diye savunuyorum.

Ferhan'ın maçoluğuysa benim için gerçekten şaşırtıcı. Çevremde böyle birini hiç görmedim şimdiye kadar. Bel altı esprileri gırla gidiyor. Ferhan'ı gördükleri anda akılları başından giden kadınlar, ellerinde külotları bizim yakışıklının peşine düşüyorlarmış. Ferhan çok sevimli ve komik olmasa, ona dayanmak her “anayiğidin" harcı olmasa gerek. Belki de dalga geçmeye, şakalaşmaya, gülmeye, kısaca dünyaya gülen gözlerle bakmaya da o günlerde her zamankinden çok ihtiyacımız var.

En komiği Ferhan'ın o dönemde yaptığı askerlik. Görevi askerler için eğlence akşamları düzenlemek. Arada bir telefon edip; "Emredersiniz komutanım. Tabii. Derhal. Ne demek! Emrinizdir" gibi sözlerle danslı, çalgılı geceyi düzenleyebilmek için adamları haftalarca oyalıyor... Bu arada da atom karınca gibi çalışıyor. Zeliha'nın başrol oynadığı Brecht'den uyarladığı "Ana'nın Yedi Ana Günahı" bu dönemde ortaya çıkıyor. Keşke ben de Ferhan gibi olabilsem ve tam bir kışlaya dönen

üniversite yönetiminin böylesine kolaylıkla ağzından girip burnundan çıkabilsem...

Ferhan'ı çok sevenlerden biri de babam, hastalandığında çok üzülüp, benimle hastaneye geliyor. Tiyatroya gitmekten pek hoşlanmadığı hâlde arada bir oyunlara bile gidiyorlar annemle... Babamın ölümünden sonra Ferhan, yazdığı; "Savulun Lan Kediler İstanbul'u Satıyorum" oyununu babama borçlu olduğunu yazıyor. "Dokuzyüzseksendört haziranı Ankara turnesinden dönülmüş Marmaris üzerinden. 'Şahları da Vururlar' son oyun... Kediler yine azmışlar. Ayaspaşa'da kırk günlük yokluğumu fırsat bilip yerleşmişler bahçeye. Mazhar Şevket Bey'le karşılaştık Hilmi bakkalın önünde. Gözlüğünün ardında alaylı, beyefendi gözleri, tiyatromuzun devletten yardım alıp almadığını sordu. Yine muaf tutulduk devletin yardımından' dedim. 'Enka'nın yarışmasına girsene bir oyunla' dedi. Hiç yarışma sevmem, tiyatro bir atletizm değil ki ölçü ne olacak, elmayla armut kaç eder? Mazhar Şevket İpşiroğlu peygamber elleriyle sıvazladı sırtımı. Yarışmayı kazanırsan bir oyun kazanmış olursun' dedi. Mazhar Bey'in dürtüsüyle bir top kâğıt alıp bakkal Hilmi'den dönüyorum eve. Beyoğlu'na içmelere gidecekken atıyorum daktiloyu bahçeye; 'Savulun lan kediler, İstanbul'u satıyorum!' Bu oyunu Mazhar Şevket İpşiroğlu'na borçluyum." Ferhan Şensoy-Küçük Sahne, (22 Ocak 1988)

Ayaspaşa'da yaşam sürüp gidiyor...

Ferhan yaşadığımız toplumda otoriteyi ve şiddeti nasıl içselleştirdiğimizi göstermek için Beyoğlu'nda ilginç bir deney yapıyor. Ünlü Alman kabetisti Karl Valentin'in metinlerinden uyarladığı; "İçinden Tramvay Geçen Şarkı" oyunu bağlamında uyduruk üniforma giymiş bazı oyuncular Beyoğlu'nda gelip geçenlerin yollarını kesip otoriter bir tavırla kimlik soruyorlar. Herkes paşa paşa kimliklerini çıkartıp gösteriyor, hiç kimse; "Bu üstünüzdeki üniforma da neyin nesi, siz kimsiniz?" diye sormuyor. Bu olaya hem şaşırıyor hem de gülüyoruz, ama aslında üniversitede yaşadıklarım da bu gösterideki olaylardan daha absürd ve gülünç değil... Yaşam çok acımasız bir absürd tiyatro oyununa dönüşmüş gibi.

Ferhan'ın yazdığı "Muzır Müzikal"se giderek yükselen köktendincilikle dalga geçen bir oyun olarak gerici kesimin yoğun bir tepkisiyle

karşılaşıyor. Oyunun sahnelendiği Taksim'deki Şan Tiyatrosu'nun şüpheli bir biçimde yanması hepimizi dehşete düşürüyor.

Şiddet artık yakınımızda, hem de çok yakınımızda...

Akşamları çıktığımda yanımda kimliğimi bulundurmaya özen gösteriyorum. İnsanlar sık sık yolda durduruluyor, kimlik soruluyor, arama yapılıyor. Bir gün sokakta giden genç bir kadın, aranan bir teröriste benzetildiği gerekçesiyle tutuklanıyor. Aylarca türlü işkenceden geçtikten sonra, serbest bırakılıyor. Ama sudan nedenlerle tutuklanıp da hâlâ içeride olanlar da var.

Şiddet burnumuzun dibinde...

Bir akşam Kenter Tiyatrosu'ndan Ayaspaşa'ya dönerken iki genç jandarma yakama yapışıyor. Üniversite kimliğimi uzatıyorum kendime güvenen bir tavırla. Ama okuma yazma bile bildiklerinden şüphelendiğim bu iki köylü genç uzun uzun önce kimliğimi, sonra da beni inceledikten sonra, kimliğimin sahte olduğuna karar veriyorlar. Biri bir koluma, öteki diğer koluma yapışıyor. Gidiyoruz... Nereye? Nasıl? Ne olacak şimdi? Son anda, yeni çıkarttığım nüfus kimliğimin de yanımda olduğu aklıma geliyor. Jandarmalar bu kez iki kimliğimi karşılaştırarak inceledikten sonra bana; "Kusura bakma bacım, bir hata etmişiz" diyorlar. "Biz seni buralarda dolaşan orospulardan biri sanmıştık. Ama sen de gecenin bu saatinde sokaklarda ne ararsın ki?"

Bir akşam da Zeliha ve Ferhan'la taksiyle eve dönüyoruz. Önde pis bıyıklı, tipsiz taksi şoförü bir süre aynadan bizi dikizledikten sonra fısır fısır bir şeyler konuşuyor Ferhan'la. Biz de arabanın arkasında her zamanki gibi laflıyoruz Zeliha ile. Arabadan indiğimizde Ferhan yerlere yatıyor gülmekten. Meğer şoför Ferhan'a arkada oturan karıları (pek çıtır çıtır olmasalar bile eli yüzü düzgün karılar) iyi bir fiyata pazarlamak üzere iş teklifi yapmış. Öyle bir dönemde yaşıyoruz ki herkes kolay yoldan cebini doldurup köşeyi dönme peşinde. Öte yandan Anadolu'dan iç göçle gelenlerden kimi tam bir değerler karmaşası içine düşmüş. Tıpkı o yıllarda Almanya'ya göç eden köylü vatandaşlarımız gibi kafaları iyice karışmış durumda. Çünkü bu gibi durumlarla sık sık karşılaşıyoruz. O kadar ki gece saatlerinde taksiyle eve dönerken hemen sigara uzatan şoförün yılışmasını engellemek için

arkadaşlarımla havadan sudan konuşacağıma, üniversiteden, kitaplardan, kısaca ciddi konulardan söz ediyoruz. Yüksek sesle gülmeye ya da konuşmaya, birbirimizle şakalaşmaya çekiniyoruz. Ama arkadaşlarımın içinden gözüpek olanlar, adamlara ağzının payını vermekten de kaçınmıyorlar. Bir gece çok geç saatte Ayaspaşa'da yaşayan dramaturg arkadaşım Esen Çamurdan'la Açık Hava Tiyatrosu'ndaki bir konserden Ayaspaşa'ya doğru yürüyerek dönüyoruz. Ne yürüyüş! Esen, adım başı peşimize takılan bir takım tipsiz adamları azarlıyor. Adamlar da Esen sesini yükselttiği anda süt dökmüş kedi gibi sinip, çil yavrusu gibi dağılıveriyorlar. Ama iki adım ötede yeni birileri çıkıyor karşımıza. Oyun sil baştan yeniden başlıyor. O geceyi anımsadıkça güleriz hâlâ.

Üniversiteden dönüp de geç saatlere kadar çalıştıktan sonra, tam uyumaya daldığımda üst komşum İlkay Bilgişin'in piyanoda caz müziği çalıp beni uykumdan fırlatmasına deli oluyorum... Piyanonun sesinin bahçede dolaşan kedi miyavlamalarına karışması... Gerilim... Tedirginlik... Uykusuzluk... Ayaspaşa aradığım denge ve huzurdan öylesine uzak ki!

Bir gün ansızın Orhan Taylan'ın, sonra da Ali Taygun'un tutuklanması hepimizi canevinden vuruyor.

Şiddet tam burnumuzun dibinde...

O dönemde baskıda olan sanatçılarla dayanışma için Uluslararası Yazarlar Derneği Pen adına Türkiye'ye gelen Arthur Miller ve 2005 yılında Uluslararası Nobel ödülünü alacak uyumsuz tiyatro yazarlarından Harold Pinter, Ayaspaşa'da Yekta Kara'yı ve Melek Taylan Ulagay'ı ziyaret ediyorlar. Harold Pinter, Ankara'da kendilerini yemeğe davet eden ABD büyükelçisine, ABD'nin askeri cuntayı nasıl desteklediğini anlatıp onun da sorumluluğunu yüzüne vurunca ortalık birbirine giriyor. Arthur Miller de memleketine döndükten sonra Türkiye'deki yönetimi yerden yere vuran yazılar yayımlıyor.

"Uyumsuz Tiyatroda Gerçekçilik" adlı 1978'de çıkan ilk kitabımda Harold Pinter'in oyunlarını ayrıntılı olarak incelemiştim. Şimdi de gelecek yıllarda Bilsak Tiyatrosu'nun sahneleyeceği "Doğum Günü Partisi" oyununu heyecanla yeniden okuyorum. Stanley adında bir

piyanist, izlenildiği düşüncesiyle ufak bir pansiyona sığınır. Burada güvencede olduğunu düşünür. Olaylar hiç beklenmedik bir anda karanlık görünüşlü iki kişinin çıkagelmesiyle başlar. Kendilerini pansiyon konukları olarak tanıtırlar. Oysa Stanley'nin peşindedirler. İlk önce Stanley için bir doğum günü partisi düzenlerler, oysa doğum günü yoktur Stanley'nin. Sonra zorla sorguya çekerler onu. Böylece bu kim olduğu belirsiz kişiler tarafından gittikçe ezilir ve aşağılanır Stanley. Eli kolu bağlanmıştır sanki. Oyunun sonunda adamlar onu siyah bir arabaya bindirip götürürler...

Orhan Taylan ve diğerleri neden götürüldüler, neden işkence gördüler, ne yaptılar?

Yıllar sonra aklandıklarında, onlara çalınmış yıllarını kim geri verecek? Yaşanılan onca acıya, onca aşağılanmaya nasıl dayanılacak? Bütün bu yaşanılanlar ve yaşanılmış olanlar bir gün nasıl unutulacak?

Evet, zaman içinde kentler, mahalleler, insanlar her şey değişiyor... Değişmeyen ve belki de hiç değişmeyecek olan tek şey: İçinde yaşadığımız şu şiddet kültürü mü?

Seksenli yıllarda daha küçücük bir kız olan sosyolog Pınar Selek'i düşünüyorum. Hayali bir davayla suçlanan bu yaşam dolu sımsıcak insanın, yıllardır içinden bir türlü kurtulamadığı şu şiddet çarkını....

"Toplu bir hapishane hali içindeyiz" diyor Pınar bugün kendisiyle yapılan bir söyleşide.

"Kaçamıyoruz. Bu hapishanede bir kısım insan, hepimizden daha farklı biçimlerde ayrıştırılıyor. Duvarları yıkmak isteyenler, nefes almaya çalışanlar, hapishanenin havasını bozanlar, insanların aklını çelenler, yemekleri beğenmeyenler, kurallara uymayanlar önce lanetleniyor, sonra yalıtılıyor ve çoğunlukla da öldürülüyor. Bunun çok haksız olduğunu bilsek de hissetsek de bir şey yapamıyoruz. Öğrenilmiş çaresizlik içindeyiz. Ne çok insan var bu çarkın içinde yok olup giden!"

Acaba Ayaspaşa da hayali bir hapishane miydi?

Park Otel Cinayeti

Park Otel cinayeti 1978'de başlıyor. İnönü Caddesi'nde Alman Konsolosluğu'nun tam karşısında yer alan Park Otel'in sahibi öldükten sonra mirasçılar birbirine düşünce Ayaspaşa'nın 1930'lu yıllardan bu yana kimliğini belirleyen bu önemli yapı yıktırılıyor. Otelin arsasını Yalçın Sürmeli'nin satın almasından sonra da İstanbul kent tarihinin en tartışmalı yapı serüveni başlıyor.

Park Otel, İtalyan Büyükelçisi Baron Blance'nin 19. yüzyılda yaptırmış olduğu konağın otuzlu yıllarda restore edilmesiyle dünyaya gelmiş. Böylece Pera Palas ve Tokatlıyan otellerinden sonra, İstanbul'un sayılı lüks otellerinden biri kimliğini kazanmış. Kurulduğunda sık sık önemli politikacıların kaldığı, söylentiye göre Atatürk'ün de geldiği, İkinci Dünya Savaşı sırasında CIA gibi uluslararası gizli polis ajanlarının önemli toplantılar yapıp kararlar aldıkları bu otel, kısa sürede elit bir aydın kesimin, yazarların, çizerlerin buluştukları bir yer olmuş.

Park Otel'in tarihinde, 6-7 Eylül Olayları'nda Rumlar ve diğer azınlıkları hedef alan yağma ve yıkım eyleminin de izleri vardır. Babamın üniversiteden çok sevdiği arkadaşlarından Mina Urgan; "Bir Dinozorun Anıları"nda saldırıyla ilgili anılarını şöyle anlatıyor: "6 Eylül akşamı Park Otel'in önünde gördüklerim beni dehşete düşürdü. Otelin kapısına bitişik küçük pastane yağma ediliyordu. Gözü dönmüş zavallılar vitrinleri kırıyorlar, yiyebildiklerini yiyip yutuyorlar, ağızlarında çiğneyemediklerini ayaklarının altında çiğniyorlardı. Pasta kremaları vahşi bir şehvet ifade eden yüzlerine bulaşmıştı. Bir adam kaldırımın kenarına oturmuş eliyle tuttuğu koca bir çikolata tabletini kemiriyor; 'Ben ömrümde ilk kez yiyorum bu mereti' diyordu, yanındakilere." (s. 280)

Biz yine Park Otel'in güzel günlerine dönelim. Eski Ayaspaşalılardan Şara Sayın ünlü tiyatro bilimci Metin And'la kısa süre sürdürdüğü evlilikte, akşamları Park Otel'e dans etmeye gittiklerini, zaman zaman da orada Yahya Kemal'le Ahmet Hamdi Tanpınar'ı sohbet ederken gördüğünü anlatıyor. Yaşam boyu yalnızlığı seçen ve hiç evlenmeyen Yahya Kemal, yaşamının son on dokuz yılını Park Otel'de geçirmiş. Yapıtlarının büyük bir kısmını da burada kaleme almış.

Benim gençlik yıllarımda babam arada bir Macit Gökberk, Cemal Tukin, Süheyla Bayrav gibi üniversiteden arkadaşlarıyla buluşmaya giderdi. O dönemde her üç arkadaşının kızlarının (Nilüfer Tapan, Nazan Aksoy, Fatma Erkman) anne ve babalarının yolundan giderek, tıpkı benim gibi üniversite kariyeri yapacaklarını da bilmiyoruz daha. Yine koşullanma mı, bu soruyu kendime sık sık soracağımı da bilmiyorum.

Altmışlı yıllarda İstanbul'u yavaş yavaş terk eden azınlıkların tersine İnönü Caddesi'nde küçük bir dükkânı olan berber Kanaris işlerini daha da geliştirince Park Otel'e taşınıp orada daha büyükçe bir kuaför dükkânı açıyor. Ben de babamla birlikte arada bir oraya saçımı kestirmeye gidiyorum.

Çocukluğumun ve ilk gençliğimin Park Otel'inde bana en çekici gelen, nefis eklerleri ve milföyleriyle ünlü olan pastanesi ve pastanenin yeşillikler içindeki bahçesiydi. Sabahları okula giderken Park pastanesinden sabah kahvaltısı niyetine aldığım fırından yeni çıkmış çıtır çıtır üzümlü ekmeklerin ya da kruvasanların tadını hâlâ unutamam. Üniversite yıllarında da bir iki kez Park Otel'in nefis panoramalı balkonunda oturup arkadaşlarımla içki içtiğimizi anımsıyorum, ama bu sayılıydı, çünkü hiçbirimizin meteliği yoktu.

Boğazına benim gibi çok düşkün olan yazar halam Müfide Ferid Tek'le yaz günlerinde pastanenin bahçesinde Park Otel'in kibarlığına ve zarafetine uygun düşen (ne yazık ki neredeyse yüksük büyüklüğündeki) gümüş kaplama kaplardan dondurma kaşıklardık. Bu zarif dondurma kaplarından birkaç tanesini Park Otel'in eşyaları satılığa çıkarıldığında almıştım. Hâlâ anı olarak saklarım. Müfide halamın bana Park pastanesi ya da Lebon, Markiz gibi benzer yerlerde o yıllarda verdiği hayat dersleri de belleğimde kalmış.

"Hiçbir şeye hayır demeyeceksin cicim" derdi bana."Karşı çıkma yok. Anlatabildim mi? "

"Ama..."

"Bak ama da yok, her şeye güler yüzle evet diyeceksin. Ama sonra da bildiğini okuyacaksın. Bu hayat sana ait değil mi, istediğini yapabilirsin."

Sürekli, isyan halinde olduğum ve her şeye karşı çıktığım için beni dizginlemeye çalışıyordu sanırım. Düşünüyorum da söyledikleri günümüz dünyasında ne kadar geçerli!... Oysa bunu gerçekleştirmeyi hiç başaramadım. Halamın ilkesine sadık kalsaydım, çok daha rahat bir yaşamım olurdu...

"Bir şey daha var, ne düşünürsen ve neye yürekten inanırsan o olur... Bak sana bir sır vereyim mi: Ben aslında hiç güzel değilim. Ama çok güzel ve zarif bir hanımefendi olduğuma yüzde yüz inandım... Böyle olduğu için de kendimi çok güzel bir kadın olarak kabul ettirdim... Sana gelince çok güzel ve çekicisin, elini sallasan ellisi... Ama bunun farkında bile değilsin..."

Her zaman makyaj yapıp çok şık giyinen, şapkasız sokağa çıkmayan, topuklu ayakkabılarıyla çantasının uyumlu olmasına özen gösteren Müfide halamın söylediklerini çok komik bulduğum için gülmemek için kendimi güç tutuyordum. Halam belki güzel değildi ama çok karizmatikti. Yine de ben anneannem Seniha Bedri Göknil'in çok sade güzelliğini onun Christian Dior parfümlü frapan haline tercih ediyordum. Bana göre anneannem, daha çekici bir kadındı... Çünkü güzel görünmeye metelik vermezdi ama içten güzeldi, öylesine, canlı ve hayat doluydu ki! Ama Müfide halam da hoştu.

İşin tuhafı bugün ikisinin de fotoğraflarına baktığımda, bu sararmış fotoğrafların onların kişiliklerini yansıtmadığını düşünüyorum. Fotoğrafı çeken ne kadar usta olursa olsun, kişiliklerindeki canlılık, renklilik ve karizma yakalanamıyor. Bu açıdan, insan belleği fotoğraftan daha güçlü bir araç olmalı.

Dönelim yine Park Otel'e...

Yıl 1989. Dönemin belediye başkanı Bedrettin Dalan tarafından ön projesi onaylanan Park Otel'e 1989 yılında 24 katlı bir otel yapımı için

ruhsat veriliyor ve inşaat başlıyor. İnşaat ilerledikçe ortaya çıkan kütle karşısında dehşete düşmemek elde değil. Böylece yıllarca sürecek bir hukuk savaşı da başlamış oluyor.

Bu arada Ayaspaşalılar seksenli yılların sonunda örgütlenip; "Ayaspaşa Çevre Güzelleştirme Derneği"ni kuruyorlar. Ve Park Otel'in giderek yükselmesine karşı direnerek yargıya başvuruyorlar. Belediye başkanı Nurettin Sözen de Park Otel'e karşı. Böylece Park Otel'in yıkımı doksanlı yılların başında durduruluyor ve yükselen katların karşısındaki Alman Konsolosluğu'nun saçak seviyesine indirilmesi sağlanıyor.

"Park Otel cinayeti sadece bir otelin yok edilmesi anlamına gelmiyor. Bir kentin (İstanbul), bir semtin (Ayaspaşa); teemmülden öldürülmesiyle ilgili tam teşebbüs'ü var ortada. Ama 'cinayet' girişimi bu kez ölümle sonuçlanmıyor, yaralanma düzeyinde kalıyor. Çünkü ilk kez, bir semtin insanları, yani Ayaspaşalılar, bu pervasız gidişe dur demek için ayağa kalkıyorlar. Onların bu mücadelesine çevreye, kente, demokrasiye saygılı İstanbullular da omuz veriyor ve sivil dayanışmanın bir zaferi sergileniyor. (Remzi Gökdağ'ın "Park Otel Olayı" kitabının arka kapağındaki tanıtım yazısı.)

O yıllardaki kuşkusuz en yapıcı gelişme sivil örgütlenme bilincinin iyice uyanmış olması. Ayaspaşalıların örgütlenmeleri ve Park Otel'e elbirliğiyle karşı çıkmaları bunun somut bir kanıtı.... Kurucuları arasında Cem Boyner, Bülent Eczacıbaşı, Vitali Hakko, Sakıp Sabancı, Çiğdem Simavi gibi birçok adın yer aldığı, Ayaspaşa Çevre Güzelleştirme Derneği, Park Otel savaşının dışında, mahallenin kaldırımlarından çöp konteynerlerine kadar her şeyiyle uğraşıyor. Son yıllarda Ayaspaşa'daki olumlu gelişmelerden biri de ünlü Ülker Sokağı'na parelel olan Kutlu Sokağı'nın restore edilmesi. Ancak yakın çevredeki diğer yokuşlu, merdivenli sokakların da düzeltilmesi gerekiyor. Bu alanda da uğraş veriyor dernek. Öte yandan; "Her çocuğa bir kitap" kampanyası çerçevesinde Namık Kemal Okulu'na yapılan kitap bağışı da Ayaspaşa'ya yaraşır bir etkinlik.

Kutlu Sokak

Ne var ki bütün bu olumlu gelişmelere karşın, madalyonun bir başka

yüzü de var. Beyoğlu ve Ayaspaşa'yı Güzelleştirme Derneği'nin temel amacı bu semti eski haline döndürerek İstanbul seçkinlerinin mekânı haline getirmek. Ayaspaşa'nın ruhunun yeniden canlandırılması bu derneğin temel ilkesini oluşturuyor. Ama aradan geçen yıllar içinde Ayaspaşa ve yöresinde çok şey değişmiş. Bu değişim ya da dönüşümün getirdiği sorunlarla sosyal açıdan yeterince hesaplaşılmaması çok büyük bir engel oluşturuyor. Bu soruna; "Ülker Sokağı'nın İçyüzü" bölümünde değineceğim.

Park Otel'in yıkımı sırasında akıl almaz bir gelişme daha yaşandı. Park Otel'in önünden geçerek Selime Hatun Sokağı ile Ülker Sokağı'nı bağlayan Ağaçırağı Sokağı, Park Otel'in yeni sahiplerine satıldı ve böylece sokak yok edildi...

Seksenli yılların sonunda Ağaçırağı Sokağı'ndaki Işık Apartmanı'na taşındığım için, bundan en çok zararlı çıkanlardan biri de benim. Ama Ağaçırağı Sokağı ile meşhur Ülker Sokağı'nın çakıştığı yerdeki bol güneş alan deniz manzaralı Işık Apartmanı'na taşındığımda başıma gelecekleri henüz bilmiyorum.

Park Otel'in yıktırılması kararına bütün Ayaspaşalılar çok sevinseler de yıkılan katlardan geriye kalan bölümü öylesine çirkin bir enkaz yığını olarak kalıyor ki Ayaspaşa'nın uygar görünümüne tam bir darbe indirmiş oluyor. Bu sevimsiz mekânın bugün bir araba park yeri olarak kullanılması yaşadığımız çöküşe neredeyse bire bir gönderme yapan bir simge gibi gelir bana.

Ülker Sokak'ın İçyüzü

Yıl 1985. 1 Mayıs 1977'de kan gölüne dönüşen Taksim Kazancı Yokuşu'ndan aşağıya doğru indiğimizde ve sola dönerek yolumuzu sürdürdüğümüzde Ülker Sokağı'na iniyoruz. Ülker Sokağı ile Bedrettin Dalan tarafından yok edilen Ağaçırağı Sokağı'nın merdivenleriyle kesiştiği yerdeki apartmanda geçecek bundan sonraki yıllarım.

Karşımdaki Pamir Apartmanı'nda Yılmaz Öğüt'ün büyük bir tiyatro aşkıyla kurduğu Mitos-Boyut Yayınları... Tiyatro kitaplarımın büyük çoğunluğunu bu yayınevinde çıkaracağım. Yayınevimin tam burnumun dibinde olması ne şans!

Bir süre sonra Zeliha Berksoy, Oğul ve Semiha Berksoy da dört tane ince uzun ve kocaman tazısıyla birlikte bu apartmanın üst katına taşınacak. Ama artık yaşam yollarımız ayrılmış. Çok daha az görüyoruz birbirimizi.

Arada bir Zeliha'ya uğradığımda annesi bana o çılgın resimlerini gösteriyor. Her bir resmin ayrı bir öyküsü var. Bu çalışmaların içinde en ilginci ileride Bonn Müzesi'nde sergilenecek olan oda enstalasyonu. Odanın ortasındaki kocaman demir karyolada kendi tanımıyla "âşık olduğu" annesi yatıyor. Bu bütün yatağı boylu boyunca kaplayan bir bez bebek, hayalet gibi bir şey... Yatağın üstünde yine annesini simgeleyen bir oyuncak bebek. Baş ucunda annesinin portresi, bitişiğinde Nazım Hikmet tablosu... Bir köşede annesinin Singer dikiş makinesi... Karşı duvarda bir piyano... Duvarlarda renk renk yağlıboya tablolar... Gizemli, korkunç bir mekân. Bir korku filmi sahnesi gibi...

Bir akşam Zeliha beni, edebiyat eleştirmeni ve bilimcisi olan Alman arkadaşım Norbert'le birlikte yemeğe davet ediyor. Yemeğin onur konuğu Richard Wagner'in torunu Gottfried Wagner. Wagner'e çok benzeyen, ama onun gibi bodur olmayan yakışıklı torunu İtalya'da yaşayan bir tiyatro yönetmeni, doktorasını benim gibi Brecht tiyatrosu üstüne yazmış, oyunlar sahneliyor, büyükbabası Richard Wagner üzerine konferanslar veriyor, büyükbabasının Nazi yanlısı antisemitist yaklaşımına şiddetle karşı çıkıyor. Bu nedenle de Wagner ailesiyle

iyice bozuşmuş. Wagner'in İstanbul'da Brecht'in "Sezuan'ın Iyi Insanı"nı sahnelemesi, Zeliha'nın Sezuan'ın iyi insanı Shente rolünü oynaması, benim de dramaturji çalışmalarını üstlenmem söz konusu. Bu plan gerçekleşemiyor, ama hoş bir ahbaplık kuruluyor aramızda.

Ünlü bir Wagner şarkıcısı olarak Semiha Berksoy, Wagner'in torununu gördüğü anda sanki Wagner'in kendisiyle karşılaşmış gibi heyecanlanıyor. Wagner'i nasıl ağırlayacağını bilemiyor sevincinden. Bir yandan onunla flört ediyor, bir yandan da Zeliha'ya komutlar veriyor; "Wagner'in içkisi bitmiş dolduruver! Çocuk susamıştır, içeriden bir Coca Cola getiriver!"

O akşam kaşla göz arası Semiha Hanım'ın üstüme fazla fazla gelen köpeklerinden birine azıcık rakı içiriyorum. Sonra da köpek danseder hareketlerle yalpa vurmaya başlayınca paniğe kapılıyorum. Ya Semoş yaptığımı farkederse? Sonunda köpek bir köşede sızıp kalınca derin bir soluk alıyorum. Oysa Semiha Hanım, Wagner ve Almanya anılarıyla öylesine dolu ki köpek ortalığı batırsa bile fark etmeyecek. Semiha Hanım bizlere o gece yapıtlarını ve yerleştirmelerini gösterip yapıtların oluşum sürecini uzun uzun açıklıyor. Son çevirdiği korku filmini anlatiyor. Çok sessiz ve içe dönük bir kişilik yapısı olan arkadaşım Norbert'se, bu bol Wagnerli ve Semoşlu çılgın gecede yaşamının belki de en büyük eğlencesini yaşıyor.

Ülker Sokağı'ndaki yaşamım renkli geçiyor. O yıllarda Genco Erkal yaşadığımız döneme ve sorunlara gönderme yapan, Bertolt Brecht, Edward Bond, Vaclav Havel, Aziz Nesin, Nazım Hikmet'in birbirinden ilginç oyunlarını sahneliyor, oynuyor. Ülker Sokağı'ndaki Işık Apartmanı yine çalışma, araştırma, tartışma, konuşma, dertleşme mekânı... Genco ile dostluk bana çok şey katıyor... Kendimi zenginleşmiş, çoğalmış hissediyorum... Hiçbir arkadaşımda yaşamadığım bir duygu...

Alt katımda ünlü opera sanatçısı bas Ayhan Baran. Her gün sabah akşam çalışıyor, sabahları Mozart'ın; "Sihirli Flüt'ündeki Sarastro'nun ya da Don Giovanni'nin şarkılarıyla uyanıyorum. Adnan Saygun'un türkülerini dinliyorum, yılların hâlâ yıpratamadığı inanılmaz bir sesi var... Ayhan Baran ve eşi kemancı Tomris Baran annemi, beni ve Ayhan Baran'ın deyişiyle; "Benim arkadaşım, şu yetenekli çocuk" Genco Erkal'ı yemeğe davet ediyorlar. Ayhan Baran mutfakta balıkları

pişiriyor, kabak tatlıları yapıyor. Müzik, komşuluk ilişkilerimde bile peşimi bırakmıyor... Ama iş apartman yöneticiliğine gelince, Ayhan Baran'la aramıza kara kedi giriyor. Anneme beni; "Yazar havalarında geziyor, kendini bir şey sanıyor" diye şikayet ediyor... Bu da işin komik yanı... Ama Ayhan Baran'ın yöneticiliği döneminde apartmanda yangın çıkması büyük bir olay oluyor. Ucuz kurtuluyoruz bu olaydan.

Genco Erkal, Ülker Sokağı'ndaki evde yeni oyununu düşünüyor.

Ayhan Baran'la ben bir konuda çok iyi anlaşıyoruz. İkimiz de Ayaspaşa'nın gugurdamalar, kanat çırpmalarla inanılmaz gürültü yapan ve her yeri pisleten güvercinlerinden hoşlanmıyoruz. Hele ileriki yıllarda kuş gribi filan ortaya çıkınca güvercin alerjimiz büsbütün yoğunlaşıyor. Ayhan Baran ileri yaşına rağmen pencerelere tırmanıp beline kadar aşağılara sarkarak, çıtalarla, boş pet şişeleriyle komşu damın üstünde tüneyen güvercinlere karşı barikat kurmaya çalışsa da pek başarılı olamıyor. Sonraki yıllarda eşim Norbert de katılıyor, Ayhan Baran'ın kuş savaşına... Kuşları uzaklaştırmak için büyük kuramlar geliştiriyor, bilimsel planlar yapıyor, komşu damla bizim apartman cephesinin arasındaki aralığı ikide bir en altta oturanların avlusuna düşen pet şişelerle donatıyor, ama güvercinler pet şişelerinin içini yuva yapıp mutlu aile yaşamlarını sürdürüyorlar. Dahası Ayhan Baran ve Norbert'in görüşünde olmayan diğer komşuların verdikleri yemek artıklarıyla, giderek öylesine şişmanlıyorlar ki şuradan şuraya uçamaz hale geliyorlar. Böylece besili güvercinlerle ortak yaşamımız sürüp gidiyor.

Doksanlı yılların başında Işık Apartmanı'nda nefis deniz manzarası olan çatı katını Norbert satın alıyor. Norbert başka bir dünyanın, başka bir memleketin insanı... Ama paylaşılan şeyler o kadar çok ki. İşte birlikte yaşanılabilecek bir insan duygusu... Çatı katının terasından baktığımızda bütün Cihangir ayaklarımızın altında. Deniz manzarası da olağanüstü...

Burada mutluyuz...

Ama kendi içine kapalı görece bir mutluluk bu...

Çevremiz kaynıyor. Ülker Sokak tam anlamıyla cadı kazanı... Travestilerin yerleşim merkezi olduğu için gün geçmiyor ki olay çıkmasın... Her gece mahalleyi polis basıyor. Her gece pencereden sarkanlar, ağız dalaşmaları, küfürler, bağırışmalar...

Her gece bir olay oluyor... Kavga, kıyamet, polisler hemen hemen her gece...

Travestileri gün boyu alacalı bulacalı giysileriyle, tuhaf saç biçimleriyle, kalın, erkeksi sesleriyle mahallede alışveriş yaparken, birbirleriyle konuşurken ya da kimi kez mahallenin çocuklarına şeker, çikolata alıp dağıtırken görüyorum. Bu uzun boylu, iri yarı kadın-adamların çoğunun kıvır kıvır tüylü cin bakışlı çok şeker köpekleri var. Önceleri kendimi bir Fellini filminde gibi duysam ve bana tuhaf gelen bu insanları iyice yadırgasam bile, yavaş yavaş alışıyorum. Kendi hâllerinde yaşayıp gidiyorlar işte. Başka bir iş tutma şansları yok ki bu insanların. Yoksa var mı? Huzuru bozan, polisin ikide bir mahalleyi basması... Yine de üzülüyorum. Keşke bu insanlar, toplum kabul etse. Keşke doğru düzgün uğraşları olabilse... Keşke onlara da yaşam hakkı tanınabilse... Keşke böyle yaşamasalar...

O yıllarda İstanbul Teknik Üniversitesi'nde okuyan Cengiz Çalışkan; "Ben de üniversiteden bir arkadaşımla Ülker Sokağı'na kadar ünlü olan Pürtelaş Sokağı'nda yaşıyordum" diye anlatıyor. "Pencereden sinema seyreder gibi geceleyin olup biteni seyrederdik heyecanla. Polisler gecenin bir saatinden sonra yoldan geçenleri durdurup nereye gittiklerini sorardı. Sonra da Kabataş'a ya da Fındıklı'ya diyenleri Başka yol mu bulamadınız' diye sıra dayağından geçirirlerdi. Yani polisin gözünde sadece travestiler ya da onlara giden müşteriler değil, o yolu kullanan sıradan vatandaşlar bile suçluydu. Berbat bir polis vardı içlerinde, hortumcu Süleyman dedikleri, önüne gelene saldırırdı."

Bizler zaman içinde, Ülker Sokağı'nda travestilere öylesine alışıyoruz ki bir akşam bize yemeğe gelen çok yakışıklı bir Alman erkek meslektaşımın, gecenin geç saatinde bu sokaktan yalnız başına dönmeye korkmasını iyice gülünç buluyoruz. Norbert arkadaşımızı yatıştırmaya çalışarak ona Taksim'deki oteline kadar eşlik ediyor...

Uzun bir süre yurt dışında kaldıktan sonra tekrar semtime döndüğümde dikkatimi ilk çeken kentin bu en hareketli saatinde, Ülker Sokağı'ndaki alışılmadık sessizlik... Travestilerin yaşadıkları evlerin kepenkleri kapatılmış. Evler boşaltılmış gibi. Görünürlerde kimse yok. Bu garip komşularımı kime sorsam; "Bilmem" ya da "Canları cehenneme" deyip geçiyorlar... Bir şeyler dönüyor ama ne olduğunu anlayamıyorum...

Bir gün yine kıyamet kopuyor. Bakkalın karşısındaki evin camları taşlanıyor. Bağırışmalar...

"Yeter artık dayanamıyorum, kendimi camdan atacağım" diye bağıran bir ses. Sonra kulakları tırmalayan bir polis sesi, ince ve gevrek "În ulan aşağıya, inmezsen seni şimdi vururum"...

Ertesi gün olayların olduğu eve Türk bayrağı asılıyor. Bayraklı evin önüne bir masa kuruluyor. Baş örtülü asık yüzlü bir kadın, canından bezmiş bir nine, muhallebi suratlı şişman bir ev hanımı, banka memuru kılıklı gri takım elbiseli, kravatlı ekşi suratlı bir adam, gözlüklü yaşlı bir emekli memur, masanın başında barikat kurup gece gündüz oturuyorlar.

Sokaktan geçerken niye buraya bayrak astıklarını sorduğumda; "kurtarılmış bölge" yanıtını alıyorum. Kurtarılmış bölge ne demek, bu insanlar nereye gittiler? Neler olup bitiyor?

Bu sorular üstüne masanın başında oturan baş örtülü kadın, yerinden fırladığı gibi üstüme yürüyor ve bağırmaya başlıyor.

Diğerleri de ona katılıyorlar. Öylesine bir bağırışma gidiyor ki, ne söylendiği anlaşılmıyor.

Yalnızca havada uçuşan tek tük sözcükler "Yeter artık", "Bıktık rezaletten", "Bunları nasıl korursunuz!", "Cehennemin dibine kadar yolları var!", "İnsanlıktan biz de anlarız ama bunlar insan mı!", "Adını çıkardılar mahallenin!", "Fuhuş!", "Çocuklarımızı sokağa bırakamıyoruz!", "Aile", "Allah belalarını versin!", "Kendilerini bilmez

insanlar!", "Belalılar!", "Temizledik mahalleyi, Allaha bin şükür!"

Ben neredeyim, bu insanlar kim, bu bağırışan insanlar benim komşularım mı, burası benim mahallem mi? Zaman içinde evlere dikilen küçüklü büyüklü bayraklar giderek çoğalacak. Bayrak kültü yalnız milliyetçiliğin değil, her tür ayırımcılığın ve ötekileştirmenin simgesine dönüşecek.

Yıllar sonra sosyolog Pınar Selek'in "Maskeler, Süvariler, Gacılar"ni duygulanarak okuyorum. Sokağımızı anlatıyor, Ülker Sokağı'nı... 1996 yılında Habitat dolayısıyla kentte yapılan değişiklikler bağlamında, Ülker Sokağı'nda toplanan transseksüellerin büyük bir saldırıya uğrayarak evlerinden yaka paça nasıl kovulduklarını... Bu olayların sonucunda içlerinden pek çoğu intihar etmiş ya da öldürülmüş. Selek, sözlü tarih anlayışı çerçevesinde gerek kurbanlar ve olaylara seyirci kalan mahalle halkı, gerek olayların elebaşlarıyla, örneğin polis hortum Süleyman'la ya da ülkücülerle yaptığı konuşmalarla bu olayların içyüzünü gözler önüne seriyor.

Evet, Ülker Sokak travestilerden dolayı sürekli kaynayan bir sokaktı. Durmadan olay çıkıyordu. Ama bu olayın sorumlusu kim, toplum dışına itilen bu insanlar mı, yoksa hem onları kıyasıya sömüren hem de dışlayan faşizan bakış mı?

Pınar Selek'e onu bu olayların içine iten dürtünün ne olduğunu soruyorum; "Bu insanları tanıyordum" diyor. "Olaylar başladığında hemen gittim oraya ne olup bittiğini anlamak için. Sonra da birkaç gün onlarla kaldım. Yaşadıklarına birinci elden tanık oldum. Onlar için alışveriş yaptım, öylesine gerilimli ve tehlikeli bir ortam vardı ki değil sokağa çıkmaya, pencereden dışarı bakmaya bile korkuyolardı. Perdelerini sımsıkı çekip evlerine kapanmışlardı."

Pınar Selek'in master tezi transseksüeller konusundaymış. Böyle olunca da ister istemez girmiş olayların içine. "İyi kalpli, sevecen insanlar. Hepsi üstüme titriyordu, bana bir şey olmaması için. Kaldığım odada bir ayna vardı. Aynadan geceleyin girişte, yani holde gelip giden adamları, yapılan pazarlıkları tek tek izleyebiliyordum. Pazarlık yapıldıktan sonra yan odada sessizce kayboluyorlardı. Müşteri olarak gelenleri gördüğümde gözlerime inanamıyordum.

Polisi de ülkücüsü de akla hayale gelebilecek herkes oradaydı."

Geceleyin müşteri olarak transseksüellerin evlerine gelenler, ertesi gün türlü hakaretlerle bu insanların evlerini taşlayıp camlarını kırıyorlarmış. Böyle bir şey nasıl olabiliyor? Belki de şiddeti uygulayanların alıp veremedikleri kendileri, içlerindeki öteki. Onlar travestileri aşağıladıkları ve yok etmeye çalıştıkları sürece, kendilerine ne kadar erkek olduklarını kanıtlamış olmuyorlar mı? Pınar Selek bu kitabında bir sokağın öyküsünü anlatarak şiddeti ve ötekileştirmeyi sorgularken "erkek olmanın" nasıl şizofrenik bir olgu olduğunu da gözler önüne seriyor.

Cengiz'in anımsadıkları da Pınar'inkilerle birebir uyuşuyor; "Bazı polislerin travestilerin içinde sevgilileri vardı. Ama çoğu travestilerden para koparmak için mahalleyi ikide bir basıyordu. Bu insanların polise sürekli haraç vermesi gerekiyordu."

Ama transseksüellere yapılan saldırının dışında beni dehşete düşüren bir başka altkültür saldırısına daha tanık oluyorum Ülker Sokak'ta. Mahallenin sekiz on yaşlarındaki kızlı erkekli çocukları çikolata renginde tombulca bir çocuğa sataşıyorlar. Saçını çekenler, kolunu çimdikleyenler, dilini çıkarıp nanik yapanlar, vurup kaçanlar, arada bir tekme atanlar... Birkaç çocuk boş teneke kutularını ritmik bir düzen içinde birbirine vurup şangır şungur sesler çıkararak çocuğun çevresinde çığlık çığlığa dört dönüyorlar: Yamyam dansı...

İki büklüm kaldırıma çökmüş olan çikolata renkli çocuk, elleriyle yüzünü örtmüş içini çeke çeke ağlıyor.

Çocukların arasına girdiğim anda, bu gösteri kesiliveriyor. Birbirine karışan heyecanlı çocuk sesleri:

"Ben yapmadım o yaptı, iki gözüm kör olsun ki ben değildim." "Ben onu hep koruyorum, ona iyi davranıyorum ama o bana küfrediyor."

"Adı Priz'miş. Priz diye ad olur mu hiç?"

"Ben gerçekten bir şey yapmadım, o yaptı. Ben ona gel oynayalım dedim, o bana tükürdü."

"Bunları polis alıp götürecekmiş."

"Bu yabancı biliyor musun yabancı."

"Hep böyle kız gibi ağlıyor."

"Bunun annesi şey, kötü kadınmış, vahşi bu vahşi, ormandan geliyormuş."

"Afrika'dan gelmiş bu, yamyamların ülkesinden, bunlar insan eti yer ha!"

"Ayılar büyütmüş bunu ayılar!"

Hüngür hüngür ağlayan bu çocuğa sahip çıkarken, bu yavrucağın nereden geldiğini, annesinin babasının kim olduğunu çıkartmaya çalışıyorum, ama başaramıyorum. Çocukların saldırısından kurtulan siyah çocuk ağlaya ağlaya kaçıp gidiyor.

Bu olaydan birkaç gün sonra bir gece geç saatte Ülker Sokağı'ndaki evlerden birinin önünde kocaman bir otobüs duruyor. Apartmandan çıkan çocuklu siyah insanlar, kollarında bebekleriyle kadınlar alt alta üst üste bu otobüse tıkıştırılıyorlar. Küçücük apartmandan o kadar çok insan çıkıyor ki şaşırıyorum. Kim bunlar, burada işleri ne, neden hiçbirini şimdiye kadar sokakta görmedim? Şimdi bu otobüse tıkıştırılıp nereye götürülüyorlar? Olayın içyüzünü öğrenemedim ama büyük olasılıkla Ülker Sokağı'ndaki apartmanda bir süre saklananlar, sığınmacılardı.

Cengiz; "Travestilerden sonra sokağımıza gelen zencilerin uyuşturucu ticareti yaptıkları söyleniyordu. Ama bilemiyorum" diyor. "Ancak

duyduğuma göre bunları bir süre bedava iş gücü olarak inşaatlarda filan gizli gizli çalıştırmışlar. Ama sonra bir gün geldikleri gibi gittiler."

Nazi döneminde binlerce insanın yaşadığı bir sokaktan her gün birkaç Yahudi alıp götürülürken de kimsenin sesi çıkmamış, belki de birçok kişinin ruhu bile duymamıştı. Belki de olayları görenler vardı ama soru bile sormamış ya da görmemeyi tercih etmişlerdi. Ya da benim yaptığım gibi sormasına sormuş, sonra da bu konuda bir şey yapamayacağını anlayınca yaşadıklarını belleğin karanlığına gömmüştü. İnsan her tür haksızlıkla, her an her dakika ilgilenemez ki bu da benim sorunum olmasın duygusu...

Faşizm böyle bir şey mi acaba? Öyleyse yaşam boyu yazdıklarımla, duruşumla ezilenlerden yana olan ben de ister istemez bu kurgunun bir parçası mıyım? Ayaspaşa'nın çocukluğumun ve gençliğimin geçtiği en şık sokağı olan Sarayarkası Sokağı'ndan Ülker Sokağı'na taşındıktan sonra bu sorular peşimi hiç bırakmayacak.

Doksanlardan Bu Yana Ayaspaşa, Hayaller ve Gerçekler

Doksanlı yıllardan bugüne kadar gelen süreç içinde Ayaspaşa'nın yüzü iyice değişti. Sokaklar insanların buluşma yeri olmaktan çoktan çıktı. Mahalle yaşamı büyük oranda sona erdi. Komşuluk ilişkilerini de belirleyen, insanların geldikleri yöre ya da meslekleri. Sözgelimi çoğu Sivas kökenli olan apartman görevlilerinin hepsi birbirlerini iyi kötü tanıyorlar. Birbirleriyle eskisi gibi sokakta oturup tavla oynamasalar da ortak yaşamın getirdiği bağlar iyi kötü sürüyor. Artık sokaklarda değil, evlerde televizyon başında buluşuluyor.

Ayaspaşa'daki dingin mahalle yaşamını bozan en önemli etken çevrede durmadan yeni yeni apartmanların yükselmesi. Örneğin Molla Bayırı'nda Sayın ailesinin yaşadığı Bil Apartmanı'nın tam karşısında kocaman bir otel yapılıyor. Ya da Karaca Taşkent yirmi dairelik kocaman bir apartman yaptırıyor, Göknil Apartmanı'nın tam burnunun dibine. Apartmanlar yükseldikçe arabalar da mahalleye giderek egemen oluyor.

Mahalledeki belki de en belirgin değişim sokaklarda çocukların hiç görülmemesi. Çünkü Ayaspaşa'nın Sarayarkası Sokağı, Molla Bayırı, Çiftevav Sokağı gibi önemli sokakları hızlı araba yoluna dönüşmüş. Park yeri sıkıntısından dolayı kaldırım kenarlarına, üstlerine yayılan arabalar yayaların yürümesini iyice güçleştiriyor. Kabataş'tan yukarı doğru esen denizin tuzlu kokusu, yerini çoktan arabaların egzoz kokusuna bırakmış.

Çocukların top oynama yeri bir yana, soluk alacak yerlerinin bile olmaması Ayaspaşa'ya damgasını vuran en olumsuz gelişimlerin başında geliyor. Belki de Ayaspaşa'daki bu dönüşümün acısını en çok çeken çocuklar...

Bugün Kabataş'tan Ayaspaşa'ya ve Taksim'e doğru daracık dolambaçlı yollardan, merdivenlerden, bahçelerden soluk soluğa yukarı tırmanmamız da gerekmiyor. Kabataş'tan Taksim'e Ayaspaşa'nın

üstünden geçen füniküler beş dakika içinde yukarıda.

Fünikülerde gençleri incelerken kendimi yabancı bir Avrupa kentinde gibi duyumsuyorum. Incecik dal gibi kızlar, uzun boylu yakışıklı gençler... Benim gençliğimden bu yana gençlerin boyları en az üç santim uzamış olmalı... Her biri, ince uzun, şık, bakımlı, güzel... Gençlere bakıp, onların hangi sosyal katmandan geldiklerini çıkartmaya çalışıyorum. Ama bu olanaksız... Hepsinin saçları jöleli, hepsinin üstünde aynı beli düşük pantolonlar, daracık tişörtler... Her birinin elinde bir cep telefonu. İşte saçlarını savura savura yan yana yürüyen iki kız, bir aradalar ama aralarında hiç iletişim yok gibi, biri cep telefonuyla konuşuyor, öteki de mesaj yazıyor...

Binalar ve sokaklar gibi insanlar da değişiyor.

Ama bu değişim nasıl bir değişim?

Ve bizler, yani önceki kuşaklar bu değişimin neresindeyiz? Geleceğe katkımız ne olabilir? Çocuklarımızın ve gençlerimizin daha iyi yetişebilmeleri için neler yapabiliriz?

Babamın ölümünden sonra Bülent Ecevit eşi Rahşan Hanım'la birlikte iki kez Ayaspaşa'daki Göknil Apartmanı'nda anneme geliyorlar. Amaçları annemi de Demokratik Sol Parti'ye kazandırmak. Ecevit büyük bir heyecanla Anadolu'daki gözlemlerinden söz ediyor, köylülerin, özellikle de köylü kadınların içindeki sınırsız gizil güçten. Aydınlarla geniş halk kitlelerinin bulaşabileceği bir ortam yaratmak istiyor. Ecevitlerden annem de ben de çok etkileniyoruz ama sessiz ve içe dönük bir yapısı olan annemin politikaya atılmaya hiç niyeti yok. Bülent Bey "Rahşan da başlangıçta böyleydi" diye annemi cesaretlendirmeye çalışsa da annem politikadan çok sivil örgütlenme çerçevesinde etkin olabileceğine inanıyor.

Doksanlı yıllarda Sarayarkası Sokağı'ndaki Göknil Apartmanı'nın çatı katı, Ecevitlerin düşünceleri çizgisinde bir arayış doğrultusunda geliştirdiğimiz çeşitli projelerin oluştuğu önemli bir mekâna dönüşüyor. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği bünyesinde farklı disiplinlerden iki kuşak bir arada çalışıyoruz. Cumhuriyet kuşağından

sanat tarihçisi ve müzisyen olan annem Nazan İpşiroğlu, yine aynı kuşaktan olan kütüphaneci Jale Baysal, benim kuşağımdan olan dilbilimci arkadaşım Şeyda Ozil. Çağdaş, eşitlikçi ve nitelikli bir eğitim anlayışı doğrultusundaki arayışımıza bizden sonraki kuşaklar, yani üniversitedeki öğrencilerimiz de seçtiğimiz pilot okullarda sürdürülen uygulamalı çalışmalara katılıyorlar.

Böylece verimli bir düşünce alışverişi içinde çıkardığımız kitaplar ve oluşturduğumuz projelerle öğrenci odaklı bir öğretim ve eğitim anlayışının temellerini atıyoruz. Her çalışmada bir ilke imza atmanın ve birlikte bir şeyler yaratmanın heyecanı yaşanıyor Ayaspaşa'daki Göknil Apartmanı'nda. Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği'nin kurucusu ve yöneticisi sevgili Türkan Saylan da kaç kez çalışmalarımıza katılarak yapıcı kişiliğiyle cesaretlendiriyor bizleri. Kendisi zaman içinde Anadolu'nun en ücra köşesindeki çocuklara ulaşmayı başaracak, bizlerse nitelik ve nicelik birbirinden ayrılmaz bir bütünü oluşturduğu düşüncesiyle nitelikli ve çağdaş bir öğretim doğrultusundaki arayışımızı sabırla sürdüreceğiz.

İstanbul Üniversitesi Dramaturji ve Tiyatro Eleştirmenliği bölümüyle iş birliğiyle sürdürdüğümüz yaratıcı drama çalışmalarını gerçekleştirebilmek için ilk seçtiğimiz pilot okul Namık Kemal İlköğretim Okulu. Doksanlı yıllarda da tıpkı benim çocukluğumda olduğu gibi farklı toplumsal katmanlardan gelen çocuklar gidiyor bu okula. Okulun bu profili göz önüne alınarak geliştirilen, yüze yakın çocuğun katıldığı tiyatro atölye çalışmalarında çevre kirlenmesi, medya, ailede ve okulda baskı, otorite, ayrımcılık, gibi güncel konular işleniyor. Ayaspaşalı çocuklar büyük bir heyecanla birlikte çalışmanın ve üretmenin keyfini yaşıyorlar. Yıl sonunda sahne tasarımından, kostüm ve müzik çalışmalarına kadar işbirliğiyle gerçekleştirilen bir gösteri, Berlin'deki ünlü Grips Tiyatrosu kurucusu Volker Ludwig'in çevre kirlenmesi sorununu gündeme getirdiği "İsli Sisli Pis Puslu"oyunu (Yöneten: Kerem Karaboğa), belleklerde olağanüstü bir iz bırakıyor.

Ülker Sokağı'ndaki evim Işık Apartmanı'nın işlerine bakan apartman görevlisi Ali'nin küçük oğlu İsmail'in de bu oyunda bir rolü var. Oyun sonrası kendisiyle yaptığım konuşmada onu en etkileyen sahnenin çöp canavarlarının dansı sahnesi olduğunu anlatıyor. Gerçekten de bu gösteride giderek çoğalan çöp canavarlarının birden ortaya çıkan çöp canavarı kralına tapmaları, çöp canavarlarının bir ağızdan bağırarak

namaz kılar gibi yerlere kapanmaları, yaşadığımız gerçeklere gönderme yapan çok çarpıcı bir sahne.

Fındıklı'daki Namık Kemal İlköğretim Okulu'nda başlayan tiyatro atölye çalışmaları, zaman içinde Kasımpaşa'da seçtiğimiz pilot okullara da yayılıyor. Bugün bizim Türkiye'de ilk kez temellerini atıp geliştirdiğimiz çalışma yöntemleri birçok okulda uygulanıyor.

Bütün bu çalışmalardan Ayaspaşalı çocuklar bol bol paylarını almasına alıyorlar ama daha önce de değindiğim gibi yine de Kasımpaşa'daki projeler daha kalıcı ve daha verimli oluyor. Bunun da bir rastlantı olduğunu düşünmüyorum. Çünkü bu tür projelerin gelişmesi ve kök salabilmesi büyük oranda o semtin altyapısına bağlı. Kasımpaşa yoksul bir semt olarak inanılmaz bir gizil güce sahip. Kasımpaşa'nın büyük oranda Alevi kökenli insanları, Ayaspaşa'ya kıyasla gelişmeye ve yeniliğe daha açıklar. Ayaspaşa'nınsa daha farklı bir yapısı var.

Bu çalışmalar medyada pek duyulmasa da önemli bir ilki oluşturuyor. Yine de Hürriyet gazetesinde köşesi olan Doğan Hızlan yapılan çalışmalara ilgi gösterip yazılar yazıyor, televizyonda programlar yapıyor. O dönemde Doğan Hızlan Ayaspaşa'ya taşınıp Göknil Apartmanı'na yerleşmiş. Bu taşınma bir yazısında da değindiği gibi evini kaplumbağa gibi sırtında taşıyanlardan olmadığı için hiç de kolay olmamış onun için. Çünkü yaşadığı ve yerleştiği mekâna bağlı. Ayaspaşa'yı da sanatçılarla dolu olan yerleşik bir semt olarak çok sevmiş ama.

Harikulade bir plak ve CD koleksiyonu olan Doğan Hızlan çok hoş sohbet ve esprili bir insan. Annesi, benim annem, Doğan Hızlan ve ben çay içip yememiz gereken nefis pastaları yiyoruz onun harika manzaralı evinde. Sonraki yıllarda da arada bir peynir ve şarapla sürdüreceğiz komşuluk ilişkilerini...

Doksanlı yıllardan sonra Ayaspaşa'da hoş değişiklikler de oluyor. Sarayarkası Sokağı'nda Hilmi Bey'in bakkal dükkânının yanındaki on dokuzuncu yüzyılın sonlarına doğru yapılmış olan eski bir bina, aslına uygun bir biçimde restore edilerek Ercümend Kalmık Vakfı kuruluyor. Evin arka bahçesine sanat atölyesi ve sergi mekânlarının yerleştirilmesi bu projenin temelini oluşturuyor. Restore edilen ev

sanatçı Ercümend Kalmık'ın eserlerinin sergilenmesine ayrılıyor, tonozlu ek binanın alt katında sanat atölyesi, üst katındaysa geçici sergiler için bir mekân yaratılıyor. Sanatçıların buluşma alanına dönüştüğü bu vakıfta, sık sık sergiler açılıyor. Ne yazık ki Ercüment Kalmık'ın eşi öldükten sonra vakfın etkinlikleri de duruyor... Ama belki bu da gelip geçici bir süreçtir.

Günümüz Ayaspaşasının bana göre en hoş değişikliklerinden biri İnönü Caddesi'nde Taksim'den Gümüşsuyu'na doğru inerken Gezi Oteli'nin biraz aşağısında Urbanitas adında çok sevimli bir kitabevinin açılmış olması. Urbanitas kitabevinin üst katındaki kahvede sık sık arkadaşlarımla ya da üniversiteden öğrencilerimle buluşuyorum. Buradaki dingin ortamda yine yeni projeler geliştiriliyor, çalışmalar yapılıyor. Mahallemizde bir kitabevi olmamasını her zaman büyük bir eksiklik olarak duyumsamışımdır. Bu eksikliğin bugün giderilmiş olması ne kadar güzel! Ama kitap okumanın anlamının ve öneminin giderek yitirildiği, birbirine kitap hediye etme alışkanlığının çoktan geçmişte kaldığı, dahası evdeki kitapların bile gereksiz bir yük, bir külfet gibi algılandığı bir dönemde acaba Ayaspaşalılar bunun değerini bilecekler mi? Bu sevimli kitabevi bu yörede tutunabilecek mi?

Gözlerimi kapadığımda Urbanitas kitabevi gençlerin de girip çıktığı, hem dingin hem yaşayan bir yere dönüşmüş. Ercüment Kalmık Vakfı burada düzenlenen birbirinden güzel sergilerle sanatçıların ve sanatseverlerin bir buluşma mekânı haline gelmiş. Park Otel yeniden restore edilerek eski haline getirilmiş, bahçesinde yine buluşulup kahve içip dondurma yeniyor, nefis manzaralı taraçasında içkiler yudumlanıyor, tıpkı eskisi gibi... Cennet Bahçesi yine halka açılmış, gençlerle dolup taşıyor... Cennet Bahçesi'ne inen yolda araba park yeri olarak kullanılan alana da cıvıl cıvıl çocuklarla dolup taşan çok sevimli bir çocuk bahçesi yapılmış. Hayal bu ya, arabalara da artık geçit verilmediği için insanlar sokaklarda rahat rahat yürüyebiliyorlarmış... Geceleriyse yıldızlar gökyüzünde pırıl pırıl parlıyorlarmış...

Ayaspaşa'nın Rüzgârı

Ayaspaşa'nın rüzgârı beni ellili yıllardan bugüne kadar savururken geçmişe ait imgeler, renkler, kokular bir sis bulutunun içinden yavaş yavaş sıyrılarak belirginleşmeye başladılar...

Kentin kendine özgü sesleri arabaların motorlarının gürültüsü, gemilerin sesi, martılar, ezan sesi, kedilerin miyavlaması, Aygazcı, hoparlörlerle geçen satıcıların sesleri rüzgârın uğultusuna öyle bir karşılıyordu ki, ötekileştirilenlerin, Rum, Ermeni, Yahudi azınlıkların, Kürtlerin, travestilerin, seks işçilerinin, siyah sığınmacıların, özellikle de dar gelirlilerin çocuklarının sessiz çığlıkları zaman zaman duyulmaz oluyordu...

Ayaspaşa yıllardır varlıklı bir kesimin, aynı zamanda yazar, çizer, sanatçıların yaşadığı çok seçkin bir yerleşim alanı. Ve bu özelliğini de hâlâ özenle koruyor. Öte yandan altmışlardan bu yana büyük nüfus patlamasıyla birlikte kentlere yığılmaca başlıyor. Gelenlerin kimi kent yaşamına uyum sağlayabilmek için büyük bir savaş veriyor.

Bu savaş kim bilir ne kadar acı, hüzünlü, trajik öyküler doğuruyordur bilmediğimiz, bilemeyeceğimiz. Oysa her şey gözümüzün önünde olup bitiyor... Sınıf atlayıp yeni düzene ayak uyduranlar da var iç ya da dış göçle birlikte gelen bu insanların içinde, köşeyi dönüp zengin olanlar da köktendinci ya da faşist grupların eline düşenler de cinsel tercih ya da ekonomik yetersizlik gibi nedenlerle toplumun dışına itilenler de...

Bütün bu gelişmelerden doğal olarak Beyoğlu ve Ayaspaşa da alıyor payını. Böylece Ayaspaşa'nın seçkin kimliği doğal olarak değişiyor. Bu değişimi görmezden gelmemiz hiç mümkün mü?

Oktay Rifat; "Geçmişi anımsayarak yaşadığımız zamanın olumsuz yanlarını görürüz hep, geçmiş bize durmadan olmaması gerekeni anımsatır" diyor.

Öyle görmek istemiyorum. Çünkü yaşamın akışı içinde her dönemin mutlaka kendine göre bir güzelliği, bir gizemi vardır. Önemli olan bunu keşfedebilmemiz. Ama bizler yani geçmişi yaşamış olanlar modernleşmeyle birlikte oluşan bu hızlı akışa ayak uydurmada zaman zaman zorlanıyoruz, bu da bir gerçek.

Ayaspaşa'nın eski ruhunu canlandıramayız kuşkusuz, ama eskiyle yeninin birbirini sarmaladığı insanca ve uygar bir yaşam alanı yaratabiliriz kendimize.

Bu bizim elimizde.